

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις
της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία

**Κοινωνικές ανισότητες και επιλεκτικότητα στην ποινική μεταχείριση
και στην έκτιση ποινών κρατούμενων μελών εγκληματικών οργανώσεων**

Θεοδώρα Κ. Παντελίδου

A.M.: 519517

Επιβλέπων Καθηγητής: Νικόλαος Κουλούρης

Δράμα, Ιανουάριος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**Κοινωνικές ανισότητες και επιλεκτικότητα στην ποινική μεταχείριση
και στην έκτιση ποινών κρατούμενων μελών εγκληματικών οργανώσεων**

Θεοδώρα Κ. Παντελίδου

A.M.: 519517

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Καθηγητής - Σύμβουλος Α΄:

Νικόλαος Κουλούρης

Καθηγητής ΔΠΘ

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Καθηγητής - Σύμβουλος Β΄:

Ιωάννης Πέτσας

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Στη Δήμητρα και στον Βασίλη

Ευχαριστίες θερμές προς τους επιβλέποντες καθηγητές της παρούσας κο Νικόλαο Κουλούρη και κο Ιωάννη Πέτσα για την καθοδήγηση και τις επικοινωνητικές παρατηρήσεις τους. Ευχαριστίες καρδιάς για την αμέριστη συμπαράσταση προς την οικογένειά μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συνοτομογραφίες.....	7
Εικόνες.....	8
Περίληψη.....	9
Abstract	11
Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο 1^ο: Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος στην εγκληματολογική θεωρία.....	14
1.1. Εισαγωγικές έννοιες.....	15
1.2. Οι θεωρήσεις της Κοινωνικής Σύγκρουσης.....	19
1.3. Η θεώρηση του Χαρακτηρισμού.....	22
1.4. Οι θεωρήσεις της Κριτικής Εγκληματολογίας.....	25
1.4.1. Οι ηθικοί πανικοί.....	28
1.5. Το θεωρητικό μοντέλο της ποινικής επιλεκτικότητας.....	33
Κεφάλαιο 2^ο: Το οργανωμένο έγκλημα.....	43
2.1. Η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος.....	44
2.2. Οι βασικότερες εγκληματολογικές θεωρήσεις για το οργανωμένο έγκλημα.....	48
2.3. Η εμφάνιση και εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα.....	52
Κεφάλαιο 3^ο: Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος για τα μέλη εγκληματικών οργανώσεων.....	59
3.1. Η επιλεκτικότητα στη νομοθέτηση.....	60
3.2. Η επιλεκτικότητα στην έκτιση της ποινής.....	71
Κεφάλαιο 4^ο: Κριτική επισκόπηση.....	88
Κριτική επισκόπηση.....	89
Βιβλιογραφία.....	90

Συντομογραφίες

§	Παράγραφος
CPT	European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
VIP	Very Important Person
ά.	Άρθρο
εδ.	Εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ν.	Νόμος
ΟΕ	Οργανωμένο Έγκλημα
περ.	Περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Σ	Σύνταγμα
σ.	Σελίδα
ΣτΠ	Συνήγορος του Πολίτη
ΣχΝ	Σχέδιο Νόμου
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβέρνησης

Εικόνες

Εικόνα 1. Η διασταύρωση των εννοιών της πρωτογενούς/δευτερογενούς εγκληματοποίησης και της υπέρ/υπό-εγκληματοποίησης.....	37
Εικόνα 2. Όψεις επιλεκτικότητας στις συνθήκες κράτησης.....	85

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος» του Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου. Η εν θέματι εργασία πραγματεύεται το ζήτημα των κοινωνικών ανισοτήτων και της επιλεκτικότητας στην ποινική μεταχείριση και στην έκτιση ποινών κρατούμενων μελών εγκληματικών οργανώσεων. Η διάρθρωσή της εκτείνεται σε τέσσερα στον αριθμό κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών που διαχρονικά διατυπώθηκαν για την επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Ειδικότερα, παρουσιάζονται τα επιστημονικά πορίσματα της Κριτικής Εγκληματολογίας η οποία απομακρυσμένη από παραδοσιακά αιτιοκρατικά, μοντέλα προσεγγίζει το έγκλημα και την αντίδραση προς αυτό ως κοινωνικό και νομικό γεγονός, με διαταξικό χαρακτήρα στο πλαίσιο συγκεκριμένων σχέσεων εξουσίας και συνθηκών που το καθορίζουν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση του φαινομένου του οργανωμένου εγκλήματος ο φαινότυπος του οποίου αναπτύχθηκε προ αιώνων και εξελίχθηκε συν τω χρόνω και στον χώρο με διαφοροποιήσεις ως προς τη συχνότητα και την ένταση εκδήλωσης, τα μέσα και τη δράση του στον χώρο. Από την ανάλυση που πραγματοποιείται αναδεικνύεται ο πολυσύνθετος χαρακτήρας του ακόμη και η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα που αυτό παρουσιάζει στις κοινωνικοοικονομικές και στις τεχνολογικές αλλαγές, τα ερείσματά του στον κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό ιστό, των διαβρωτικών για τους θεσμούς, την κοινωνική συνοχή και ασφάλεια, συνέπειές του.

Στο τρίτο κεφάλαιο επίκεντρο του ενδιαφέροντος αποτελεί η ανάδειξη όψεων επιλεκτικότητας που παρουσιάζει το εγχώριο αλλά και το διεθνές ποινικοκατασταλτικό σύστημα για τα μέλη εγκληματικών οργανώσεων, εστιάζοντας στο εγχώριο νομικό πλαίσιο ακόμη και στη μεταχείριση που λαμβάνουν ως κρατούμενοι στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας.

Τέλος, τα συμπεράσματα παρατίθενται στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσης.

Λέξεις κλειδιά:

Εγκληματοποίηση, επιλεκτικότητα, οργανωμένο έγκλημα, ποινική δικαιοσύνη, ποινικοκατασταλτικό σύστημα

Abstract

This thesis was written within the framework of the Postgraduate Program "Criminological and Criminal Approaches to Corruption, Economic and Organized Crime" of the Hellenic Open University. The present work addresses the issue of social inequalities and selectivity as well as sentencing and penal treatment of the members of organised crime groups. It is divided into four chapters.

The first chapter provides an overview of criminological theories that have been formulated over time regarding the selectivity of the criminal justice system. Specifically, it presents the scientific findings of Critical Criminology, which, distancing itself from traditional deterministic models, approaches crime and the reaction to it as a social and legal phenomenon with a cross-class character within the framework of specific power relations and conditions that determine it.

In the second chapter, an attempt is made to present the phenomenon of organized crime, the phenotype of which developed centuries ago and evolved over time and place with variations in the frequency and intensity of its manifestation, its means, and its activity in the area. From the analysis carried out, it is highlighted its complex nature, even the flexibility and adaptability it demonstrates to socio-economic and technological changes, its foundations in the socio-political and economic fabric, and its corrosive consequences for institutions, social cohesion, and security.

In the third chapter, the interest is focused on aspects of selectivity presented by both the domestic and international criminal justice system towards members of organised crime groups, mainly on the domestic legal framework and even the treatment they receive as prisoners in the country's correctional facilities.

Finally, the conclusions are presented in the fourth chapter of this work.

Keywords:

Criminalization, selectivity, organized crime, criminal justice, penal repression system

Εισαγωγή

Το ποινικό δίκαιο συνιστά τμήμα του δημοσίου δικαίου, οι κανόνες του οποίου καθορίζουν τα ειδικά και γενικά χαρακτηριστικά μιας συμπεριφοράς που παρουσιάζει μια ιδιόζουσα μορφή ηθικής και κοινωνικής απαξίας και για το λόγο αυτό τιμωρείται από τον νόμο με ειδική κύρωση. Ο ποινικός καταναγκασμός, που ασκείται -τουλάχιστον στον πυρήνα του- αποκλειστικά και μόνο από την Πολιτεία, αποτελεί το επιστέγασμα μιας ιστορικής διαδικασίας συνυφασμένης άρρηκτα με τις διάφορες μορφές πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, με τις αντιλήψεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, με τη θέση του ατόμου απέναντι στο οργανωμένο κοινωνικό σύνολο. Η διαδικασία αναγωγής μιας συμπεριφοράς σε αξιόποινη πράξη αποτελεί έκφραση τυπικού κοινωνικού ελέγχου που δε συντελείται σε κοινωνικό κενό αλλά συγκροτείται και εφαρμόζεται εντός ιστορικά καθορισμένων πλαισίων, σχέσεων εξουσίας, κοινωνικών ιεραρχήσεων και ανισοτήτων. Οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες συχνά παράγουν διακρίσεις οι οποίες συναρτώνται με την επιλεκτική λειτουργία του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Η επιλεκτική διαδικασία δια της οποίας κάποιος εμπλέκεται στο εν λόγω σύστημα καθώς και η υπαγωγή του στους κανόνες που το διέπουν συνδέεται με τη διαδικασία της νομοθέτησης, με την επιλεκτική λειτουργία και εφαρμογή των ποινικών διατάξεων, με πρακτικές δικονομικού και διαδικαστικού χαρακτήρα που ακολουθούνται από φορείς άσκησης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου κατά τη διαδικασία της σύλληψης, της ανάκρισης, της δίκης, του εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα ή της έκτισης κάποιας ποινικής κύρωσης χωρίς στέρηση της προσωπικής ελευθερίας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στο φαινόμενο της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος και ειδικότερα στην ποινική μεταχείριση, στην περιλαμβάνουσα και τη δικαστηριακή πρακτική, και στην έκτιση ποινών κρατουμένων μελών εγκληματικών οργανώσεων. Στόχος της μελέτης είναι η κριτική διερεύνηση, σύμφωνα με τις παραδοχές της συγκουσιακής και κριτικής εγκληματολογίας, των μηχανισμών μέσω των οποίων το ποινικό σύστημα τείνει να εφαρμόζεται άνισα, τόσο στο στάδιο της εγκληματοποίησης όσο και στο επίπεδο της ποινικής καταστολής και της σωφρονιστικής μεταχείρισης. Το έγκλημα εν προκειμένω προσεγγίζεται κατά το πνεύμα των θεωριών της κοινωνικής σύγκρουσης και της Κριτικής Εγκληματολογίας, ως κοινωνικά ή/και οικονομικά ή/και πολιτικά «κατασκευασμένο»

φαινόμενο. Μέσα από τη θεωρητική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος και του εγχώριου ποινικού και σωφρονιστικού πλαισίου, η εργασία επιχειρεί να φωτίσει όψεις των αντιφάσεων της ποινικής μεταχείρισης και να συμβάλει στον επιστημονικό προβληματισμό περί της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ουσιαστικής ισότητας ενώπιον του νόμου.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος
στην εγκληματολογική θεωρία**

1.1. Εισαγωγικές έννοιες

Το ζήτημα του κοινωνικού ελέγχου εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην κοινωνία της Βόρειας Αμερικής ενώ στην Ευρώπη καθώς και σε ηπείρους που άνθισε η κοινωνιολογία «εισήχθη» μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Πρόκειται για μια ιδέα στενά συνδεδεμένη με μια κοινωνία που ορίζεται ως προς τον τύπο της ως «δημοκρατική». Οι τρόποι με τους οποίους ο κοινωνικός έλεγχος μπορούσε κατά τα πρώτα βήματά του να γίνει κατανοητός ήταν πολλοί όπως και οι αντιλήψεις για αυτόν μπορούσαν να αναφέρονται σε διαφορετικές απόψεις για τον κόσμο και τον τύπο του κοινωνικού συστήματος μέσα σε αυτόν. Ο κοινωνικός έλεγχος μπορούσε να συνδεθεί είτε με μια συγκρουσιακή είτε με μια συναινετική άποψη του ίδιου του κόσμου. Ακόμη, μπορούσε να θεωρηθεί είτε ως «αντίδραση» σε κάτι ανεπιθύμητο που συνέβαινε μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο και έπρεπε να αποδοκιμαστεί, ως δύναμη που συνιστούσε το κοινωνικό σύστημα με ένα τρόπο ενεργό, υποδηλωτικό, καταφατικό. Ο κοινωνικός έλεγχος εξέφραζε τη δύναμη στην μεν πρώτη περίπτωση να πει κάποιος «όχι» στη δε δεύτερη, να προτείνει συμπεριφορά.¹

Ο κοινωνικός έλεγχος κατά την *prima facie* σημασία του όρου, αποτελεί κάθε διαδικασία έκφρασης της ικανότητας αυτορρύθμισης της κοινωνίας βάσει των αρχών και αξιών που η ίδια έχει θέσει. Ο όρος δύναται να λάβει διαφορετικό περιεχόμενο αναλόγως της ιδεολογικής, φιλοσοφικής, πολιτικής προέλευσης και ένταξης των χρησιμοποιούντων αυτόν, ακόμη και της επιστημονικής σχολής σκέψης με την οποία συντάσσεται κάθε κοινωνικός επιστήμονας στο γνωστικό αντικείμενο που υπηρετεί. Η θεμελιώδης διάζευξη μεταξύ των προσεγγίσεων, έχει ως αφετηρία της την πολιτική αντίληψη και τη φιλοσοφική σύλληψη για την κοινωνία. Όταν η ανθρώπινη κοινότητα προσεγγίζεται ως μια διηλεκτής διαμόρφωση οργανικών δεσμών ανάμεσα στα άτομα και στις κοινωνικές ομάδες στη βάση τόσο της αλληλεγγύης όσο και της συνεργασίας, ο κοινωνικός έλεγχος προσλαμβάνεται ως αναγκαία παρέμβαση υπέρ του απειλούμενου και υπονομευόμενου από ατομικές παθολογίες, συλλογικού συμφέροντος. Όταν η κοινωνία νοείται ένα ως ένα σύνολο ομάδων με ανταγωνιστικούς σκοπούς και ανάγκες, ομάδες που όχι μόνο συμφωνούν και συνεργάζονται μα και συγκρούονται ακόμη και με

¹Melossi 2004, 32-33.

σφοδρότητα, τότε η κοινωνική ζωή λαμβάνει τον χαρακτήρα της συνεχούς αναμέτρησης.²

Ως έννοια, ο κοινωνικός έλεγχος συνυφάνεται με την εξέλιξη του φαινομένου του κράτους, της μαζικής δημοκρατίας, της καπιταλιστικής οικονομίας. Πρόκειται, κατά έναν ορισμό, για το σύνολο εκείνο των διαδικασιών των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων, αυτών δηλαδή που αναπτύσσονται στο εσωτερικό μιας ή διαφορετικών ομάδων πληθυσμού συμβάλλοντας στη συγκρότηση και αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος, και των εξαναγκαστικών πολιτικών του κράτους αυτών δηλαδή που παραπέμπουν με τη συναίνεση των πολιτών σε ένα καθορισμένο σύστημα κρατικού εξαναγκασμού καθώς και ορθολογικής βίας, με τα οποία οργανώνεται η κοινωνία με στόχο την κοινωνική προσαρμογή και αφομοίωση και εν τέλει, την υπαγωγή του πληθυσμού στο πνεύμα του νόμου. Απώτερο στόχο του κοινωνικού ελέγχου αποτελεί η αναπαραγωγή ενός καθορισμένου τύπου κοινωνικής τάξης, η επίτευξη της οποίας αποβλέπει στην επιδίωξη ενός κοινού συμφέροντος.³

Ο κοινωνικός έλεγχος μπορεί να θεωρηθεί πως βασίζεται σε μια αξιακή δέσμευση σε δυο τουλάχιστον στοιχεία: α) στη μείωση του εξαναγκασμού, αν και αναγνωρίζει τα αναπόφευκτα στοιχεία του εξαναγκασμού σε ένα νόμιμο σύστημα εξουσίας και β) στην εξάλειψη της ανθρώπινης δυστυχίας, αν και αναγνωρίζει την ύπαρξη κάποιου βαθμού ανισότητας. Ένα τρίτο στοιχείο που θα μπορούσε να προστεθεί είναι το σχετικό με τη δέσμευση σε διαδικασίες επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών στόχων ώστε να ενισχυθεί ο ρόλος της ορθολογικότητας, αν και αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί εγγενές στα δύο πρώτα. Ο εξαναγκαστικός έλεγχος μπορεί να θεωρηθεί ως το αντίθετο του κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή η κοινωνική οργάνωση βασίζεται κατά κύριο λόγο και επί της ουσίας στην απειλή και στη χρήση βίας. Είναι προφανές πως ακόμη και στο πιο καταπιεστικό, ολοκληρωτικό έθνος - κράτος οι παράγοντες καταστολής περιορίζονται σε ένα πρωτόγονο, μολονότι ασταθές, σύστημα αξιών. Κάθε κοινωνικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένης μιας κοινωνίας με σχετικά αποτελεσματικό σύστημα κοινωνικού

² Καρύδης 2010, 29, 31.

³ Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 151-152.

ελέγχου, θα απαιτεί ένα στοιχείο εξαναγκασμού, μάλλον περιορισμένο, που καθορίζεται από ένα σύστημα νομικών κανόνων.⁴

Η διερεύνηση και κατανόηση του κοινωνικού ελέγχου δε μπορεί να επιτευχθεί έξω από το κρατικό φαινόμενο, ήτοι δίχως τον συνυπολογισμό του πλαισίου που επιβάλλει καθορισμένες δημόσιες πολιτικές για την κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση. Η εξέλιξη του κρατικού φαινομένου, σε συνάφεια με το σύστημα του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, καθορίζει την τροπή που λαμβάνει η επιτήρηση, η αστυνομική καταστολή και τέλος ο ποινικός νόμος δια του οποίου ασκούνται βασικές κρατικές εξουσίες όπως αυτές της επιβολής ποινής και στέρησης της ελευθερίας και της εκτέλεσης της ποινής.⁵ Ο Weber προσδιόρισε τους τρεις τύπους νόμιμης εξουσίας σε αυτούς της χαρισματικής, της νομικής - γραφειοκρατικής και τέλος της παραδοσιακής η οποία είναι και η αρχαιότερη μορφή και εδράζεται στη θεμελιωμένη πεποίθηση για την ιερότητα των μακροχρόνιων παραδόσεων και τη νομιμότητα των ασκούντων την εξουσία στο πλαίσιο αυτό. Ο τελευταίος περιγράφει το κράτος ως μια εκτεταμένη πολιτική απολυταρχική ένωση, δηλαδή ως «μια θεσμική επιχείρηση πολιτικού χαρακτήρα, όταν και στο βαθμό που το εκτελεστικό προσωπικό της διεκδικεί με επιτυχία το μονοπώλιο της νόμιμης χρήσης της φυσικής βίας προκειμένου να επιβάλλει του κανονισμούς της».⁶ Η τιμωρητική επέμβαση του κράτους δε μπορεί παρά να επιτελεί κατά τον Durkheim μια διττή, ηθική και κοινωνική, λειτουργία που συνίσταται τόσο στην επιβεβαίωση της ηθικής τάξης όσο και στην αποκατάσταση της κοινωνικής αλληλεγγύης που έχουν διαρρηχθεί από τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Η νατουραλιστική αντίληψη του εγκλήματος εκφράζεται από τον Garofalo με τη διαμόρφωση της έννοιας του φυσικού εγκλήματος σε αντιδιαστολή με το νομικό έγκλημα· το φυσικό έγκλημα αποτελεί το κύριο αντικείμενο ρύθμισης των ποινικών κωδίκων, δίχως αυτό φυσικά να αποκλείει την ύπαρξη νομικών εγκλημάτων, δηλαδή εγκλημάτων που στρέφονται κατά συγκεκριμένων διευθετήσεων, πολιτικών και οικονομικών.⁷ Οι παραδοχές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα το δικαίωμα για κολασμό να «...μετατοπιστεί από την εκδίκηση του μονάρχη στην άμυνα της κοινωνίας.

⁴Janowitz 1975, 84.

⁵Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 156.

⁶Breuilly 2011, 495.

⁷Χουλιάρης 2012, 854-855.

Ανασυγκροτείται όμως τώρα με στοιχεία τόσο δυναμικά, ώστε γίνεται σχεδόν πιο επίφοβο. Ο κακοποιός έχει γλυτώσει από μια απειλή που, από τη φύση της, είναι υπερβολική, αλλά εκτίθεται σε μια ποινή που τίποτα δεν είναι δυνατόν να την περιορίσει. Επιστροφή μιας τρομαχτικής υπερεξουσίας. Και ανάγκη να επιβληθεί στην τιμωρητική εξουσία η αρχή της μετριοπάθειας»⁸.

Το συγκρουσιακό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο δομικό στοιχείο των κοινωνιών αποτελεί η σύγκρουση των ομάδων που τις απαρτίζουν, τοποθετείται στον αντίποδα του συναινετικού που άνω περιγράψαμε. Στο εν λόγω μοντέλο κυρίαρχοι της σύγκρουσης δεν είναι άλλοι από αυτούς που προωθούν δια των επιβληθέντων κανόνων δικαίου, ιδία συμφέροντα.⁹ Το συγκρουσιακό μοντέλο της κοινωνίας δεν είναι ουτοπικό, ανταποκρίνεται σε μια ανοιχτού τύπου κοινωνία, δίχως να απαιτεί αποκλειστική εφαρμογή εφόσον γίνει δεκτό ότι υποστηρίζει πως για την κατανόηση των κοινωνικών προβλημάτων είναι αναγκαία η χρήση των μοντέλων της συναίνεσης και της σύγκρουσης συνάμα.¹⁰

Η θεωρητική κατεύθυνση από την οποία προκύπτει η προβληματική της συγκρουσιακής κατεύθυνσης είναι η Αμερικανική ριζοσπαστική θεωρία της δεκαετίας του '50 οπότε και πρωτοχρησιμοποιήθηκε ο όρος «εγκληματοποίηση».¹¹ Η Vegh Weis υποστήριξε πως το φαινόμενο της επιλεκτικότητας του ποινικού συστήματος, σε συνάφεια με εγγενή γνωρίσματα της «εγκληματοποίησης», δηλαδή της διαδικασίας με την οποία μια πράξη ή μια παράλειψη χαρακτηρίζεται τυποποιούμενη με ποινικό νόμο ως έγκλημα, λειτουργεί σε δυο διαφορετικά επίπεδα φιλτραρίσματος - της *πρωτογενούς εγκληματοποίησης* και της *δευτερογενούς εγκληματοποίησης*.¹² Περαιτέρω, η Vegh Weis διαπίστωσε την ύπαρξη μιας ακόμη διάκρισης, συμπληρωματικής της πρώτης - της *υπό-εγκληματοποίησης* και της *υπέρ-εγκληματοποίησης*. Η μεν πρώτη εξηγεί πώς ορισμένοι τύποι συμπεριφοράς ελάχιστα ποινικοποιούνται ακόμη και σπάνια εφαρμόζονται μολονότι προκαλούν κοινωνική βλάβη. Η δε δεύτερη, εξηγεί πώς συγκεκριμένοι τύποι

⁸ Φουκώ 1989, 120.

⁹ Δασκαλάκης 1985, 33-34.

¹⁰ Χουλιάρας 2012, 860.

¹¹ Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 244.

¹² Vegh Weis 2017α, 19.

δραστηριοτήτων υπόκεινται σε υπερβολική στόχευση και ποινικοποίηση παρά την υπερβολική κοινωνική βλάβη που προκαλούν.¹³

Το συγκρουσιακό μοντέλο υπήρξε η βάση για τη μελέτη της εγκληματοποίησης από μαρξιστές και κριτικούς εγκληματολόγους. Η Κριτική Εγκληματολογία αποτελεί έναν ευρύ τομέα εγκληματολογικής θεωρίας και έρευνας για το έγκλημα, το δίκαιο και την απόκλιση που αμφισβητεί την παραδοσιακή εγκληματολογία. Όπως εκτενέστερα θα αναδειχθεί στις ενότητες που ακολουθούν, σημείο τομής των κριτικών προσεγγίσεων είναι η πεποίθηση πως οι ανισότητες επιδρούν στην εγκληματογένεση και στην εγκληματοποίηση. Οι ταξικές ανισότητες καθώς και αυτές που βασίζονται στο φύλο και στη φυλή, αποτελούν σημαντικούς τομείς μελέτης των σύγχρονων μελετητών της κριτικής εγκληματολογίας.¹⁴ Οι κριτικές εγκληματολογίες στο σύνολό τους συνιστούν εγκληματολογίες από τα «κάτω»· το πλέγμα των θεωρήσεων που συγκροτούν το πεδίο της κριτικής εγκληματολογίας εξελίσσεται διαρκώς ένεκα των εμβαθύνσεων και των τροποποιήσεων που επέρχονται, των αλλαγών στον τρόπο με τον οποίο διατυπώνεται η από μέρους τους αμφισβήτηση της παραδοσιακής, αιτιολογικής εγκληματολογικής προσέγγισης.¹⁵

1.2. Οι θεωρήσεις της Κοινωνικής Σύγκρουσης

Η κοινωνική και πολιτισμική σύγκρουση συνιστά αποτέλεσμα της πλουραλιστικής, ετερογενούς και ανταγωνιστικής φύσης των σύγχρονων κοινωνιών. Η κοινωνική σύγκρουση έγκειται στις ασυμβίβαστες ανάγκες, στις επιθυμίες και στα ενδιαφέροντα διαφορετικών ομάδων όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις των επιχειρήσεων ενάντια στα εργατικά συνδικάτα, των συντηρητικών ενάντια στα φιλελεύθερα πολιτικά κόμματα, των λευκών ενάντια στους έγχρωμους. Η κοινωνική και πολιτισμική σύγκρουση έχει ειπωθεί πως προκαλεί την εγκληματικότητα. Οι κοινωνιολόγοι της *θεωρίας της σύγκρουσης* υποστηρίζουν πως τόσο η σύγκρουση όσο και το αποτέλεσμα αυτής, η εγκληματικότητα, αποτελούν εγγενές, φυσιολογικό και αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης κοινωνίας.¹⁶

¹³Vegh Weis 2017α, 21.

¹⁴Long 2015, 1.

¹⁵Λάζος 2007, 233.

¹⁶Thio 2008, 99 - 100.

Η ανάπτυξη των θεωριών της σύγκρουσης εντοπίζεται τη δεκαετία του 1950 ενώ από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 συγκροτείται σε επιστημονικό ρεύμα, στην Εγκληματολογία. Η σύγκρουση σύμφωνα με τον Coser, τον κοινωνιολόγο με τις πρώτες αναφορές μεταπολεμικά στο ζήτημα του συγκρουσιακού χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων, δύναται τελικά να λειτουργήσει προς όφελος της συνεκτικότητας της κοινωνίας. Η σύγκρουση, είτε αυτή είναι ενδο-ομαδική είτε συμβαίνει μεταξύ διαφορετικών κοινωνιών, μπορεί να αποκαταστήσει τον πυρήνα μιας κοινωνίας που αποσυντίθεται, να κινητοποιήσει τα έως τότε περιθωριοποιημένα άτομα.¹⁷

Οι θεωρίες της κοινωνικής σύγκρουσης αποτυπώνονται και στο έργο του Vold ο οποίος εισήγαγε το έτος 1958 τον όρο «εγκληματοποίηση».¹⁸ Η «εγκληματοποίηση» ως όρος, αναφέρεται στη θεσμοθετημένη εκείνη διαδικασία μέσω της οποίας πράξεις και συμπεριφορές χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα και για αυτό και απαγορεύονται. Η εγκληματοποίηση αντικατοπτρίζει την απόφαση του κράτους να ρυθμίζει, να ελέγχει και να τιμωρεί επιλεκτικά.¹⁹ Η θεωρία της σύγκρουσης ήρθε στο προσκήνιο ξαφνικά όταν δέκα χρόνια μετά τη διατύπωση της θεωρίας οι ΗΠΑ βρέθηκαν βυθισμένες σε μια τεράστια κοινωνική και πολιτική αναταραχή, σχετική με το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων και τον πόλεμο του Βιετνάμ.²⁰ Κατά τη θεωρία του Vold οι ομάδες στην κοινωνία αγωνίζονται λίγο - πολύ συνεχώς για να διατηρήσουν ή να βελτιώσουν τη θέση τους σε μια διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης και ανταγωνισμού με άλλες ομάδες.²¹ Η κοινωνική σύγκρουση συνιστά δομικό στοιχείο της κοινωνίας και η κοινωνική ευταξία επέρχεται από τη ρύθμιση των διαφορών και των συμβιβασμών αντίθετων συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Ο ίδιος, υποστήριξε πως στην απόδοση της ιδιότητας του εγκληματία δεν οδηγούν ορισμένες κατηγορίες συγκρούσεων. Η ιδιότητα του εγκληματία απονέμεται και κατανέμεται άνισα και σχετίζεται με διαφορές στην κατανομή της εξουσίας.²² Ειδικότερα, οι κατηγορίες συγκρούσεων στις οποίες δεν απονέμεται η ιδιότητα αυτή, αφορούν εγκλήματα σε

¹⁷ Βιδάλη 2013, 171.

¹⁸ Κουλούρης 2019, 30.

¹⁹ Chadwick and Scraton 2001, 68.

²⁰ Bernard, Snipes and Gerourd 2010, 249.

²¹ Bernard, Snipes and Gerourd 2010, 247.

²² Κουλούρης 2019, 30.

σχέση με: α) εργασιακές διαφορές, β) πολιτικές διαμαρτυρίες, γ) ανταγωνιστικές ενώσεις και δ) φυλετικές και εθνοτικές συγκρούσεις.²³

Η οπτική του Turk για το ζήτημα της εγκληματοποίησης επηρεάστηκε από τις εμπειρίες της προσωπικής του ζωής.²⁴ Επίκεντρο του ενδιαφέροντός του υπήρξε η κατανόηση της εγκληματικότητας, όχι με την αναζήτηση των αιτιών της εγκληματικής συμπεριφοράς αλλά με την ανακάλυψη του τρόπου («του πώς») κάποια άτομα αποκτούν ένα εγκληματικό status. Το εγκληματικό status δεν εξαρτάται από τις πράξεις ενός ανθρώπου, αλλά περισσότερο από τον χαρακτηρισμό του ως εγκληματίας, δηλαδή από την εγκληματοποίησή του από τις αρχές επιβολής του νόμου.²⁵ Ο Turk αναφέρει πως το πρόβλημα της συσχέτισης μεταξύ σύγκρουσης και εγκλήματος έγκειται στην ερμηνεία του εγκληματικού status, ήτοι ότι η πραγματική προσβλητική συμπεριφορά αντιμετωπίζεται ως μια εκ των πολλών μεταβλητών που σχετίζονται με την εγκληματοποίηση και όχι ως ένα φαινόμενο που πρέπει να εξηγηθεί.²⁶ Τρεις είναι οι όροι με τους οποίους συνδέεται η σύγκρουση και οδηγεί στην εγκληματοποίηση: α) το νόημα της απαγορευμένης πράξης για τους προστατεύοντες τον νόμο, β) η ισχύς αυτών που προστατεύουν τον νόμο και των υποκειμένων στους οποίους στρέφεται ο τελευταίος, γ) το ρεαλιστικό στοιχείο που έχουν τα κίνητρα των συγκρούσεων, η πιθανότητα πιο συγκεκριμένα να πετύχουν τα μέτρα ή οι δράσεις που λαμβάνονται από τις αρχές καθώς και τα υποκείμενα. Η λήψη μη ρεαλιστικών μέτρων ή δράσεων συντελεί στην αύξηση της εγκληματοποίησης. Η πιθανότητα μια συγκρουσιακή κατάσταση να καταλήξει σε εγκληματοποίηση εξαρτάται από πλήθος παραγόντων με κυριότερο αυτόν

²³Βιδάλη 2013, 173.

²⁴«Μεγαλώνοντας ως αγόρι της εργατικής τάξης σε μια μικρή, φυλετικά διαχωρισμένη πόλη της Τζόρτζια, έμαθα νωρίς ότι η ζωή δεν είναι ούτε εύκολη ούτε δίκαιη για τους περισσότερους ανθρώπους· ότι η παραλογισμός και η αντίφαση αποτελούν μεγάλο (ίσως το μεγαλύτερο) μέρος της κοινωνικής πραγματικότητας· ότι η πρόσβαση σε πόρους και ευκαιρίες δεν έχει καμία απαραίτητη συσχέτιση με την ικανότητα ή τον χαρακτήρα· ότι το νόημα της δικαιοσύνης στη θεωρία είναι συζητήσιμο και στη πράξη χειραγωγήσιμο· και ότι όποιος βαθμός ελευθερίας, ισότητας, αδελφοσύνης ή ασφάλειας υπάρχει σε μια κοινωνία, είναι αποτέλεσμα σκληρού αγώνα και παραμένει εύθραυστος»: Turk, InLilly, Cullen and Ball 2007, 157.

²⁵Thio 2008, 100.

²⁶Turk 1966, 341.

του βαθμού πίστης στο νόμο των καλούντων να τον εφαρμόσουν σε συνδυασμό με τη διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας.²⁷

1.3. Η θεώρηση του Χαρακτηρισμού

Στις αρχές του 1960 μια ομάδα κοινωνιολόγων προσέγγισαν την παρέκκλιση ως μια διαδικασία συμβολικής αλληλεπίδρασης. Οι θεωρητικοί της *θεωρίας του χαρακτηρισμού*, προσπάθησαν να ερμηνεύσουν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά εκμεταλλευόμενοι τις δυο κεντρικές ιδέες της συμβολικής αλληλεπίδρασης, ήτοι της «διαντίδρασης» και της «συμβολικής» διάστασής της. Η «διαντίδραση», υποδηλώνει πως η παρέκκλιση όπως κάθε μορφή ανθρώπινης δραστηριότητας συνιστά μια συλλογική ενέργεια με περισσότερες πράξεις διαφορετικών ανθρώπων. Ο «συμβολικός», χαρακτήρας υποδηλώνει πως η διαντίδραση μεταξύ του υποτιθέμενου ως παρεκκλίνοντα και των κομφορμιστών, ορίζεται από τις σημασίες που αποδίδονται στις ενέργειες και στις αντιδράσεις των μεν προς τους δε. Κατά τη *θεωρία του χαρακτηρισμού* επίκεντρο του ενδιαφέροντος δεν αποτελεί μόνο το παρεκκλίνον άτομο καθώς συμβαίνει κατά τη θετικιστική προσέγγιση, αλλά η διαντίδραση αυτού με τα συμβατικά άτομα.²⁸

Ο Becker, εκ των σημαντικότερων θεωρητικών της σχολής ερεύνησε εμπειρικά το ζήτημα των κοινωνικών διαδικασιών που αναπτύσσονται έως ότου μια αποκλίνουσα συμπεριφορά τυποποιηθεί ως νομικό έγκλημα. Ειδικότερα ασχολήθηκε με τις διαδικασίες δια των οποίων κάποιος εμπλέκεται με μια κοινωνικά αποκλίνουσα ή νομικά απαγορευμένη πράξη, την εξέλιξη της εμπλοκής του, τη στάση της κοινωνίας απέναντι σε μια εγκληματική πράξη, τη δημιουργία κανόνα.²⁹ Υποστήριξε πως οι κοινωνικές ομάδες είναι αυτές που δημιουργούν την απόκλιση με τη θέσπιση κανόνων η παράβαση των οποίων συνιστά απόκλιση. Πρόκειται για κανόνες που εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα άτομα τα οποία και χαρακτηρίζονται ως περιθωριοποιημένα (outsiders). Από την οπτική αυτή ο Becker παρατηρεί πως «...η απόκλιση δεν είναι ιδιότητα της πράξης που διαπράττει το άτομο, αλλά συνέπεια της εφαρμογής από άλλους των

²⁷Βιδάλη 2013, 174.

²⁸Thio 2008, 81.

²⁹Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 246.

κανόνων και κυρώσεων σε έναν «παραβάτη». Ο αποκλίνων είναι αυτός στον οποίο έχει επιτυχώς αποδοθεί αυτή η ετικέτα· αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι η συμπεριφορά που οι άνθρωποι χαρακτηρίζουν ως τέτοια»³⁰.

Αναφορικά με τη διαδικασία δημιουργίας κανόνων, ο Becker υποστήριξε πως για την ύπαρξη ενός κανόνα αποτελεί προϋπόθεση η θεμελίωσή του σε μια κυρίαρχη για μια ομάδα, μια κοινότητα ή κοινωνία, αξία.³¹ Ένας κανόνας ωστόσο που μπορεί να έχει συναχθεί από μια γενική αξία, μπορεί να έρθει σε σύγκρουση, είτε συνειδητά γνωστή είτε σιωπηρά αναγνωσμένη, με άλλους κανόνες που έχουν συναχθεί από άλλες αξίες. Καθότι ένας κανόνας ίσως να ικανοποιεί ένα συμφέρον και να συγκρούεται με άλλα της ομάδας που τον δημιούργησε, συχνά επιδεικνύεται προσοχή για τη διατύπωση του κανόνα με τρόπο που να διασφαλίζει πως αυτός θα εξυπηρετεί μόνο αυτό που πρέπει. Συγκεκριμένοι κανόνες φράσσονται με εξαιρέσεις καθώς και με περιορισμούς ώστε να μην ανακατεύονται με αξίες που αποτιμούνται ως σημαντικές.³² Ο «σταυροφόρος μεταρρυθμιστής» (crusading reformer) θεωρεί ιερή την αποστολή που εκπληρώνει: οι υπάρχοντες κανόνες υποστηρίζει ο Becker, δεν τον ικανοποιούν καθώς νιώθει πως τίποτα δε μπορεί να είναι σωστό στον κόσμο έως τη θέσπιση κανόνων που θα το διορθώσουν. Ο «υπερασπιστής των απαγορεύσεων» (prohibitionist) όπως το άτομο που θέλει να καταργήσει τον τζόγο, να καταστείλει την ανηθικότητα και τη σεξουαλική παραβατικότητα, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα τέτοιου σταυροφόρου. Η άποψη πως ο ηθικός σταυροφόρος είναι ένας ιδιόρρυθμος παρεμβατικός τύπος που ενδιαφέρεται να επιβάλλει τη δική του ηθική σε άλλους είναι μονόπλευρη. Ο σταυροφόρος δεν ενδιαφέρεται μόνο να διασφαλίσει πως οι άλλοι θα κάνουν αυτό που θεωρεί σωστό αλλά πιστεύει πως αν το πράξουν θα είναι καλό και για αυτούς προσφέροντας καλύτερες συνθήκες ζωής.³³

Τα όργανα επιβολής των κανόνων (enforcers) υποστηρίζει ο Becker, μην έχοντας συγκεκριμένο συμφέρον από το περιεχόμενο των συγκεκριμένων κανόνων, αναπτύσσουν συχνά τη δική τους αξιολόγηση έναντι τόσο των κανόνων όσο και των παραβάσεων των κανόνων αυτών. Η διαφορετική προτεραιότητα που προσδιορίζουν

³⁰Becker 2008, 9.

³¹Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 247.

³²Becker 2000, 180.

³³Becker 2008, 148.

έναντι του ευρέος κοινού εμφανίζεται στην εκτίμηση που έχουν οι χρήστες ναρκωτικών πως για την αστυνομία η χρήση μαριχουάνας δε συνιστά τόσο σημαντικό πρόβλημα ή τόσο επικίνδυνη πρακτική, όσο η χρήση οπιούχων. Η αστυνομία εδράζει το συμπέρασμα αυτό στο γεγονός, σύμφωνα με την εμπειρία, πως οι χρήστες οπιούχων διαπράττουν άλλα εγκλήματα, όπως κλοπές ή πορνεία, ενώ οι χρήστες μαριχουάνας δεν το κάνουν. Τα όργανα επιβολής των κανόνων λοιπόν, ανταποκρινόμενα στις πιέσεις της δικής τους εργασιακής κατάστασης, εφαρμόζουν τους κανόνες και δημιουργούν «περιθωριοποιημένους» με τρόπο επιλεκτικό. Το αν ένα άτομο που διαπράττει μια αποκλίνουσα πράξη χαρακτηριστεί πράγματι ως αποκλίνων εξαρτάται από πλήθος παραγόντων μη συναφών με τη συμπεριφορά του όπως, εάν ο αρμόδιος για την εφαρμογή των κανόνων αισθάνεται πως στην καθορισμένη στιγμή πρέπει να δείξει πως κάνει τη δουλειά του για να δικαιολογήσει τη θέση του, αν ο αποκλίνων (misbehavior) επιδείξει προς το όργανο εφαρμογής του κανόνα τον κατάλληλο σεβασμό, εάν έχει γίνει κάποια «συνεννόηση» (fix) καθώς και στην κατάταξη που έχει το είδος της πράξης που διαπράχθηκε στον κατάλογο προτεραιοτήτων του εφαρμοστή.³⁴ Η επιλεκτική διαδικασία συνιστά αποτέλεσμα μιας προηγούμενης αντίστοιχης διαδικασίας, σχετικής με τον επαγγελματισμό που επιδεικνύει το όργανο που εφαρμόζει τον νόμο. Κριτήριο για την επιλογή των ατόμων που θα μπουν στο στόχαστρο των εφαρμοστών του νόμου, αστυνομικούς ή δικαστές, είναι η δωροδοκία τους και τα σχετικά ζητήματα διευθετούνται στο πλαίσιο μιας σχέσης μεσιτείας. Ο όρος «fix» που χρησιμοποιεί ο Becker αναφέρεται σε μια δόση χρημάτων προς το πρόσωπο από το οποίο εξαρτάται η έκβαση της υπόθεσης και συνακόλουθα η επιβολή του νόμου.³⁵ Οι επαγγελματίες κλέφτες καθότι γνωρίζουν αυτόν που δωροδοκεί και τις μεθόδους του, αποτρέπουν την εφαρμογή του νόμου με συνέπεια για τον εφαρμοστή του νόμου, προκειμένου να κάνει τη δουλειά του, να κατευθύνει το ενδιαφέρον του προς άλλους που δεν έχουν τέτοιες διασυνδέσεις.³⁶ Η επίδραση του κριτηρίου για την επιλογή των ατόμων στα οποία θα

³⁴Becker 2008, 161.

³⁵Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 247.

³⁶Βιδάλη και Κουλούρης 2012, 250.

επιβληθούν οι κανόνες αποτυπώνεται σύμφωνα με τη μαρτυρία ενός επαγγελματία κλέφτη, στον τρόπο που χειρίζεται την υπόθεση το δικαστήριο.³⁷

1.4. Οι θεωρήσεις της Κριτικής Εγκληματολογίας

Η Κριτική Εγκληματολογία έχει τις ρίζες της σε αυτό που κάποτε ονομαζόταν ριζοσπαστική ή μαρξιστική εγκληματολογία. Αν και ο Marx δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το έγκλημα, πολλοί κριτικοί εγκληματολόγοι και δη εκείνοι που ανέπτυξαν κατά τη δεκαετία του 1970 και τις αρχές δεκαετίας του 1980 θεωρίες για το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο, βασίστηκαν σε μαρξιστικές αναλύσεις της καπιταλιστικής κοινωνίας.³⁸ Οι σκοποί για την εφαρμογή της «ριζοσπαστικής θεωρίας της παρέκκλισης» (ή της κριτικής εγκληματολογίας) έχουν διευκρινιστεί τόσο ώστε ο ριζοσπαστικός θεωρητικός της παρέκκλισης να μη μπορεί να αρκείται στην απομυθοποίηση της επικεντρωμένης στη σωφρονιστική προσέγγιση παραδοσιακής εγκληματολογίας.³⁹ Η Κριτική Εγκληματολογία απορρίπτει ως λύσεις για το έγκλημα την υιοθέτηση βραχυπρόθεσμων μέτρων όπως είναι οι αυστηρότεροι νόμοι, η αυξημένη φυλάκιση, η καταναγκαστική συμβουλευτική θεραπεία. Οι κριτικοί εγκληματολόγοι υποστηρίζουν πως προκειμένου να μειωθεί η εγκληματικότητα και να προωθηθεί η κοινωνική δικαιοσύνη, πρέπει να επέλθουν σημαντικές δομικές και πολιτισμικές αλλαγές στην κοινωνία συναρτήσει μεταρρυθμίσεων στην ποινική δικαιοσύνη.⁴⁰

Ιδιαίτερη θέση μεταξύ των βασικότερων εκπροσώπων – πρωτοπόρων της Κριτικής Εγκληματολογίας κατέχει ο Chambliss. Επίκεντρο του ενδιαφέροντός του υπήρξε το

³⁷ «Μπορείς να καταλάβεις από τον τρόπο με τον οποίο χειρίζονται την υπόθεση στο δικαστήριο εάν λαμβάνει χώρα η δωροδοκία. Όταν ο μπάτσος δεν είναι σίγουρος ότι έχει τον σωστό άνθρωπο ή όταν η μαρτυρία του μπάτσου και του ενάγοντα δε συμφωνούν ή ο μηνυτής παίρνει με το μαλακό τον εναγόμενο ή όταν ο δικαστής είναι υπερόπτης στις αποφάσεις του, μπορείς να είσαι σίγουρος ότι κάποιος έχει στήσει τη δουλειά. Αυτό δε συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις κλοπής για τον λόγο ότι υπάρχει μία υπόθεση ενός επαγγελματία σε εικοσιπέντε ή τριάντα ερασιτέχνες που δεν ξέρουν τίποτα γύρω από το «στήσιμο». Αυτοί οι ερασιτέχνες έχουν κάθε φορά το πιο σκληρό τέλος στην υπόθεση. Οι μπάτσοι βρίζουν τους κλέφτες, κανείς δεν κρατάει την μαρτυρία του, ο δικαστής βγάζει την ετυμηγορία του και όλοι τους καυχούνται ότι σταματούν ένα κύμα εγκλήματος»: Becker 2000, 211.

³⁸ DeKeseredy and Dragiewicz 2012, 2.

³⁹ Taylor Walton, and Young 2012, 6.

⁴⁰ DeKeseredy and Perry 2006, 2-3.

ζήτημα της κοινωνικής κατασκευής του νόμου, της σχέσης μεταξύ εξουσίας, πολιτικής και εγκλήματος, της συμβιωτικής σχέσης μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας. Ο Chambliss, ανήκει στους μαρξιστές εγκληματολόγους που εστίασαν την έρευνά τους στη σύγκρουση μεταξύ των κοινωνικών τάξεων· η σύγκρουση υπό το πρίσμα αυτής της προσέγγισης θεωρήθηκε ως διαδικασία βασική στην καπιταλιστική οικονομία και καθοριστική στη λειτουργία του ποινικού συστήματος.⁴¹ Στις καπιταλιστικές κοινωνίες, παρατηρεί, τα μέσα παραγωγής βρίσκονται στα χέρια ιδιωτών με συνέπεια να αναπτύσσεται ένας διαχωρισμός μεταξύ της τάξης που κυβερνά και αυτής που κυβερνάται ή με άλλους όρους μεταξύ των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής και των εργαζομένων για την κυρίαρχη τάξη. Τα εγκλήματα, τα οποία έχουν συχνά πιο βίαιες μορφές, είναι αποτέλεσμα αντιφάσεων, εγγενών στη δομή των κοινωνικών σχέσεων που απορρέουν από το καπιταλιστικό σύστημα.⁴²

Ο Chambliss υποστήριξε πως οι πράξεις των ανθρώπων που ανήκουν στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα τύγχαναν διαφορετικής μεταχείρισης από τις αντίστοιχες των μελών της άρχουσας τάξης κατά τη διαδικασία της εγκληματοποίησης - νομοθέτησης. Η εργαλειοποίηση του κράτους από τις elite εξουσίας υπηρετούσε τον έλεγχο των φτωχών και την προστασία των συμφερόντων της elite. Οι πράξεις των πρώτων χαρακτηρίζονταν ως εγκληματικές ενώ των άλλων όχι, εξαιτίας του ελέγχου που η άρχουσα τάξη ασκούσε στα μέσα παραγωγής και ακολούθως στο κράτος και στην εφαρμογή του νόμου.⁴³ Χαρακτηριστικό ως προς τούτο παράδειγμα αποτελούν οι νόμοι περί αλητείας που εμφανίστηκαν όπως παρατηρεί ο Chambliss, για να παρέχουν στους ισχυρούς γαιοκτήμονες μια έτοιμη, φθηνή πηγή εργατικού δυναμικού. Όταν αυτό θεωρήθηκε πως δεν ήταν πλέον απαραίτητο και, κυρίως, όταν οι γαιοκτήμονες δεν εξαρτιόνταν από τη φθηνή εργασία, περαιτέρω, δε, δεν αποτελούσαν για την κοινωνία ισχυρή ομάδα συμφερόντων, τότε οι εν λόγω νόμοι αδρανοποιήθηκαν. Οι νόμοι τροποποιήθηκαν με την εμφάνιση μιας νέας ομάδας συμφερόντων, ιδιαιτέρως σημαντικής για την κοινωνία, επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό του Weber πως οι «ομάδες κύρους» καθορίζουν το περιεχόμενο του νόμου.⁴⁴

⁴¹Βιδάλη 2018.

⁴² Chambliss 1975, 150.

⁴³Βιδάλη 2013, 184.

⁴⁴ Chambliss 1964, 77.

Εκτός από όσα υποστήριξε ο Chambliss, οι απόψεις του Quinney τοποθετούνται στο ευρύτερο φάσμα των συγκρουσιακών και μαρξιστικών προσεγγίσεων και ακολούθως της εξετάζουσας τις διαδικασίες του «σχετίζεσθαι», της «κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος», Ειρηνοποιού Εγκληματολογίας.⁴⁵ Η κριτική θεωρία για τον έλεγχο του εγκλήματος στην αμερικανική κοινωνία περιγράφει μεταξύ άλλων ότι αυτή η κοινωνία βασίζεται στην αναπτυγμένη καπιταλιστική οικονομία και το κράτος είναι οργανωμένο ώστε να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της κυρίαρχης οικονομικής τάξης. Το ποινικό δίκαιο αποτελεί εργαλείο τόσο του κράτους όσο και της άρχουσας τάξης για τη διατήρηση και διαιώνιση των υπαρχουσών κοινωνικοοικονομικών σχέσεων. Περαιτέρω, ο έλεγχος του εγκλήματος στην καπιταλιστική οικονομία επιτυγχάνεται μέσω θεσμών και υπηρεσιών που ιδρύονται και διοικούνται από μια κυβερνητική ελίτ που εκπροσωπεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης.⁴⁶

Ο Quinney υποστήριξε πως οι εικόνες του εγκλήματος και των εγκληματιών δημιουργούνται και διαχέονται σε ολόκληρη την κοινωνία από τα ισχυρά τμήματα αυτής σε μια προσπάθεια ελέγχου των λιγότερο ισχυρών τμημάτων. Οι αντιλήψεις ή τα στερεότυπα για το έγκλημα δημιουργούνται και αποτελούν αντικείμενο επικοινωνίας με διάφορα μέσα, συμπεριλαμβανομένων και των ειδησεογραφικών, ως μέρος μιας πολιτικής διαδικασίας για την προώθηση ενός συγκεκριμένου συνόλου αξιών και συμπεριφορών. Οι αντιλήψεις των ισχυρών σε ό,τι αφορά το τι είναι εγκληματικό επιβάλλονται στο όνομα μιας ολόκληρης κοινωνίας: «[Μ]όλις τα στερεότυπα για το έγκλημα και τους εγκληματίες σταθεροποιηθούν, τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως εγκληματίες αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως τέτοιους και τελικά να παίζουν τον ρόλο τους ανάλογα. Αυτή η αυτοεκπλήρωση των εγκληματικών ορισμών των άλλων για το έγκλημα, με τη σειρά της, αυξάνει την πιθανότητα περαιτέρω εγκληματικού ορισμού»⁴⁷.

⁴⁵Κουλούρης 2019, 31.

⁴⁶Quinney 2002, 16.

⁴⁷Quinney 2008, xv.

1.4.1. Οι ηθικοί πανικοί

Το 1893 ένας χαρισματικός θρησκευτικός μυστικιστής οδήγησε μια ομάδα πιστών σε μια απομακρυσμένη ορεινή κοιλάδα στην πολιτεία Μπαΐα της Βραζιλίας όπου και ίδρυσε την κοινότητα των Κανούντος, μια κοινότητα που έγινε τα επόμενα δυο χρόνια η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της πολιτείας. Ο γαιοκτήμονες, η Καθολική Εκκλησία και οι πολιτικές ελίτ αποφάσισαν να συντρίψουν το κίνημα και, για το λόγο αυτό, πραγματοποιήθηκαν στρατιωτικές επιθέσεις κατά του οικισμού, επιθέσεις που αν και εν αρχικώς αποκρούστηκαν από τους σθεναρούς υπερασπιστές του, τελικώς επέφεραν το πλήγμα σκοτώνοντας και διαμελίζοντας τους κατοίκους, ακόμη και ισοπεδώνοντας και καίγοντας τα σπίτια του οικισμού. Καθ' όλη τη διάρκεια της εκστρατείας οι ειδήσεις για το Κανούντος πλημμύρισαν τον βραζιλιάνικο τύπο δημιουργώντας ένα αίσθημα «δημόσιου πανικού». Ο ανταποκριτής στο μέτωπο δημοσίευαν καθημερινά για τα γεγονότα καθώς «[Κ]άτι σχετικά με το Κανούντος προκαλούσε ανησυχία, η οποία θα καταπραυνόταν μόνο με αποδείξεις ότι το Κανούντος είχε καταστραφεί».⁴⁸

Το άνω ιστορικό επεισόδιο απηχεί την έκρηξη φόβου και ανησυχίας σε μια συγκεκριμένη στιγμή, σε ένα συγκεκριμένο τόπο, σχετικά με μια συγκεκριμένη απειλή. Σε κάθε περίπτωση, μια νηφάλια αξιολόγηση των αποδείξεων αναφορικά με τη φύση της υποτιθέμενης απειλής αναγκάζει τον παρατηρητή να συμπεράνει πως η ανησυχία και ο φόβος ήταν κατά πάσα πιθανότητα υπερβολική/ός ή αδικαιολόγητη/ος. Οι κοινωνιολόγοι αναφέρονται σε τέτοια επεισόδια ως ηθικούς πανικούς και υποστηρίζουν πως είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων δυνάμεων και δυναμικών που προκύπτουν επειδή, καθώς όλα τα κοινωνιολογικά φαινόμενα, οι απειλές πολιτικά και πολιτισμικά κατασκευασμένες, είναι προϊόν της ανθρώπινης φαντασίας.⁴⁹

Οι ορισμοί που διαχρονικά διατυπώθηκαν για τον εννοιολογικό προσδιορισμό του όρου «ηθικός πανικός» (moral panic), είναι αντίστοιχοι των πολυάριθμων αναφορών για αυτόν στην εγχώρια και κυρίως στη διεθνή βιβλιογραφία. Πρόκειται για μια δυσανάλογη και εχθρική κοινωνική αντίδραση σε κάτι (κατάσταση, άτομο ή ομάδα) που ορίζεται ως απειλή για τις κοινωνικές αξίες. Ο ηθικός πανικός δια των μέσων ενημέρωσης εμπλέκει

⁴⁸Goode and Ben-Yehuda 1994,150.

⁴⁹Goode and Ben-Yehuda 1994, 150-151.

στερεοτυπικές απεικονίσεις οδηγώντας σε ανάγκη για μεγαλύτερο κοινωνικό έλεγχο και δημιουργώντας ένα σπινάλ αντίδρασης.⁵⁰

Σημείο αναφοράς για την ανάδυση των ηθικών πανικών και την επίδραση αυτών στην κοινωνία υπήρξε το έργο του Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*, ενός έργου που πέραν της συμβολής του στη μελέτη των ηθικών πανικών, συνεισέφερε θεμελιωδώς στην κατανόηση των υποπολιτισμών όπως και στη λειτουργία του κοινωνικού ελέγχου.⁵¹ Ο Cohen επισήμανε πως το να χαρακτηρίσει κάποιος, κάτι ως «ηθικό πανικό», δε συνεπάγεται πως αυτό δεν υπάρχει ή δε συνέβη καθόλου και η αντίδραση βασίζεται σε φαντασία, σε υστερία, σε αυταπάτη, σε ψευδαίσθηση ή σε εξαπάτηση από ισχυρούς. Δυο είναι κατά τον Cohen οι σχετικές υποθέσεις που απαιτούν προσοχή - ότι η απόδοση της ετικέτας του ηθικού πανικού σημαίνει ότι η έκταση και η σημασία του «πράγματος» έχει υπερτονιστεί: α) από μόνη της, β) σε σύγκριση με άλλα πιο σοβαρά προβλήματα.⁵²

Η εποχή εμφάνισης της έννοιας του ηθικού πανικού, ήταν εποχή στην οποία σημειώθηκαν δραματικές αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.⁵³ Κεντρική ιδέα της θεωρητικής σύλληψης του «ηθικού πανικού» αποτελεί η αναζήτηση και η ανάδειξη των διαδικασιών μέσα από τις οποίες κατασκευάζεται η φαινομενική απειλή, προκαλώντας φόβο και ηθική αγανάκτηση ακόμη και υπερβολική, δυσανάλογη προς την αρχική «πρόκληση» κοινωνική αντίδραση.⁵⁴ Η ανάδυση και ο ορισμός μιας κατάστασης ως απειλή για τις κοινωνικές αξίες, παρουσιάζεται κατά τον Cohen με τρόπο στιλιζαρισμένο και στερεοτυπικό. Τα ηθικά φράγματα δημιουργούνται από ορθά - σκεπτόμενους ανθρώπους και κοινωνικά διαπιστευμένους ειδικούς που διατυπώνουν τις διαγνώσεις και προτάσεις τους. Το αντικείμενο του πανικού, άλλοτε αρκετά καινούργιο και άλλοτε υφιστάμενο από καιρό, έρχεται ξαφνικά στο προσκήνιο. Ο πανικός μερικές φορές «...περνά και ξεχνιέται, εκτός από τη λαϊκή παράδοση και τη συλλογική μνήμη· άλλες φορές έχει πιο σοβαρές και μακροχρόνιες συνέπειες και μπορεί

⁵⁰ Murji 2001, 175.

⁵¹ Γαζή 2015, 145.

⁵² Cohen 2011, vii.

⁵³ Young 2009, 4.

⁵⁴ Καρύδης 2010, 43.

να προκαλέσει αλλαγές όπως αυτές στη νομική και κοινωνική πολιτική ή ακόμα και στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της»⁵⁵.

Η θεωρητική σύλληψη για την κοινωνική αντίδραση ως «ηθικό πανικό» βρίσκεται στο επίκεντρο του σύγχρονου προβληματισμού για το εγκληματικό φαινόμενο ως μια έννοια - κλειδί που επιδέχεται αποσαφήνιση, εμβάθυνση, διερεύνηση. Ο Young, ο οποίος χρησιμοποίησε, πριν από τον Cohen, τον όρο κοινωνικός «ηθικός πανικός» σχετικά με τη χρήση ναρκωτικών, εκτιμά πως το φαινόμενο του ηθικού πανικού συνιστά μια ηθική ενόχληση ή διατάραξη που επισύρει την κοινωνική αντίδραση όσων θίγονται. Η κοινωνική αντίδραση εκφράζεται με όρους στερεοτυπικής δαιμονοποίησης του «Άλλου» και με τρόπο δυσανάλογο απέναντι στο γεγονός ή τη δραστηριότητα αυτών που προκαλούν την αναστάτωση.⁵⁶ Ο Young, θεωρεί πως ο ηθικός πανικός είναι μια ηθική αναταραχή που επικεντρώνεται σε ισχυρισμούς ότι έχουν παραβιαστεί άμεσα συμφέροντα: περιλαμβάνει τη συγκέντρωση του ενδιαφέροντος από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ειδικών επιστημόνων, εργολάβων ηθικής καθώς και την κινητοποίηση φορέων κοινωνικού ελέγχου όπως η αστυνομία και τα δικαστήρια. Η διαδικασία του μαζικού στιγματισμού «...περιλαμβάνει μια ευρέως διαδεδομένη αφήγηση σχετικά με τη γένεση, την τάση και την τιμωρία μιας συγκεκριμένης παρεκκλίνουσας ομάδας, η οποία τείνει να εντείνεται με την πάροδο του χρόνου (ιδιαίτερα όσον αφορά τον αριθμό των υποτιθέμενων περιστατικών) και τελικά εξαφανίζεται. Πολύ συχνά έχει ως αποτέλεσμα μια διαδικασία ενίσχυσης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, μια μετατροπή της φαντασίας σε πραγματικότητα, όπου, σε ορισμένες πτυχές, τα αρχικά στερεότυπα αυτοεκπληρώνονται».⁵⁷

Ο ηθικός πανικός κατά τους Goode και Ben-Yehuda συγκροτείται από πέντε (5) στον αριθμό κριτήρια. Σύμφωνα με σχετικές βιβλιογραφικές πηγές η νέα προσέγγιση της έννοιας του ηθικού πανικού αντί να ανακόψει, ενίσχυσε την κάθοδο στην εννοιολογική σύγχυση και στα προβλήματα που προέκυψαν από πανικούς πολιτικής προκατάληψης. Ο ηθικός πανικός πλέον εφαρμόστηκε στις αντιδράσεις των μελών μιας κοινωνικής ομάδας για κάθε ζήτημα που παρουσίαζε: α) *αστάθεια* με ξαφνικές εκρήξεις και

⁵⁵ Cohen 2011, 1.

⁵⁶ Καρύδης 2010, 45.

⁵⁷ Young 2009, 13.

υφέσεις, β) αυξημένο επίπεδο *ανησυχίας* για το ζήτημα, γ) *συναίνεση* ότι «το πρόβλημα υπάρχει και πρέπει να αντιμετωπιστεί», δ) αυξημένο επίπεδο *εχθρότητας* προς τον λαϊκό δαίμονα και τέλος, ε) *δυσανάλογο φόβο* «πέραν του κατάλληλου, αν η ανησυχία ήταν ανάλογη προς την αντικειμενική βλάβη»⁵⁸.

Ορμώμενοι από τη θεωρία του Cohen, οι Goode και Ben-Yehuda, ανέλυσαν τρία μοντέλα οργάνωσης του ηθικού πανικού. Τα μοντέλα που αποτελούν έκφραση της προσπάθειάς τους να εξετάσουν τον ηθικό πανικό υπό το πρίσμα των διαταξικών παραμέτρων της κοινωνικής πραγματέυσής του, είναι τα ακόλουθα:

- Το Μοντέλο *Βάσης* (Grassroots Model). Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει πως οι πανικοί προέρχονται από το ευρύ κοινό. Η ανησυχία για μια συγκεκριμένη απειλή, ακόμη και εάν αυτή είναι λανθασμένη ή υπερβολική, είναι διαδεδομένη και εμφανώς αισθητή και οι εκδηλώσεις της συνιστούν έκφραση μιας ευρύτερης ανησυχίας. Η ανησυχία, για την οποία δεν απαιτείται η δράση κάποιας συγκεκριμένης ομάδας ή τομέα για να δημιουργηθεί, μπορεί να προκύψει αυθόρμητα και να εκδηλωθεί δημόσια, ίσως, δε, χρειάζεται να καταλυθεί, να υποβοηθηθεί, να καθοδηγηθεί, να ενεργοποιηθεί. Μολονότι οι πολιτικοί και τα μέσα ενημέρωσης δε μπορούν να κατασκευάσουν μια ανησυχία που αρχικώς δεν υπήρχε, εντούτοις, δύνανται να ξεκινήσουν ή να υποδαυλίσουν αυτήν που υφίσταται σε λανθάνουσα κατάσταση· οι μεν πολιτικοί εκφωνούν λόγους και ψηφίζουν νόμους που γνωρίζουν πως τυγχάνουν απήχησης στο εκλογικό τους ακροατήριο, τα δε μέσα ενημέρωσης μεταδίδουν ιστορίες που εκ των προτέρων γνωρίζουν πως το κοινό ή ένα τμήμα αυτού πιθανόν θα τις βρει ενδιαφέρουσες και για ορισμένα θέματα ακόμη και ανησυχητικές. Ο πανικός είναι η εξωτερική εκδήλωση αυτού που υπήρχε σε λιγότερο φανερό μορφή. Αυτό που εξηγεί κατά τους Goode και Ben-Yehuda το ξέσπασμα ή την ύπαρξη του ηθικού πανικού είναι οι βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και στάσεις ενός μεγάλου τμήματος της κοινωνίας πως ένα συγκεκριμένο φαινόμενο συνιστά πρακτική και άμεση απειλή για τις αξίες, την ασφάλεια ακόμη και την ίδια την ύπαρξή τους.⁵⁹

- Το Μοντέλο *Ελίτ* (Elite-Engineered Model). Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει πως οι ηθικοί πανικοί είναι προϊόν της ελίτ, ακριβέστερα πως έγκειται στη σκόπιμη και

⁵⁸ Thompson and Williams 2014, 4· Καρύδης 2010, 47-51.

⁵⁹ Goode and Ben-Yehuda 1994, 161.

συνειδητή εκστρατεία από μέρους μιας ισχυρής ομάδας ή ενός συνόλου ομάδων με σκοπό τη δημιουργία και τη διατήρηση του φόβου, της ανησυχίας και του πανικού για ένα ζήτημα που γνωρίζουν πως δεν είναι ιδιαιτέρως επιβλαβές κοινωνικά. Ο στόχος της εκστρατείας συνοψίζεται στην απόσπαση της προσοχής από τα προβλήματα της κοινωνίας, των οποίων η επίλυση θα απειλούσε ή θα υπονόμει τα συμφέροντα της ελίτ. Με τη μεγάλη εξουσία που διαθέτουν οι ελίτ κυριαρχούν στα μέσα ενημέρωσης, καθορίζουν το περιεχόμενο και την κατεύθυνση των νόμων, ελέγχουν τους πόρους από τους οποίους εξαρτώνται τα κοινωνικά κινήματα και οι ομάδες δράσης.⁶⁰

- Το Μοντέλο της *Θεωρίας της Ομάδας Συμφερόντων* (Interest Group Theory). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, οι εργολάβοι ηθικής συμμετέχουν σε ηθικές εκστρατείες για να θεσπίσουν κανόνες που εν συνεχεία επιβάλλουν. Ειδικότερα, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, ομάδες συμφερόντων όπως είναι οι επαγγελματικές ενώσεις, οι θρησκευτικές ομάδες και οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί, έχουν συμφέρον να φέρουν στην επιφάνεια ένα ζήτημα που είναι ανεξάρτητο από τα συμφέροντα της ελίτ. Οι ομάδες αυτές είναι ενεργοί παράγοντες στη δημιουργία και διατήρηση ηθικών πανικών με τις ομάδες ελίτ να μην υπαγορεύουν το περιεχόμενο, την κατεύθυνση ή τον χρόνο των πανικών. Κεντρικό ερώτημα που θέτουν στο σημείο αυτό οι Goode και Ben-Yehuda, είναι ο διαχωρισμός μεταξύ ιδεολογίας/ηθικής και υλικού κέρδους. Η πολιτική των ομάδων συμφερόντων συχνά εκτιμάται πως δεν έχει ειλικρινή πίστη, θεωρούμενη ακόμη και ως κυνική ή ιδιοτελής. Οι ακτιβιστές των ομάδων συμφερόντων μπορεί να προσπαθούν να προωθήσουν έναν ευγενή σκοπό που θα βοηθούσε ωστόσο στην προώθηση της θέσης, της δύναμης και των υλικών πόρων της ομάδας.⁶¹

Για όλα τα θεωρητικά μοντέλα που ευσύνοπτα παρουσιάστηκαν άνω, αναφέρονται παραδείγματα ηθικών πανικών καθένα από τα οποία βρίσκει εφαρμογή ανάλογα τόσο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περίπτωσης πανικού όσο και με την ιδιαίτερη οπτική των θεωρητικών που μελετούν το φαινόμενο. Η ερμηνεία του φαινομένου στο πλαίσιο μιας μόνο οπτικής, υπό το πρίσμα ενός από τα τρία θεωρητικά μοντέλα, είναι δύσκολη. Η επιτυχής προσέγγιση και ανάλυση του ηθικού πανικού, οφείλει να περιλαμβάνει όλες τις κοινωνικές ομάδες και τάξεις καθώς και τη συμπλοκή αφενός

⁶⁰Goode and Ben-Yehuda 1994, 164.

⁶¹Goode and Ben-Yehuda 1994, 166.

ζητημάτων ηθικής και ιδεολογίας και αφετέρου επιδιώξεων υλικών συμφερόντων και κοινωνικού κύρους.⁶²

1.5. Το θεωρητικό μοντέλο της ποινικής επιλεκτικότητας

Η συμβολή της εγκληματολόγου Vegh Weis στην ανάλυση της επιλεκτικότητας των ποινικών συστημάτων από το 15^ο αιώνα έως τη σύγχρονη εποχή, είναι σημαντική. Η Vegh Weis δια της κριτικής εγκληματολογικής έρευνας που διεξήγαγε, απέδειξε σύμφωνα με τις πηγές, πως η επιλεκτικότητα αποτελεί αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της ποινικής δικαιοσύνης, και ιδεολογικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής της. Με άλλα λόγια η Vegh Weis υποστήριξε πως το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης είναι προκατειλημμένο αφενός προς την υπέρ-εγκληματοποίηση (over - criminalization) ορισμένων δραστηριοτήτων από τα πιο ευάλωτα άτομα και ομάδες της κοινωνίας και αφετέρου προς την υπό-εγκληματοποίηση (under - criminalization) για τις πολύ πραγματικές και συστηματικές βλάβες και τα εγκλήματα των ισχυρών.⁶³ Η Vegh Weis ανατρέχοντας σε ολόκληρη την ιστορία του εγκλήματος υπό τον καπιταλισμό αναδεικνύει πως οι νόμοι που το ορίζουν άλλαξαν με την πάροδο του χρόνου για να ταιριάζουν με τις ανάγκες τις άρχουσας τάξης ακόμη και υποστηρίζει πως η ποινική επιλεκτικότητα έχει διαμορφωθεί από την ταξική δυναμική του καπιταλισμού για τις ανάγκες συσσώρευσης κεφαλαίου.⁶⁴

Η ποινική επιλεκτικότητα κατά την Vegh Weis δύναται να χωρίσει την ιστορία της εγκληματολογικής θεωρίας σε δυο περιόδους – αυτής που προηγείται και αυτής που έπεται των μέσων του 20^{ου} αιώνα. Ειδικότερα, και σε ό,τι αφορά τη χρονική περίοδο πριν το 1950, οι εγκληματολογικές θεωρίες επικέντρωναν το ενδιαφέρον τους είτε μόνο στο ίδιο το έγκλημα (κλασική σχολή), είτε μόνο στον εγκληματία (Ιερά Εξέταση και Θετικισμός), είτε μόνο στο κοινωνικό και γεωγραφικό περιβάλλον του δράστη (κοινωνιολογικές σχολές) επεξηγώντας το έγκλημα βάσει προβλημάτων συμπεριφοράς, βιολογικών ελλείψεων και ατομικής κοινωνικοποίησης, αντιστοίχως. Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα ο Sutherland, εκπρόσωπος της Σχολής του Σικάγου, παρατήρησε στα στατιστικά στοιχεία την ύπαρξη μιας σκοτεινής πτυχής του εγκλήματος, έκνομες ενέργειες που δεν

⁶² Καρύδης 2010, 49-50.

⁶³ Bittle 2019: 1-3.

⁶⁴ Mitrani 2019: 1-4.

είχαν εγκληματοποιηθεί αποτελεσματικά, περιγράφοντάς τες ως εγκλήματα λευκού κολάρου δηλαδή εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα με καλή κοινωνική φήμη, στο επαγγελματικό πλαίσιο τους, μακριά από τα παραδοσιακά εγκληματικά στερεότυπα. Όμως και ο Sellin, εκπρόσωπος των θεωριών της σύγκρουσης, προέβλεψε την έννοια της ποινικής επιλεκτικότητας μέσω της διάκρισης σε «πραγματική» και «φαινομενική» εγκληματικότητα. Παρά τη σημασία των συμβολών τους, όπως σχετικώς σημειώνει η Vegh Weis, κανένας τους δεν εμβάθυνε στο φαινόμενο της επιλεκτικότητας από μακροπρόθεσμη ιστορική προοπτική μήτε συνέδεσε αυτό με το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο στο οποίο εκδηλωνόταν. Οι πρώτες μαρξιστικές προσεγγίσεις για το έγκλημα και τον έλεγχο του πραγματοποιήθηκαν από τους Bonger, Pashukanis, και Rusche και Kirchheimer⁶⁵ με τον πρώτο να εντοπίζει μεταξύ άλλων τη διάπραξη αδικημάτων από τραπεζίτες, μεσίτες και εμπόρους κατά τη διάρκεια των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων, τον δεύτερο, που μολονότι δεν επισήμανε το επιλεκτικό φαινόμενο να μην εντοπίζει το επιλεκτικό φαινόμενο να εξηγεί δια της μελέτης μέρους του *Κεφαλαίου* πως ο νόμος προφέρει μια ψευδή αντίληψη για τους άνδρες και τις γυναίκες και τις νομικές συναλλαγές ως ίσες και δίκαιες και τους τελευταίους, να ασχολούνται με μια ιστορική ανάλυση των αλλαγών στο τιμωρητικό σύστημα σε σχέση με την αγορά εργασίας.⁶⁵

Κατά την Vegh Weis, η ποινική επιλεκτικότητα (criminal selectivity) πρέπει να γίνει κατανοητή στην ιστορική αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνικής/ποινικής σύγκρουσης (social/crime conflict) και κοινωνικού/ποινικού ελέγχου (social/crime control). Το φαινόμενο της επιλεκτικότητας του ποινικού συστήματος, σε συνάφεια με εγγενή γνωρίσματα της «εγκληματοποίησης» (criminalization), ήτοι της διαδικασίας με την οποία μια πράξη ή μια παράλειψη χαρακτηρίζεται και τυποποιείται με ποινικό νόμο ως έγκλημα, λειτουργεί σε δυο διαφορετικά επίπεδα, της *πρωτογενούς εγκληματοποίησης* (primary criminalization) και της *δευτερογενούς εγκληματοποίησης* (secondary criminalization).⁶⁶

Η *πρωτογενής εγκληματοποίηση* αφορά μια βασική διαδικασία φιλτραρίσματος που εφαρμόζεται στο σύνολο των μορφών συμπεριφοράς που απαξιώνονται με σκοπό να

⁶⁵Vegh Weis 2017α: 5-6.

⁶⁶Vegh Weis 2017α, 19.

χαρακτηριστούν μερικές μόνο από αυτές ως εγκληματικές. Η τομή είναι διπλή. Η πρώτη τομή, έγκειται στο γεγονός πως μόνον ορισμένες, οι πιο επιβλαβείς συμπεριφορές, υπόκεινται σε ποινική κύρωση. Πρόκειται για ειδεχθή αδικήματα που προκαλούν χαμηλή κοινωνικοπολιτική σύγκρουση. Διαπράττονται συνήθως από ευάλωτα άτομα, με απλά ή πρωτόγονα μέσα και για τα οποία η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων είναι ευκολότερη. Αντίθετα, συμπεριφορές που διαπράττονται συνήθως από άτομα ανώτερων κοινωνικών τάξεων και απαιτούν υψηλότερα επίπεδα τεχνογνωσίας, δεν αποτελούν τον πυρήνα της νομοθετικής διαδικασίας. Οι πράξεις αυτές αν και δεν επιφέρουν κοινωνική αναταραχή, προκαλούν υψηλά επίπεδα κοινωνικής βλάβης. Η δεύτερη τομή, αφορά το γεγονός πως συμπεριφορές που τυποποιούνται και αντιπροσωπεύουν μια σοβαρότερη απειλή για την κοινωνική ευταξία, συνοδεύονται από αυστηρότερες ποινικές συνέπειες. Η *πρωτογενής εγκληματοποίηση* όπως επισημαίνει η Vegh Weis, έχει ως αποτέλεσμα την άνιση μεταχείριση των αρνητικών κοινωνικών συμπεριφορών ενώπιον του νόμου.⁶⁷

Η *δευτερογενής εγκληματοποίηση* είναι συνέχεια μιας δευτερογενούς διαδικασίας φιλτραρίσματος κατά την οποία γίνεται η επιλογή επί του συνόλου των συμπεριφορών, αυτών που θα ποινικοποιηθούν πραγματικά. Η διαδικασία του φιλτραρίσματος καθορίζεται από ταξικά και φυλετικά χαρακτηριστικά των δραστών, δηλαδή στοχοποιούνται άτομα που η εικόνα τους ανταποκρίνεται στη δημόσια εικόνα του εγκληματία. Στο άλλο άκρο της επιλεκτικής διαδικασίας τοποθετούνται άτομα που δεν ανταποκρίνονται σε αυτήν την απειλητική εικόνα του παραβάτη και σπάνια στοχοποιούνται όπως είναι οι δράστες του οργανωμένου εγκλήματος, των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, των εγκλημάτων πολέμου.⁶⁸

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς τα προαναφερθέντα αποτελεί αυτό της φυλετικής επιλεκτικότητας του ποινικού συστήματος στις ΗΠΑ για τους Αφροαμερικανούς. Η χρωματική γραμμή που επέβαλαν σε πολλά μέρη των ΗΠΑ οι νόμοι Jim Crow αφορούσε τη διαχωρισμένη σε όλο το Νότο δημόσια εκπαίδευση, τον ποινικοποιημένο διαφυλετικό γάμο στις περισσότερες πολιτείες του Νότου, τον διαχωρισμό σε εκδηλώσεις της καθημερινότητας όπως τις συναθροίσεις λευκών και έγχρωμων σε διαφορετικά πάρκα, εστιατόρια, καταστήματα κ.λπ. Όμως και μετά την

⁶⁷Vegh Weis 2017α, 20.

⁶⁸Vegh Weis 2017α, 21.

κατάργηση των νόμων Jim Crow η φυλετική επιλεκτικότητα δεν εξαφανίστηκε παρά κατέστη πρωταρχικά δευτερογενής. Η φυλετική επιλεκτικότητα στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης δεν εξαφανίστηκε παρά άρχισε να εφαρμόζεται με την άνιση ρύθμιση συμπεριφορών που συνδέονταν με τη μια ή την άλλη φυλή (πρωτογενής υπερ-εγκληματοποίηση).⁶⁹ Η έννοια της *υπέρ-εγκληματοποίησης (over-criminalization)* εξηγεί πώς συγκεκριμένοι τύποι δραστηριοτήτων υπόκεινται σε υπερβολική στοχοποίηση και ποινικοποίηση παρά την περιορισμένη κοινωνική βλάβη που προκαλούν. Αντίθετα, αυτή της *υπό-εγκληματοποίησης (under-criminalization)*, εξηγεί το πώς ορισμένοι τύποι συμπεριφοράς ελάχιστα ποινικοποιούνται ακόμη και σπάνια εφαρμόζονται μολονότι προκαλούν κοινωνική βλάβη. Επισημαίνεται πως η έννοια της *υπό-εγκληματοποίησης* συνδέεται με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που διαπράττει την πράξη και όχι με το πόσο επιβλαβής αυτή είναι.⁷⁰ Τα ζεύγη των εννοιών της πρωτογενούς/δευτερογενούς εγκληματοποίησης όπως παρουσιάζεται και στην Εικόνα 1. διασταυρώνονται με αυτές της υπέρ/υπό εγκληματοποίησης.

⁶⁹ Vegh Weis 2017β, 15.

⁷⁰ Vegh Weis 2017α, 21.

	Υπερ-εγκληματοποίηση	Υπο-εγκληματοποίηση
Πρωτογενής εγκληματοποίηση (ορισμός ποινικού νόμου)	Αυστηρές ποινικές κυρώσεις προβλέπονται για τα κοινά εγκλήματα και για τις στρατηγικές επιβίωσης των περιθωριοποιημένων.	Πράξεις των ισχυρών που προκαλούν τεράστια κοινωνική βλάβη δεν ποινικοποιούνται ή ποινικοποιούνται μόνο συμβολικά.
Δευτερογενής εγκληματοποίηση (εφαρμογή ποινικού νόμου)	Με αυστηρότητα τιμωρούνται οι αξιόποινες πράξεις των κοινωνικά αδύναμων, ακόμη και όταν δεν προκαλούν σημαντική βλάβη. Στερητικές της ελευθερίας ποινές και μέτρα ασφάλειας τους επιβάλλονται συχνότερα και εκτίονται υπό δυσμενέστερους όρους.	Κρατικοί παράγοντες, επιχειρηματίες και διευθυντικά στελέχη αποφεύγουν τον ποινικό έλεγχο για τις αξιόποινες πράξεις τους μέσω ενός «φιλτραρίσματος» των υποθέσεών τους στα διαδοχικά στάδια της ποινικής διαδικασίας.

Εικόνα 1. Η διασταύρωση των εννοιών της πρωτογενούς/δευτερογενούς εγκληματοποίησης και της υπέρ/υπό-εγκληματοποίησης

Πηγή: Αλοσκόφης, Ου. 2021. Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis. *CrimeTimes*, 15. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/JqGpQ>

Ανακτήθηκε την 27^η Νοεμβρίου 2025.

Με κριτήριο τη δυναμική της συσσώρευσης του κεφαλαίου ακόμη και των αντίστοιχων κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων, η Vegh Weis προτείνει την περιοδολόγηση της ιστορικής εξέλιξης της επιλεκτικότητας των ποινικών συστημάτων. Από τον 18^ο αιώνα καθιερώθηκε μια πειθαρχική κοινωνική τάξη που βρήκε την μεν αστική τάξη να αγωνίζεται με τις φεουδαρχικές δυνάμεις και να εδραιώνεται στον οικονομικό και πολιτικό χώρο και τη δε εργατική να έχει ήδη εδραιωθεί και να αποκτά ένα πολύπλοκο επίπεδο οργάνωσης.⁷¹ Η κοινωνική σύγκρουση την εν λόγω περίοδο υπήρξε αποτέλεσμα της αντίθεσης μεταξύ δυο ανταγωνιστικών κοινωνικών τάξεων – της αστικής τάξης και του προλεταριάτου. Μέσο για την επιβολή της αστικής τάξης και την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας υπήρξαν τα οικονομικά μέσα εξαναγκασμού όπως και ο έλεγχος του εγκλήματος που χρησιμοποιήθηκε ως βοηθητικό εργαλείο άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Αυτό το στάδιο ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος, εκτεινόμενο από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα έως τα μέσα της δεκαετίας του 1970, προσδιορίζεται από την Vegh Weis ως περίοδος *πειθαρχικής ποινικής επιλεκτικότητας* (*disciplining criminal selectivity*): ο χαρακτηρισμός τεκμηριώνεται από το γεγονός πως λανθάνουσα λειτουργία του ποινικού ελέγχου ήταν η διασφάλιση της εργασιακής πειθαρχίας και όχι πλέον η συγκρότηση της εργατικής τάξης. Έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η προβληματική του εγκλήματος ήταν συνώνυμη με την ανάγκη πειθάρχησης «επικίνδυνων» εργατικών τάξεων.⁷²

Οι φάσεις της πειθαρχικής ποινικής επιλεκτικότητας είναι κατά την Vegh Weis, τρεις:

1. Πρώτη Πειθαρχική Φάση: *Νομική Πειθαρχική Ποινική Επιλεκτικότητα (First Disciplining Phase: Legally - Disciplining Criminal Selectivity)*. Η φάση αυτή λαμβάνει χώρα περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, εποχή του τέλους των αστικών επαναστάσεων. Κατά την περίοδο αυτή η κοινωνική σύγκρουση εδράζεται στη ρήξη της αστικής τάξης με τη μοναρχία και την αριστοκρατία. Συνάμα, η άρχουσα τάξη επιδιώκει την υποταγή των λαϊκών τομέων ώστε να εξασφαλίσει την υποταγή τους με στόχο την επιβολή σεβασμού στην ατομική ιδιοκτησία και την εξάλειψη εναπομεινασών κοινοτικών αγροτικών πρακτικών. Παρουσιάζεται μείωση των δολοφονιών και σωματικών επιθέσεων και αύξηση των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, σημειώνονται εγκλήματα που έχουν τις ρίζες τους

⁷¹Vegh Weis 2017α, 75, 80.

⁷²Αλοσκόφης, 2021.

στην πραγματική φτώχεια ενδεικτικά των οποίων είναι τα σχετικά με την επαιτεία άπορων αστών, με τη ληστεία λιποτακτών και αποστατών, με τις κλοπές σε πανηγύρια, αγορές και δρόμους λόγω των αδιάκοπων πολέμων και των επαναστάσεων.⁷³

Ο κοινωνικός έλεγχος οδήγησε στην κατασκευή ενός κανονιστικού πλαισίου δικαιωμάτων και ελευθεριών που ξεπερνούσε το ποινικό δίκαιο και δεν διαφοροποιείτο με βάση την κοινωνική θέση των πολιτών (έννοια που ούτως ή άλλως θα απέκλειε από την κοινωνία ολόκληρες ομάδες του πληθυσμού λόγω φυλής, φύλου και ηλικίας). Ήταν το τέλος όπως επισημαίνεται, της ρητής άνισης νομικής μεταχείρισης της αρχικής ποινικής επιλεκτικότητας. Ήταν η αρχή μιας «ειδυλλιακής δικαιοσύνης» που θεμελιωνόταν σε συναινετικές κοινωνικές αξίες όπως η αδελφосύνη, η ισότητα, η ελευθερία. Τα δικαιώματα αυτά δε δόθηκαν χωρίς αντάλλαγμα, η απόλαυσή τους συνεπαγόταν την υποταγή των πολιτών στον νόμο ως ηγεμονικό μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου. Ο κοινωνικός έλεγχος εξασφαλιζόταν απλώς με την ανακήρυξη ως τυπικά δικαιούχων των εξαθλιωμένων. Το νέο νομικό πλαίσιο ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου των τελευταίων χρησιμοποιήθηκε από την αστική τάξη και ως εργαλείο απομάκρυνσης από το φεουδαρχικό παρελθόν. Πίσω από μια νομοθεσία που εξασφάλιζε την τυπική ισότητα κρυβόταν η συνέχιση της απαλλοτρίωσης της περιουσίας των εργατικών τάξεων, ένα αναπόσπαστο στοιχείο ανάπτυξης του καπιταλισμού.⁷⁴ Η ανόμοια λειτουργία του ποινικού δικαίου δια του νέου τρόπου ποινικής επιλεκτικότητας διαμορφώθηκε στους μηχανισμούς νομικής πειθαρχίας της υπό-εγκληματοποίησης και εφαρμόστηκε στις απαλλοτριώσεις γης, στα οικονομικά εγκλήματα και στα αδικήματα κατά των ηθών που διαπράχθηκαν από την εμπορική αστική τάξη. Η νομική πειθαρχία της υπέρ-εγκληματοποίησης αντίθετα, εφαρμόστηκε στις αντιδράσεις των αγροτών για τις κατασχέσεις της γης τους και της κατάργησης των δικαιωμάτων τους για κοινή (συλλογική) χρήση της γης.⁷⁵

2. *Δεύτερη Πειθαρχική Φάση: Αστυνομική-Ιατρική Πειθαρχική Ποινική Επιλεκτικότητα (Second Disciplining Phase: Police-Medically Disciplining Criminal Selectivity)*. Η φάση αυτή της πειθαρχίας, τον 19^ο αιώνα, ήταν αποτέλεσμα της κρίσης του συμβατικού

⁷³Vegh Weis 2017α, 75, 83.

⁷⁴Vegh Weis 2017α, 75, 85.

⁷⁵Vegh Weis 2017α, 75, 83- 84.

μοντέλου να θέσει σε εφαρμογή την ισορροπία που αυτό διακήρυττε και συνακόλουθα, της ανάγκης να επιλύει την αντίφαση μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής ανισότητας προκειμένου να αποφευχθούν οι κοινωνικές αναταραχές. Η αστυνομική - ιατρική πειθαρχία της εγκληματικής επιλεκτικότητας είχε τις ρίζες της στη δραστηριότητα των αστυνομικών θεσμών καθώς και στη νομιμοποίηση μιας θετικιστικής ιατρικής εξήγησης του εγκλήματος, βασισμένης στην αναζήτηση και τη θεραπεία της παθολογίας που καθιστούσε τους εγκληματίες ανθρώπους διαφορετικούς από τους νομοταγείς. Ο αστυνομικός και ο ιατρικός λόγος επέτρεψαν από κοινού, όπως παρατηρεί η Vegh Weis, μια διαφοροποιημένη εγκληματική μεταχείριση των εγκληματιών που τεκμηριωνόταν από ιατρικούς λόγους. Τα άτομα και οι ομάδες που στοχοποιήθηκαν από τον έλεγχο του εγκλήματος κατηγοριοποιήθηκαν ως «επικίνδυνες τάξεις» και υπό το πρίσμα της ψευδοεπιστημονικής νομιμοποίησης υπέρ-εγκληματοποιήθηκαν οι πολιτικές δραστηριότητες των εργαζομένων, οι στρατηγικές επιβίωσης των φτωχών, οι πράξεις αντίστασης των αποικισμένων πληθυσμών. Εν τω μεταξύ ο νέος αυτός τρόπος επιλεκτικής ποινικής στοχοποίησης ευνοούσε τον περιορισμένο έλεγχο και την επιεική επιβολή του νόμου στις επιβλαβείς πράξεις που διαπράττονταν από τον κοινωνικό τομέα που ενσάρκωνε την «τάξη και την πρόοδο», δηλαδή από την βιομηχανική αστική τάξη.⁷⁶

3. *Τρίτη Πειθαρχική Φάση: Κοινωνική - Πειθαρχική Ποινική Επιλεκτικότητα (Third Disciplining Phase: Socio-Disciplining Criminal Selectivity)*. Η φάση της κοινωνικής - πειθαρχικής ποινικής επιλεκτικότητας εκτείνεται χρονικά από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα όπου ο ιμπεριαλισμός βρισκόταν σε πλήρη ανάπτυξη, έως την πετρελαϊκή κρίση του 1973. Το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε η νέα μορφή ποινικής επιλεκτικότητας χαρακτηρίζονταν από τη διαμόρφωση μονοπωλίων και ολιγοπωλίων, τη συγκέντρωση του κεφαλαίου και την όξυνση του ανταγωνισμού για την αγορά και τις πρώτες ύλες. Η τρίτη πειθαρχική φάση που βασίστηκε σε ευέλικτες ποινικές πολιτικές ακόμη και έναν κοινωνιολογικό λόγο που ευνοούσε την κοινωνική ένταξη «προβληματικών» τομέων στο πλαίσιο των κρατών πρόνοιας και των πολιτικών τους, αξιοποιήθηκε δια των μηχανισμών της κοινωνικο-πειθαρχικής υπό και υπέρ-εγκληματοποίησης.⁷⁷

⁷⁶Vegh Weis 2017α, 103-104.

⁷⁷Vegh Weis 2017α, 141-142.

Αναφορικά με τον κοινωνικό έλεγχο, αυτός επιτεύχθηκε μέσω της εμφάνισης των κρατών πρόνοιας, που προκειμένου να αποτρέψουν την κοινωνική αποσύνθεση από το αυτορυθμιζόμενο σύστημα αγοράς, εισήγαγαν παρεμβατικές πολιτικές. Η ανάπτυξη της «κοινωνίας του μισθού» υπήρξε απόρροια της ανάληψης από τα κράτη πρόνοιας προβλημάτων που χαρακτηρίζονταν, σε αντίθεση με την κουμμουνιστική αντίληψη, ως «μη δομικά» και επιδέχονταν μεταρρύθμισης μέσω κοινωνικών πολιτικών και πρακτικών παρακολούθησης εντός του καπιταλισμού. Η «κοινωνία του μισθού» ήταν μια κοινωνία πλήρους απασχόλησης, ολοένα πιο ομοιογενής, στην οποία η μισθωτή εργασία μέσω των εργασιακών δικαιωμάτων και με αντάλλαγμα την πειθαρχία, προσέφερε κύρος και αξιοπρέπεια.⁷⁸

Στις ΗΠΑ ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίοδος μεγάλης ανάπτυξης και εκβιομηχάνισης, όπου το μεν κεφάλαιο αφθονούσε το δε εργατικό δυναμικό βρισκόνταν σε έλλειψη. Η ένταξη μεγάλων ετερογενών, μεταναστευτικών πληθυσμών σε πόλεις είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση της λεγόμενης «κοινωνικής αποδιοργάνωσης» της αναφερόμενης στις κοινωνικές και πολιτισμικές δυσκολίες ένταξής τους σε πόλεις. Οι πληθυσμοί αυτοί δεν τελούσαν σε κατάσταση απόλυτης αποστέρησης ή αδυναμίας κάλυψης βασικών υλικών αναγκών, όπως στις πρωτογενείς και δευτερογενείς φάσεις πειθάρχησης· οι μάζες αυτές βρισκόνταν κατάσταση αδυναμίας ανταπόκρισης στα επιβαλλόμενα πολιτισμικά αγαθά, ήτοι σε κατάσταση σχετικής αποστέρησης. Η έννοια της σχετικής αποστέρησης είχε μεγάλη σημασία τόσο στην εξήγηση της εγκληματικότητας, μιας και σε αντίθεση με την απόλυτη αποστέρηση, δεν συνέδεε το έγκλημα με τη φτώχεια, όσο και στην αποσαφήνιση του λόγου για τον οποίον το έγκλημα δε μειώθηκε παρά τις συμπεριληπτικές κοινωνικές πολιτικές.⁷⁹ Ο έλεγχος του εγκλήματος επικεντρώνονταν στον οργανωμένο αντιφρονούντα που αμφισβητούσε τους υφιστάμενους πολιτισμικούς στόχους και πρότεινε τη θεμελίωση μιας διαφορετικής πολιτικής οργάνωσης, ακόμη και επέλεγε να αγνοήσει τη γενική ισότητα όλων ενώπιον του νόμου διαμεσολαβώντας συγκρούσεις μεταξύ άνισων τομέων. Η συγκεκριμένη μορφή ποινικής επιλεκτικότητας έδωσε τέλος στα βασισμένα σε συμβατικές αντιλήψεις κατάλοιπα που εξακολουθούσαν να επιβιώνουν στη νομική - πειθαρχική ποινική

⁷⁸Vegh Weis 2017α, 142.

⁷⁹Vegh Weis 2017α, 143.

επιλεκτικότητα και εφάρμοσε τον έλεγχο με επιεικείς τρόπους, επιδιώκοντας την πειθάρχηση συγκρουόμενων κοινωνικών τομέων βάσει μιας κοινωνιολογικής ερμηνείας του εγκλήματος.⁸⁰ Η περιορισμένη νομοθεσία που ρύθμιζε τις αρνητικές κοινωνικές συμπεριφορές που διαπράττονταν από τις κυρίαρχες τάξεις και η σπάνια δίωξή τους αποτελούν εκφράσεις της πρωτογενούς (η νομοθεσία) και δευτερογενούς (η δίωξη) αντιστοίχως υπο-εγκληματοποίησης· οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι και τα οικονομικά εγκλήματα που αναπτύχθηκαν με τη μορφή των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, αποτέλεσαν το επίκεντρο της κοινωνικά - πειθαρχικής υπό-εγκληματοποίησης.⁸¹ Αντίθετα, η πλούσια, ευρεία νομοθεσία και η έντονη δίωξη κοινών εγκλημάτων αποτελούν όψεις της πρωτογενούς και δευτερογενούς αντιστοίχως υπέρ-εγκληματοποίησης· στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τοποθετούνταν επίσης δραστηριότητες που θεωρούνταν πολιτικά αμφιλεγόμενες ή παρεκκλίνουσες, με την παρέκκλιση να μην αφορά μόνο τη διάπραξη ποινικοποιημένων στρατηγικών επιβίωσης αλλά και τον τζόγο, τον αλκοολισμό, την κατανάλωση μαριχουάνας, την ενασχόληση με την μουσική τζαζ, τη συμμετοχή σε ομοφυλοφιλικές πρακτικές, διαιωνίζοντας την υπέρ-ποινικοποίηση της «χαμηλής ζωής» (law life).⁸²

⁸⁰Vegh Weis 2017α, 145.

⁸¹Vegh Weis 2017α, 147.

⁸²VeghWeis 2017α, 151.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Το οργανωμένο έγκλημα

2.1. Η εννοιολογική προσέγγιση του οργανωμένου εγκλήματος

Η εμφάνιση του Ο.Ε. ταυτίζεται ιστορικά με τη διάσπαση των παραδοσιακών αγορών της αγροτικής κοινωνίας, την ανάπτυξη του αστικού χώρου και της καπιταλιστικής οικονομίας. Οι αλλαγές που επήλθαν τον 19^ο αιώνα στις αστικές κοινωνίες, αλλαγές όπως η αστικοποίηση, η ανάπτυξη της βιομηχανίας, η αύξηση του πληθυσμού, της συνολικής ζήτησης μέσω της βαθμιαίας ανέλιξης της μεσαίας τάξης, επέδρασαν καταλυτικά στην εξέλιξη του Ο.Ε. Η ανταγωνιστική φύση και οι αντιθέσεις του καπιταλισμού αποτελούν κατά τους Block και Chambliss, τις βασικές εκείνες αιτιακές συνθήκες για την εμφάνιση και ανάπτυξη του φαινομένου μιας και κατά μια άποψη αποτελεί τη μέθοδο ενσωμάτωσης στην πολιτική οικονομία του καπιταλισμού, των φτωχών του αστικού χώρου.⁸³

Η ιστορία του Ο.Ε. όπως και η διεθνής εμπειρία, υποδεικνύουν πως βρίσκεται σε συνάφεια με ανάγκες που τοποθετούνται στη βάση της κοινωνίας. Πρόκειται για φαινόμενο η εξάπλωση του οποίου έχει μεγάλη βαρύτητα για την κοινωνική ειρήνη και ασφάλεια. Το Ο.Ε. αποτελεί έναν αντίκοσμο που διέπεται από ιδιαίτερους κανόνες και αξίες και εξελίσσεται παράλληλα με το έλλειμμα δημοκρατίας και δημοκρατικού ελέγχου στον μηχανισμό του κράτους όπως και σε συνάρτηση με την αύξηση κοινωνικών ανισοτήτων. Το Ο.Ε. ως επιχείρηση αλλά και ως κοινωνικό φαινόμενο, ακολουθεί τις αλλαγές που επέρχονται στην οικονομία και στην αγορά εργασίας.⁸⁴ Η επιβίωση και αυτοσυντήρηση του καπιταλισμού απαιτεί τη δημιουργία καταναλωτικών αναγκών, που σε περίπτωση που πρόκειται για παράνομα προϊόντα και υπηρεσίες, αποτελούν τον πυρήνα διαμόρφωσης όπως και αναπαραγωγής του Ο.Ε.⁸⁵ Το Ο.Ε. δεν αποτελεί άλλο από «...ένα ακόμη πεδίο κοινωνικής δραστηριότητας το οποίο οργανώνεται από τις οικείες σε όλους πολεμικές ιαχές του σύγχρονου καπιταλισμού —“επιχειρηματικότητα!”, “κέρδος!”⁸⁶.

⁸³ Σταμούλη 2019, 215.

⁸⁴ Βιδάλη 2009.

⁸⁵ Σταμούλη 2019, 215-216.

⁸⁶ Αντωνόπουλος και Παπανικολάου 2016, 956.

Η έννοια του Ο.Ε. έχει μια πολυτάραχη ιστορία, με πολλές και εν μέρει αντιφατικές σημασίες να της αποδίδονται από τότε που άρχισε να χρησιμοποιείται στις ΗΠΑ, πριν από περισσότερο από εκατό χρόνια. Την περίοδο αυτή, ο όρος έτυχε μεγάλης απήχησης τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη καθώς χρησιμοποιήθηκε για να υποδείξει διαφορετικά εγκληματικά φαινόμενα που θεωρούνταν σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Αν και η συνειρμική δύναμη του όρου είναι ισχυρή, γεγονός που εμφανίζεται στην πολιτική του επιτυχία, εντούτοις οι πολλοί εγκληματικοί δρώντες όπως και οι δραστηριότητες που έχουν ενταχθεί κάτω από την ετικέτα του, τον καθιστούν έναν ασαφή, ομπρελοειδή όρο που δε δύναται να χρησιμοποιηθεί δίχως εξειδίκευση ως βάση για εμπειρικές αναλύσεις, θεωρητική ανάπτυξη ή χάραξη πολιτικής.⁸⁷

Η συμφωνία σε έναν κοινώς αποδεκτό ορισμό για το τι ακριβώς είναι το Ο.Ε. αποτελεί ένα διαρκές πρόβλημα τόσο για την έρευνα όσο και την πολιτική.⁸⁸ Άλλωστε τούτο είναι δύσκολο να επιτευχθεί λόγω της διεπιστημονικής προσέγγισης που λαμβάνει το ζήτημα από εγκληματολόγους, κοινωνιολόγους, πολιτικούς επιστήμονες, κοινωνικούς ανθρωπολόγους.⁸⁹ Πολλοί από τους ορισμούς μάλιστα που έχουν διατυπωθεί για το Ο.Ε., δε δίνουν έμφαση μήτε στις διεθνείς πτυχές που αυτό λαμβάνει μήτε στους τρόπους με τους οποίους οι δραστηριότητες των εγκληματικών ομάδων έχουν αλλάξει τις τελευταίες δεκαετίες.⁹⁰ Πρόκειται για ένα εγκληματολογικό όρο που διαφοροποιείται από τον όρο «εγκληματική οργάνωση» που χρησιμοποιείται κατά την ποινική τυποποίηση του φαινομένου του Ο.Ε. Το περιεχόμενο του όρου Ο.Ε., παραπέμπει σε συστηματικής παρανομίας κοινωνικά φαινόμενα που έχουν ως σκοπό τους το οικονομικό όφελος καθώς και άλλους αιτιακούς παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξή του.⁹¹

Παρά τις οποίες αμφιβολίες σχετικά με τον χρόνο και τον τόπο δημιουργίας του, ο όρος Ο.Ε. είναι μάλλον μια έννοια που προέρχεται από την Αμερική. Πιθανότατα πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1896 στην ετήσια έκθεση της Εταιρείας της Νέας Υόρκης για την Πρόληψη του Εγκλήματος, για την αναφορά σε επιχειρήσεις πορνείας και τυχερών

⁸⁷Paoli and Vander Beker 2014, 13.

⁸⁸Finckenauer 2005, 63.

⁸⁹Hirschfeld 2015, 23.

⁹⁰Wright 2013, 21.

⁹¹Βιδάλη 2017, 150.

παιχνιδιών που προστατεύονταν από δημόσιους αξιωματούχους. Σοβαρές προσπάθειες ορισμού του Ο.Ε. πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία 1920 και του 1930 όταν η ποτοαπαγόρευση ενίσχυσε σημαντικά την ανάπτυξη παράνομων αγορών στη Βόρεια Αμερική.⁹² Ενδεικτική των προσπαθειών, αποτελεί αυτή που έλαβε χώρα το 1919 στο Σικάγο, από την Επιτροπή Εγκλήματος η οποία απαρτιζόμενη από δικηγόρους, τραπεζίτες και επιχειρηματίες, προσπάθησε να προωθήσει αλλαγές στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ώστε να αντιμετωπιστεί καλύτερα το έγκλημα. Στις διακηρύξεις της ο όρος Ο.Ε. αναφερόταν στον τακτικό τρόπο με τον οποίο η λεγόμενη «εγκληματική τάξη» των περίπου «10.000 επαγγελματιών εγκληματιών» στο Σικάγο μπορούσε να ασκεί το «έγκλημα ως επιχείρηση» αποκτώντας σταθερό εισόδημα, ιδιαίτερα από εγκλήματα κατά της περιουσίας, με σχεδόν πλήρη ατιμωρησία από τον νόμο.⁹³

Η Ειδική Επιτροπή της Γερουσίας των ΗΠΑ για τη Διερεύνηση του Οργανωμένου Εγκλήματος στο Διακρατικό Εμπόριο, η οποία ήταν ενεργή από το 1950 έως το 1951, διατύπωσε για το Ο.Ε. τη λεγόμενη, λόγω της έμφασης που έδινε σε ξένους εγκληματίες, θεωρία της «συνομοσίας του ξένου» (“alien conspiracy”). Η Επιτροπή αυτή καθόρισε τους όρους μιας αντίληψης για το Ο.Ε. με επίκεντρο τη μαφία της Ιταλίας, ταυτίζοντάς το «με μια εθνική, κεντρικά οργανωμένη εγκληματική οργάνωση που κυριαρχούσε στις πιο κερδοφόρες παράνομες αγορές, η οποία φερόταν να προέρχεται από μια ανάλογη παράλληλη σικελική οργάνωση και αποτελούνταν κυρίως από μετανάστες ιταλικής (και συγκεκριμένα σικελικής) καταγωγής»⁹⁴.

Όπως παρατήρησε σχετικά ο Lippmann, στο τέλος της εποχής της ποτοαπαγόρευσης η βασική διάκριση μεταξύ συνηθισμένου και οργανωμένου εγκληματία βασιζόταν στο γεγονός πως ο πρώτος ήταν επιθετικός ενώ ο δεύτερος συμμετείχε στο έγκλημα με τρόπο ορθολογικό, συστηματικό, προσφέροντας ανταπόδοση σε αξιοσέβαστα μέλη της κοινωνίας. Ο οργανωμένος εγκληματίας, κατέχει εξ ορισμού θέση σε ένα κοινωνικό σύστημα, μια «οργάνωση», που έχει σχεδιαστεί ορθολογικά για να μεγιστοποιεί τα κέρδη από την παροχή παράνομων υπηρεσιών και την προσφορά απαγορευμένων ουσιών που ζητούν τα μέλη της ευρύτερης κοινωνίας. «Όπως ακριβώς η κοινωνία έχει δημιουργήσει χώρο για το συνδικάτο απαιτώντας παράνομο τζόγο, αλκοόλ και

⁹²Paoli and Vander Beker 2014, 15.

⁹³Klaous 2001, 104.

⁹⁴Paoli and Vander Beker 2014, 16.

ναρκωτικά, τοκογλυφικά δάνεια και φθηνή προσφορά εργασίας, το συνδικάτο έχει δημιουργήσει θέσεις, σε ένα ολοκληρωμένο σύνολο θέσεων, για την αξιοποίηση των δεξιοτήτων μιας ευρείας ποικιλίας ειδικών που παρέχουν αυτά τα αγαθά και τις υπηρεσίες»⁹⁵.

Από τη δεκαετία του 1960, η ταύτιση της μαφίας με το Ο.Ε. και κατά συνέπεια η ιδέα της «συνομωσίας του ξένου» που μολύνει την κοινωνικοοικονομική ζωή της χώρας, απορρίφθηκε από την πλειοψηφία των Αμερικανών κοινωνικών επιστημόνων. Κάποιοι μάλιστα μελετητές αρνούνταν έως τη δεκαετία του 1980 την ύπαρξη της ιταλοαμερικανικής μαφίας ως δομημένης και μακροχρόνιας εγκληματικής οργάνωσης. Η επιστημονική προσοχή μετατοπίστηκε από το «Ποιος» πίσω από το «Τι» (“Who” back to “What”) ακόμη και στην πιο ορατή όψη του Ο.Ε. δηλαδή, στην προμήθεια παράνομων προϊόντων και υπηρεσιών.⁹⁶ Στο πνεύμα της ίδιας κατεύθυνσης ο Sellin παρατηρεί πως το Ο.Ε. έχει καταστεί συνώνυμο με οικονομικές επιχειρήσεις που οργανώνονται με σκοπό τη διεξαγωγή παράνομων δραστηριοτήτων και οι οποίες όταν λειτουργούν νόμιμες επιχειρήσεις το πράττουν με παράνομες μεθόδους· πρόκειται για επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν με σκοπό να εξυπηρετούν ανήθικες δραστηριότητες που δεν επιτρέπονται από τον νόμο, όπως τζόγος, αλκοόλ, ναρκωτικά, σεξ.⁹⁷

Το Ο.Ε. παρατηρεί ο Albanese, είναι ίσως η πιο ενδιαφέρουσα μορφή εγκληματικής συμπεριφοράς.⁹⁸ Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αποτυπώνει τη συναίνεση των συγγραφέων πως αυτό λειτουργεί ως μια συνεχής επιχείρηση που εργάζεται ορθολογικά για να αποκομίσει κέρδη από παράνομες δραστηριότητες. Ένας ορισμός του Ο.Ε. κατά την επικρατούσα άποψη συγγραφέων τα τελευταία 50 χρόνια, αναφέρει πως αυτό είναι «...μια διαρκής εγκληματική επιχείρηση που λειτουργεί ορθολογικά με σκοπό το κέρδος από παράνομες δραστηριότητες που συχνά έχουν μεγάλη ζήτηση από το κοινό. Η διαρκής ύπαρξή του διατηρείται μέσω της χρήσης βίας, απειλών, μονοπωλιακού ελέγχου και/ή της διαφθοράς δημοσίων λειτουργιών»⁹⁹.

⁹⁵ Cressey 2008, 72-73.

⁹⁶ Paoli and Vander Beker 2014, 18.

⁹⁷ Sellin 1963, 13.

⁹⁸ Albanese 2011, 1.

⁹⁹ Albanese 2011, 4, βλ. Ακόμη United Nations Office on Drugs and Crime. (χ.χ.) *Defining organized crime*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/K0V6Y> Ανακτήθηκε την 7^η Δεκεμβρίου 2025.

Κορωνίδα των προσπαθειών για την πρόληψη και την καταστολή των διαφόρων μορφών του υπερεθνικού Ο.Ε. αποτέλεσε η Σύμβαση του Παλέρμο.¹⁰⁰ Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του Ο.Ε. στη Σύμβαση των Η.Ε. κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, επιχειρείται στο ά. 2 στο οποίο και ορίζεται ως «εγκληματική οργάνωση» κάθε δομημένη ομάδα τριών ή και περισσότερων προσώπων που υφίσταται για κάποια χρονική περίοδο και δρα από κοινού ώστε να τελέσει ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα ή αδικήματα που προβλέπονται από τη Σύμβαση για να ποριστεί ή έμμεσα οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος. Στην Αιτιολογική Έκθεση στο ΣχΝ για την Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης επισημαίνεται πως ο πορισμός άμεσου ή έμμεσου οικονομικού ή άλλου οικονομικού οφέλους είναι θεμελιώδες στοιχείο της έννοιας που στην ελληνική έννομη πράξη συνιστά επιβαρυντική πράξη. Ο εγχώριος νομοθέτης κατά τη σύνταξη του ν. 2928/2001 (ΦΕΚ Α' 141/27.06.2001), έλαβε υπόψιν του τα προβλεπόμενα από τη Σύμβαση αναφορικά με την ποινικοποίηση της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση αναφέροντας πως οι προτεινόμενες ρυθμίσεις επεκτάθηκαν σε κάθε εγκληματικότητα που προέρχεται από εγκληματικές οργανώσεις, ανεξαρτήτως του ονόματος που είναι γνωστές και των στόχων που μπορεί να προωθούν. Κοινωνική απαξία έχουν σύμφωνα με τον Έλληνα νομοθέτη οι εγκληματικές πράξεις και όχι αναγκαία οι στόχοι.¹⁰¹

2.2. Οι βασικότερες εγκληματολογικές θεωρήσεις για το οργανωμένο έγκλημα

Η διάρθρωση του Ο.Ε. είναι πραγματοπαγής, ήτοι αντιστοιχεί σε μια δομή που δε συνδέεται με κάποιον αρχηγό αλλά σχηματίζεται σε ένα ενιαίο σύνολο και λειτουργεί ως εταιρεία και ως κανονική εμπορική επιχείρηση.¹⁰² Ο πραγματοπαγής χαρακτήρας των εγκληματικών οργανώσεων, η αυτοτέλεια δηλαδή έναντι των επιμέρους μελών τους αποτυπώνεται στην υλικοτεχνική τους υποδομή, στα μέσα που διαθέτουν προκειμένου να υποστηρίξουν τη δράση τους· τέτοια είναι μεγάλα χρηματικά ποσά και πάσης φύσεως τεχνικά μέσα που τις προσδιορίζουν αυξημένη επικινδυνότητα μιας και τις εξασφαλίζουν αφενός διάρκεια και αυτονομία έναντι της φυσικής παρουσίας των μελών τους και αφετέρου τη δυνατότητα τέλεσης εγκληματικών πράξεων μεγάλων διαστάσεων.¹⁰³ Οι

¹⁰⁰ Χλούπης 2019, 280.

¹⁰¹ Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου 2010, 1-2.

¹⁰² Βιδάλη 2017, 150.

¹⁰³ Συμεωνίδου – Καστανίδου 2025, 14.

κυρίαρχοι δίαυλοι και οι δομές με τις οποίες διαμορφώνεται η αναπαραγωγή του πλούτου ακόμη και οι προσδοκίες επίτευξης συγκεκριμένου οικονομικού οφέλους αποτελούν ασφαλές κριτήριο για τον προσδιορισμό της οργάνωσης. Την απόρριψη της ατομοκεντρικής προσέγγισης του Ο.Ε. υποστήριξαν στις θεωρήσεις που διατύπωσαν για αυτό τόσο ο Cressey όσο και ο Chambliss.¹⁰⁴ Οι θεωρήσεις τους οι οποίες αποτιμώνται εκ των σημαντικότερων για το Ο.Ε. και στις οποίες ευσύνοπτα θα αναφερθούμε παρακάτω, διατυπώθηκαν τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Οι Cressey και Chambliss έθεσαν το Ο.Ε. είτε ως κομμάτι της κοινωνικής διάρθρωσης είτε ως διασαλεύουσα των εσωτερικών κοινωνικών δομών, εξωτερική εισβολή. Οι θεωρήσεις τους έχουν υιοθετηθεί από την πολιτική κατά του Ο.Ε. εντός και εκτός συνόρων.¹⁰⁵

Μια από τις πρώτες προσπάθειες προσέγγισης του φαινομένου του Ο.Ε. αποτελεί η σχετική με το συνδικάτο του εγκλήματος. Πρόκειται για θεώρηση που εστιάζει στην ιεραρχική δομή του Ο.Ε., στη μονοπωλιακού τύπου δράση του, στον καταμερισμό εργασίας των μελών του. Ο Cressey, βασικός εκφραστής της θεώρησης, μελέτησε τη δεκαετία του 1960 το Ο.Ε. στις ΗΠΑ και επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στην οργάνωση της Cosa Nostra, στη δομή της καθώς και στα εθνικά χαρακτηριστικά όσων την απάρτιζαν.¹⁰⁶ Ως σύμβουλος της Επιτροπής του Προέδρου ειδικότερα, ο Cressey διατύπωσε τη «θεωρία της εισαγόμενης συνωμοσίας», σύμφωνα με την οποία το Ο.Ε. αποτελεί φαινόμενο που διευθύνεται από την αποκαλούμενη Cosa Nostra, δηλαδή μια ιεραρχικά δομημένη οργάνωση ή τα παρακλάδια της, που λειτουργεί με άτυπους και ηθικούς κανόνες, που αποτελείται από απογόνους Ιταλών μεταναστών και συνιστά ένεκα της σύνδεσής της με τη Σικελική Μαφία, ένα εισαγόμενο για την Αμερικανική κοινωνία φαινόμενο.¹⁰⁷ Ο όρος Cosa Nostra βέβαια, όπως παρατηρεί ο Cressey, απορρίφθηκε καθώς εσφαλμένα υπονοούσε πως όλα τα μέλη της συνωμοσίας μιλούσαν

¹⁰⁴ Βιδάλη 2017, 151.

¹⁰⁵ Βιδάλη 2022, 324.

¹⁰⁶ Σταμούλη 2019, 217-218.

¹⁰⁷ Βιδάλη 2011, 1773.

ιταλικά και ήταν ιταλικής καταγωγής.¹⁰⁸ Σύμφωνα με τον Potter, ο οποίος συνόψισε το έργο ερευνητών και θεωρητικών όπως ο Cressey και ο Schelling, οι βασικές αρχές της «θεωρίας της εισαγόμενης συνωμοσίας» (Alien conspiracy), είναι οι ακόλουθες:

1. Το Ο.Ε. είναι κάτι ξένο, κάτι που εισάγεται από το εξωτερικό και συνδέεται συχνά με εθνοτικές μειονότητες που έχουν εδραιωθεί ή με άλλες πρόσφατες που δεν έχουν αφομοιωθεί ακόμη και με συχνά αφομοιωμένες ομάδες μεταναστών.
2. Το Ο.Ε. είναι υπόθεση ισχυρών, αυστηρών, ιεραρχικών, μαφιόζικων οργανώσεων, παρόμοιων ή ίδιων με αυτό που παρουσιάζονται στον κινηματογράφο (όπως το *The Godfather*). Οι οργανώσεις μοιάζουν με νόμιμες επιχειρήσεις, εταιρείες ή ακόμη υπηρεσίες επιβολής του νόμου.
3. Οι ομάδες του Ο.Ε. στοχεύουν στο μονοπώλιο μιας παράνομης αγοράς ακόμη και στην επέκταση αυτής διεθνώς.
4. Οι ομάδες του Ο.Ε. διεξάγουν μια «εκστρατεία» για τη διαφθορά των απαραίτητων για τη λειτουργία των επιχειρήσεών τους, δημοσίων λειτουργιών.
5. Οι ομάδες του Ο.Ε. διεξάγουν μια «εκστρατεία» για τη διαφθορά φορολογικών δομών.
6. Η εθνικότητα αποτελεί βασική μεταβλητή για την επιλογή/στρατολόγηση ατόμων στις οργανώσεις του Ο.Ε.¹⁰⁹

Όψεις της ιεραρχίας και της οργάνωσης της Cosa Nostra αναδύονται και από τον παραλληλισμό κατά τον Cressey, των περιπόλων της αστυνομίας (patrolmen) και των «στρατιωτών» της οργάνωσης. Και στις δυο περιπτώσεις αναφέρει, ο αρχηγός ή ο επικεφαλής και οι άντρες χαμηλότερης βαθμίδας είναι εξίσου εύκολα αντικαταστάσιμοι μιας και καταλαμβάνουν θέσεις που συντονίζονται με άλλες και όταν αποχωρούν από αυτές άλλοι άνδρες αναλαμβάνουν να καλύψουν τα κενά. Όπως η συνταξιοδότηση ενός αστυνομικού δεν επιδρά απαραίτητα στη δομή και την οργάνωση του τμήματος ακόμη και αν οι επιχειρήσεις αυτού δυσκολευτούν ελαφρώς για πολύ σύντομο χρονικό διάστημα εξαιτίας της απώλειας της επαγγελματικής εμπειρίας του, παρομοίως

¹⁰⁸ Ακόμη και στη Νέα Υόρκη όπως και στην ανατολική ακτή όπου χρησιμοποιούνταν εκτενώς ο όρος, αυτό γινότανε με τρόπο έμμεσο. Αν ένα μέλος ήθελε να συστήσει ένα μέλος σε ένα τρίτο, πιθανότατα να προσδιόριζε το άγνωστο πρόσωπο ως «ένας δικός μας φίλος», με τη λέξη-κλειδί σε κάθε γλώσσα, να είναι ο «δικός μας». Cressey 2008, 17.

¹⁰⁹ Antonopoulos 2009, 477.

συμβαίνει και με τη φυλάκιση ενός μέλους της Cosa Nostra δηλαδή «...δεν υπάρχει απαραίτητα επίδραση στη δομή της εγκληματικής αδελφότητας. Η συμπεριφορά ενός μέλους της Cosa Nostra «ανήκει» στην οργάνωσή του, και η συμπεριφορά ενός αστυνομικού «ανήκει» στην οργάνωσή του, όπως ακριβώς η συμπεριφορά που σχετίζεται με την ομιλία της αγγλικής ή της γαλλικής γλώσσας «ανήκει» σε ομάδες και όχι σε άτομα»¹¹⁰.

Στο αντίποδα της θεωρίας της «εισαγόμενης συνωμοσίας», τοποθετείται το μοντέλο πελατείας – πατρωνίας και η μελέτη του Chambliss. Το Ο.Ε. κατά την προσέγγιση αυτή δεν είναι εισαγόμενο. Το Ο.Ε. είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που έγκειται αφενός σε άτυπα δίκτυα πατρωνίας – πελατείας και αφετέρου στη διαφθορά που επιδεικνύουν εκπρόσωποι της κρατικής εξουσίας.¹¹¹ Ο Chambliss υποστήριξε πως στην αμερικανική κοινωνία η σχέση μεταξύ Ο.Ε., διαφθοράς και πολιτικής εξουσίας είναι τόσο στενή όσο και αλληλοτροφοδοτούμενη.¹¹² Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε έπειτα από εθνογραφική μελέτη που διεξήγαγε για το Ο.Ε. στο Σιάτλ, συνοψίζεται στο ότι οι επιχειρήσεις που παρείχαν παράνομα προϊόντα και υπηρεσίες δρούσαν με προστασία εκ των άνω. Τα δίκτυα εντός των οποίων αναπτύσσεται το φαινόμενο είναι άτυπα, χαλαρά, στα οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι της πολιτικής και οικονομικής ελίτ ακόμη και ελέγχονται από στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης, της αστυνομίας, επιχειρηματίες. Η κοινωνική δομή του οικονομικού και πολιτικού συστήματος φέρει χαρακτηριστικά που προάγουν και θεσμοποιούν το έγκλημα. Σε ένα καπιταλιστικό σύστημα η εμφάνιση δικτύων του Ο.Ε. είναι αναπόφευκτη μιας και το ίδιο το σύστημα δεν προωθεί το πνεύμα της κοινότητας αλλά την ιδιοτέλεια και το οικονομικό συμφέρον.¹¹³

¹¹⁰Cressey 2008, 71.

¹¹¹Σταμούλη 2019, 218.

¹¹²Βιδάλη 2017, 50.

¹¹³Σταμούλη 2025,45.

2.3. Η εμφάνιση και η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα

Η ιστορική πορεία και εξέλιξη του Ο.Ε. αποτελεί αναγκαίο στοιχείο για την κατανόηση της δυναμικής του.¹¹⁴ Η ιστορία του Ο.Ε. θέλει το φαινόμενο να λαμβάνει χώρα εν μέσω σοβαρών διαρθρωτικών αλλαγών σε ένα οικονομικό σύστημα, ήτοι κατά τη μετάβαση από ένα τύπο κοινωνίας και οικονομίας σε ένα άλλο.¹¹⁵ Το Ο.Ε. παρουσιάζεται στην Ελλάδα με την ποινική τυπολογία της συμμορίας μεταξύ 1860 και 1933, συνδεδεμένο με τη νομαδική κτηνοτροφική οικονομία, την αγροποικιμική ληστεία, το κομματικό πελατειακό σύστημα, τις διαρκείς δομικές μεταβολές της περιόδου.¹¹⁶ Το φαινόμενο της μαφίας, με τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης, μολονότι δε μετεξελίχθηκε σε ορατό φαινόμενο με σαφή διάρκεια και εξέλιξη, εντούτοις εκδηλώθηκε και στην Ελλάδα δια των συνδέσεων που είχε το πελατειακό - κομματικό σύστημα προστασίας με τους ληστές και τους βλαχοποιμένες. Βάσιμες υποθέσεις υποδεικνύουν πως μέρος των συνδέσεων, αυτών που μετεξελίχθηκαν στην εγκληματικότητα του λευκού περιλαίμιου, διοχετεύτηκαν όπως και ταυτίστηκαν σε κάποιο βαθμό με τις λειτουργίες και δυσλειτουργίες του πολιτικού συστήματος.¹¹⁷ Περαιτέρω σημειώνεται πως το 1870 υπήρξε διάταξη του νόμου ΤΟΔ που αφορούσε τη σύσταση συμμορίας και ίσχυσε με τροποποιήσεις έως το 2001 οπότε και τυποποιήθηκε με τον ν. 2829/2001 η «εγκληματική οργάνωση».

Το Ο.Ε. επισήμως «απουσίαζε» από τη μετεμφυλιακή Ελλάδα έως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τούτο όχι εξαιτίας της ανυπαρξίας του αλλά του γεγονότος πως δε γινόταν αντιληπτό ως τέτοιο μιας και οι υπηρεσίες που προσέφερε και τα συμφέροντα, παρεχόταν στους ενδιαφερόμενους μέσω της δομικής ιδιαιτερότητας που είχε το ελληνικό πολιτικό σύστημα και η κομματική πελατεία.¹¹⁸ Τα ειδικότερα στοιχεία του Ο.Ε. σύμφωνα με τις επιστημονικές τάσεις της εποχής συνοψιζόταν: 1) στη διαρθρωμένη ιεραρχική οργάνωσή του, στην αυστηρή κατανομή καθηκόντων και στην επιβολή εξοντωτικών κυρώσεων βάσει εσωτερικού κανονισμού, 2) στον ορθολογικό

¹¹⁴ Πανούσης 2005, 1075.

¹¹⁵ Βιδάλη 2014α, 123.

¹¹⁶ Βιδάλη 2017, 159.

¹¹⁷ Βιδάλη 2007, 328.

¹¹⁸ Βιδάλη 2017, 159.

σχεδιασμό και στη διάπραξη παρανομιών για μεγάλα οικονομικά ή άλλα οφέλη, 3) στη χρήση βίας ή απειλών για την επίτευξη των σκοπών της οργάνωσης και 4) στην ύπαρξη οικονομικών μέσων, πολιτικής επιρροής, τεχνολογίας και νομικού επιτελείου για την πραγματοποίηση των αθέμιτων σκοπών της οργάνωσης. Αναφορές για τις συχνότερα εμφανισθείσες μορφές Ο.Ε. στην Ελλάδα ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, σε συσχέτισμό με τον τρόπο αντιμετώπισής τους σε επίπεδο πρακτικής και νομοθεσίας, είναι οι αναφερόμενες σε: α) μεγαλεμπορία ναρκωτικών ουσιών, β) παράνομες δραστηριότητες του λεγόμενου, εγχώριου και αλλοδαπού, «υποκόσμου», γ) κλοπές αυτοκινήτων προς άσκηση εκβιασμού στους ιδιοκτήτες και παροχή «προστασίας», «συμμορίες δολοφόνων» καθώς και «συνδικάτων του εγκλήματος» κατά τα πρότυπα ξένων χωρών.¹¹⁹ Πάντως η αντίδραση που προκάλεσε η θέσπιση του ν. 2829/2001, ήταν αναμενόμενη αν συνυπολογίσει κανείς πως αυτό που ορίζουμε ως Ο.Ε. ήταν ανύπαρκτο κοινωνικά και στατιστικά σε μια χώρα με παραδοσιακά ανύπαρκτη εγκληματικότητα του δρόμου. Το Ο.Ε. λοιπόν ήρθε στην επικαιρότητα ως κάτι εισαγόμενο, όπως υποδήλωναν οι αστυνομικές εκθέσεις, από μετανάστες ή από συμμορίες των αλλοδαπών ή κάτι ξένο από την ελληνική κοινωνία, τους κατά τον τύπο «νονούς της νύχτας» ή «Ρομά».¹²⁰

Αναφορικά με τον χαρακτήρα του «εισαγόμενου» που προσέλαβε το Ο.Ε. στην Ελλάδα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκρότηση του εγκληματικού στερεότυπου κυρίως τη δεκαετία του 1990 μετά τη μαζική και αιφνίδια εμφάνιση μεταναστευτικών ροών. Το κοινωνικό ενδιαφέρον και η αντίδραση που προκλήθηκε συνέδεσε σύμφωνα με τις πηγές, την παρουσία μεταναστών με κοινωνικά προβλήματα. Παρακολουθήσαμε όπως επισημαίνεται τη διαδικασία «...κατά την οποία η γενική κατηγορία του «ξένου» μετατρέπεται στη συλλογική κοινωνική συνείδηση σε «(λαθρο)μετανάστη»... την εννοιολογική ταύτιση του λαθρομετανάστη κυρίως με τον Αλβανό... τη νοηματική σύνδεση και τον αιτιοκρατικό συσχετισμό της παρουσίας του Αλβανού με το εγκληματικό φαινόμενο»¹²¹.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, οι θυματολογικές έρευνες τοποθετούν την Ελλάδα στις πρώτες θέσεις εγκληματοφοβίας και σχετικής ανασφάλειας μεταξύ χωρών

¹¹⁹ Κουράκης 1999, 1017-1025.

¹²⁰ Βιτάλη 2017, 159.

¹²¹ Καρύδης 2010, 54-55.

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την περίοδο αυτή ο φόβος του εγκλήματος για μια αυξημένη πιθανότητα θυματοποίησης δημιουργεί μια πολύ δυσάρεστη αίσθηση στον πολίτη που τον ωθεί στην μεταβολή καθημερινών του συνηθειών ακόμη και αναδεικνύεται σε πρόβλημα που επιβαρύνει περισσότερο την καθημερινότητα και την ποιότητα ζωής του από το ίδιο το έγκλημα και τις πραγματικές διαστάσεις του.¹²² Εκφράσεις κοινωνικού ηθικού πανικού απαντώνται και σε έγγραφα θεσμικών οργάνων της ίδιας περιόδου ενδεικτικές των οποίων είναι αυτές της συζήτησης επί της αρχής, των άρθρων αλλά και του συνόλου του σχεδίου του ν. 1975/1991 «Είσοδος - έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων»¹²³, και της Ετήσιας Έκθεσης για το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα (έτους 1999)¹²⁴. Η συγκρότηση της έννοιας του Ο.Ε. στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1990, είχε εν ολίγοις συντελεστεί στην πρόσληψη του φαινομένου ως μια «συνομωσία των αλλοδαπών» που στρεφόταν κατά της ελληνικής κοινωνίας και πολιτείας, απειλούσε της αξίες της χώρας, μετασχημάτιζε τη φύση της εγκληματικότητας σε αυτήν.¹²⁵

Στα χρόνια που ακολούθησαν, το Ο.Ε. εξελισσόταν πάντα συνδεδεμένο με βαθύτερες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες όπως η φτώχεια, η ανεργία, η θεσμική αδυναμία, η έλλειψη κοινωνικής συνοχής, παραγόντων δηλαδή που ευνοούν τη στρατολόγηση

¹²² Καρύδης 2016, 1663· βλ. ακόμη Ζαραφωνίτου 2009.

¹²³ «Η είσοδος της Χώρας μας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, λειτούργησε σαν παράγων αφύπνισης της επιθυμίας και του ενδιαφέροντος των αλλοδαπών τρίτων χωρών να μπορέσουν να εγκατασταθούν είτε στην Ελλάδα είτε σε κάποια άλλη χώρα της Ε.Ο.Κ. μέσω αυτής. Ξαφνικά ο Ελληνικός Χώρος άρχισε να κατακλύζεται από αλλοδαπούς, οι οποίοι εισερχόμενοι, παραμένοντες και εργαζόμενοι παράνομα, δημιουργούν τεράστια κοινωνικά προβλήματα στο Κράτος, ενώ αναπόφευκτα τα δικά τους προβλήματα προσπαθούν να τα επιλύσουν επιδιδόμενοι, δυστυχώς, γενικά στην εγκληματικότητα»: Πρακτικά της Βουλής Ζ' Περίοδος (Προεδρευόμενη Δημοκρατία) Σύνοδος Β', Συνεδρίαση Γ', Πέμπτη 10 Οκτωβρίου 1991, σ. 62, Διαθέσιμο <https://shorturl.at/Do7Uf> Ανακτήθηκε την 28^η Δεκεμβρίου 2025.

¹²⁴ «Η συνεχιζόμενη κρίσιμη οικονομική, κοινωνική αλλά και η εύθραυστη πολιτικά κατάσταση σε όλες σχεδόν τις γειτονικές με την Ελλάδα Χώρες, ιδιαίτερα η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο και η εισροή προσφύγων και οικονομικών μεταναστών από τις Βαλκανικές κυρίως Χώρες αλλά και η παραμονή σημαντικού αριθμού τέτοιων μεταναστών στη Χώρα μας, αποτέλεσαν έναν εξαιρετικά επιβαρυντικό παράγοντα για την αύξηση της εγκληματικότητας σε πολλούς τομείς εγκληματικής δράσης»: *Αστυνομική Επιθεώρηση* (Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2000), σσ. 498-499, Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/8Pa9V> Ανακτήθηκε την 28^η Δεκεμβρίου 2025.

¹²⁵ Αντωνόπουλος και Παπανικολάου 2016, 963.

μελών και συνακόλουθα τη διατήρηση της εγκληματικής δραστηριότητας.¹²⁶ Στη μετεξέλιξη των παραδοσιακών εγκλημάτων σε επιχειρηματικές εγκληματικές δραστηριότητες συνέβαλλαν οι δομικές μεταβολές στο τέλος του 20^{ου} αιώνα και κυρίως οι κοινωνικοοικονομικές διεργασίες της παγκοσμιοποίησης. Στους παράγοντες που ευνόησαν την ποιοτική αναβάθμιση και την ποσοτική επέκταση του φαινομένου συγκαταλέγονται αυτοί της εξασθένισης του έθνους - κράτους και ακολούθως η εκμετάλλευση των ελλείψεων ελέγχου από τις εγκληματικές οργανώσεις, η ενίσχυση των ανισοτήτων, η ευκολότερη διακίνηση ατόμων, αγαθών και κεφαλαίων και ακολούθως η αύξηση ευκαιριών απόκτησης παράνομου κέρδους, η δημιουργία παράνομης αγοράς και η ανάπτυξη της αντίστοιχης μαύρης, η χρήση των νέων τεχνολογιών.¹²⁷ Οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις έχουν ως βασικό τους χαρακτηριστικό τη μεγιστοποίηση του οικονομικού τους κέρδους και την ελαχιστοποίηση της εγχώριας κρατικής παρέμβασης μέσω της εγκληματικής τους δικτύωσης και της υπερεθνικής τους συνεργασίας.¹²⁸ Η περαιτέρω διεύθυνση της εγκληματικότητας από το εθνικό ή διεθνικό¹²⁹ πλαίσιο στο παγκόσμιο, πρόσθεσε νέα εγκληματική ύλη ακόμη και μετέβαλε τη μορφολογία των εγκληματικών οργανώσεων και την κοινωνική σύνθεσή τους.¹³⁰ Το Ο.Ε. λειτουργεί ολοένα και περισσότερο μέσα από ευέλικτα δίκτυα παρά από την επίσημη ιεραρχία. Η εν λόγω μορφή οργάνωσης προσφέρει στους εγκληματίες ποικιλία, ευελιξία, μακροβιότητα, χαμηλή ορατότητα.¹³¹

Ο αριθμός εγκληματικών ομάδων που δραστηριοποιείται στην ΕΕ, μέλος της οποίας είναι και η Ελλάδα, είναι αυξανόμενος και συχνά με διασυνοριακή εμβέλεια. Το

¹²⁶ Στυλιανού 2025.

¹²⁷ Σταμούλη 2016, 1201 - 1202.

¹²⁸ Παντελίδης 2025, 21.

¹²⁹ Σημειώνεται πως κατά το ά. 3 § 2 του ν. 3875 (ΦΕΚ Α' 158/20.09.2010) (*Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος*, γνωστή ως *Σύμβαση του Παλέρμο*) ένα έγκλημα είναι διεθνικής φύσης αν: α. τελείται σε περισσότερα του ενός Κράτη, β. τελείται σε ένα Κράτος, αλλά σημαντικό τμήμα της προπαρασκευής, του σχεδιασμού, της καθοδήγησης ή του ελέγχου του λαμβάνει χώρα σε άλλο Κράτος γ. τελείται σε ένα Κράτος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα που συμμετέχει σε εγκληματικές δραστηριότητες σε περισσότερα του ενός Κράτη, ή δ. τελείται σε ένα Κράτος, αλλά έχει σημαντικές επιπτώσεις σε άλλο Κράτος.

¹³⁰ Σταμούλη 2016, 1202.

¹³¹ United Nations 2004, 53.

φαινόμενο γίνεται ολοένα και πιο δυναμικό και πολύπλοκο, με διευρυμένες εγκληματικές αγορές και με μεθόδους λειτουργίας υπό την επιρροή της παγκοσμιοποίησης, της γεωπολιτικής αστάθειας και κυρίως των νέων τεχνολογιών. Η διαφθορά, η εξαπάτηση και η βία αποτελούν βασικά εργαλεία των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων ώστε να ενισχύσουν τη φήμη τους, να διατηρήσουν τη θέση τους ή να επεκτείνουν το μερίδιό τους στην αγορά. Η χρήση βίας που λαμβάνει χώρα σε σημαντικά σημεία διέλευσης λαθραίων αγαθών όπως είναι τα λιμάνια, βία που χρησιμοποιείται προς διασφάλιση της συμμόρφωσης των διεφθαρμένων ατόμων, των εξωτερικών διευκολυντών ακόμη και επίλυσης αντιπαλοτήτων μεταξύ εγκληματικών δικτύων, εξαπλώνεται συχνά και στους δρόμους με θύματα αθώους περαστικούς.¹³²

Η συνεργασία μεταξύ εγκληματικών δικτύων και η εξαπόλυση υβριδικών απειλών αποτελούν παράγοντες που αποσταθεροποιούν ολοένα και περισσότερο την ΕΕ σύμφωνα με την 4^η έκδοση (2025) της *SOCTA*. Η αποσταθεροποιητική επίδραση που ασκείται έγκειται ειδικότερα στην υπονόμηση της κοινωνίας, της οικονομίας, του κράτους δικαίου μέσα από τη δημιουργία εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, την εξάπλωση της βίας και την κανονικοποίηση της διαφθοράς. Διαπνεόμενες από το μεταβαλλόμενο DNA του σοβαρού και οργανωμένου εγκλήματος οι βασικές απειλές περιλαμβάνουν επτά τομείς εγκληματικής δραστηριότητας: 1) τις κυβερνοεπιθέσεις, 2) τη διαδικτυακή απάτη, 3) τη διαδικτυακή σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, 4) την παράνομη διακίνηση μεταναστών, 5) τη διακίνηση ναρκωτικών, 6) τη διακίνηση πυροβόλων όπλων και 7) τις παράνομες διακινήσεις αποβλήτων. Στη *SOCTA 2025* αναφέρεται επίσης πως τα εγκληματικά δίκτυα λειτουργούν ως πληρεξούσιοι φορέων εξαπολύοντας υβριδικές απειλές στο διαδίκτυο ώστε να μετατρέψουν τόσο την τεχνητή νοημοσύνη όσο και την τεχνολογία σε εργαλεία διάπραξης εγκληματικών δραστηριοτήτων.¹³³

Η εξέλιξη που επήλθε στις μορφές του Ο.Ε. στην Ελλάδα, εμφανίζεται στη συγκριτική ανάγνωση των εκθέσεων που διαχρονικά συντάχθηκαν για αυτό. Οι εγκληματικές δραστηριότητες παρουσιάζονται ποσοτικά αυξημένες και υπό την επίδραση των τεχνολογικών εξελίξεων ποιοτικά αναβαθμισμένες. Μολονότι οι αλλοδαπές εγκληματικές ομάδες καταλαμβάνουν ένα σημαντικό κομμάτι της στατιστικής πίτας του

¹³² Luyten 2025, 2.

¹³³ Europol 2025, 1-9.

εγχώριου σοβαρού και Ο.Ε., η δαιμονοποίηση αυτών, οι φοβικές και στερεοτυπικές κοινωνικές αντιδράσεις, αποδυναμώθηκαν. Στην Έκθεση για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2024, την τελευταία έως σήμερα δημοσιευθείσα (Δεκέμβριος 2025), το οργανωμένο έγκλημα προσδιορίζεται ως μια πολυδιάστατη απειλή για την οικονομική σταθερότητα, τη δημόσια ασφάλεια, τον κοινωνικό ιστό. Το Ο.Ε., όπως κατέστησε σαφές η διεθνής πραγματικότητα, εκσυγχρονίστηκε, απέκτησε μεγαλύτερη ευελιξία ακόμη και υπερβαίνοντας παραδοσιακές πρακτικές και μεθόδους καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων. Οι κύριες εγκληματικές δραστηριότητες του Σοβαρού και Οργανωμένου Εγκλήματος στην Ελλάδα το 2024, ήταν σύμφωνα με την Έκθεση, δεκατρείς (13) στον αριθμό. Οι δραστηριότητες αυτές ειδικότερα αφορούσαν: 1) τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, 2) τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, 3) τη διακίνηση όπλων και πυρομαχικών, 4) τη διακίνηση μεταναστών, 5) την εμπορία ανθρώπων, 6) το λαθρεμπόριο προϊόντων, 7) τις παραβάσεις διανοητικής ιδιοκτησίας, 8) το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, 9) τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, 10) τις εκβιάσεις, 11) τις οργανωμένες απάτες, 12) την πλαστογραφία και 13) την παραχάραξη. Οι εγκληματικές ομάδες ήταν στο σύνολό τους πεντακόσιες δέκα (510) και απαρτίζονταν από 3.469 μέλη. Σχετικά με την υπηκοότητα των ομάδων, το 51,96% ήταν εγχώριες (η συντριπτική πλειονότητα των μελών με ελληνική υπηκοότητα) ενώ η παρουσία αλλοδαπών εγκληματικών ομάδων (ομοιογενών ή μη) ανέρχονταν σε 26,86%. Οι εγκληματικές ομάδες που με κριτήριο την υπηκοότητα των μελών τους ήταν εγχώριες και αλλοδαπές μαζί, αποτελούσαν το 21,18% επί του συνόλου. Σύμφωνα με την Έκθεση, το κέρδος που συνολικά αποκόμισαν οι εγκληματικές ομάδες εκτιμάται πως υπερέβαινε το ποσό των 181 εκατομμυρίων Ευρώ.¹³⁴ Ο συνεργατικός και συμβιωτικός χαρακτήρας της σχέσης Ο.Ε. και διαφθοράς¹³⁵ φαίνεται πως δεν επαληθεύεται από τα πορίσματα της Έκθεσης μιας και μόλις το 1,37% των ομάδων διαπιστώθηκε να χρησιμοποιεί τη διαφθορά κρατικών υπαλλήλων προκειμένου να διευκολυνθούν - συγκαλυφθούν οι δραστηριότητές τους. Αντίθετα το 74,71% των

¹³⁴ Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Γενική Διεύθυνση Ασφάλειας & Αστυνόμευσης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Συλλογής & Ανάλυσης Δεδομένων 2025, 5-6.

¹³⁵ European Union 2021, 7, 14.

ομάδων φέρεται να εκμεταλλεύτηκε ευκαιριακά ή και συστηματικά δομές νομότυπες για τη διευκόλυνση - απόκρυψη των δραστηριοτήτων τους,¹³⁶ τακτική που επαληθεύει τις καταγεγραμμένες από τη θεωρία στρατηγικές ξεπλύματος βρώμικου χρήματος και εισαγωγής εγκληματικών κερδών στην επίσημη οικονομία.¹³⁷

Οι δολοφονίες ηγετικών μελών του Ο.Ε. στην Ελλάδα αποτελούν στο πλαίσιο αποτίμησης της τριακονταετούς πορείας του στην Ελλάδα, εκδηλώσεις εξέλιξής του ακόμη και εκφράσεις ανταλλαγής τεχνογνωσίας και δικτύωσής του με εγκληματικές ομάδες άλλων χωρών. Η είσοδος των εγκληματικών ομάδων ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την άρση των διασυνοριακών ελέγχων, ενώ η ανεξέλεγκτη μετακίνηση πληθυσμών μετά το 2011 επέκτεινε την ακτίνα δράσης τους. Εν έτη 2023, υπολογίζονταν πως το 65% των ομάδων στην Ευρώπη ήταν πολυεθνικό με πολλές τους να δραστηριοποιούνταν σε περισσότερα από τρία κράτη-μέλη, με υψηλά ποσοστά εμπλοκής σε διαφθορά και χρήση νόμιμων επιχειρήσεων ως βιτρίνες. Κυρίαρχες στις παράνομες αγορές ήταν η διακίνηση μεταναστών, ναρκωτικών, όπλων και λαθραίων προϊόντων, ενώ καταγράφονταν σημαντική αύξηση στον αριθμό των ενεργών ομάδων. Παρά τις προτάσεις για αυστηρότερες ποινές και κρατικές ενέργειες, το πρόβλημα παραμένει σοβαρό: «...έχει γίνει σαφές ότι το οργανωμένο έγκλημα εδραιώνεται όταν υπάρχει απροθυμία, υποτίμηση και αναποτελεσματικότητα των κρατικών αξιωματούχων, σοβαρές ελλείψεις στον μηχανισμό δίωξης και διαφθορά στους κρατικούς φορείς και στον μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης»¹³⁸.

¹³⁶ Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Γενική Διεύθυνση Ασφάλειας & Αστυνόμευσης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Συλλογής & Ανάλυσης Δεδομένων 2025, 6.

¹³⁷ Ruggiero 2017, 203; Ruggiero 1997, 27–38.

¹³⁸ Λαμπροπούλου 2023.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος
για τα μέλη εγκληματικών οργανώσεων**

3.1. Η επιλεκτικότητα στη νομοθέτηση

Στην ποινική νομοθεσία της χώρας μας πριν τον ν. 2928 (ΦΕΚ Α΄ 141/27.06.2001) απουσίαζαν ad hoc διατάξεις για τη ρύθμιση του προβλήματος της οργανωμένης εγκληματικότητας. Για τη ρύθμιση ζητημάτων δήμευσης καθώς και νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα υπήρχε μια αποσπασματική και υποτυπώδης προσπάθεια ρύθμισης μεμονωμένων ζητημάτων όπως ο ν. 2145 (ΦΕΚ Α΄ 88/28.05.1993) και ο ν. 2331 (ΦΕΚ Α΄ 173/24.08.1995).¹³⁹ Οι ποινικές διατάξεις της νομοθεσίας μας για το Ο.Ε. αφορούσαν μάλλον τη δράση οργανώσεων «ένοπλης πάλης», δηλαδή το φαινόμενο της τρομοκρατίας με τις πολιτικές προεκτάσεις του, παρά τις εγκληματικές οργανώσεις. Κατά τον Λίβο, παρουσίαζαν ανεπάρκεια, αποσπασματικότητα, ανομοιομορφία, προχειρότητα. Οι ποινικές διατάξεις για τα εγκλήματα οργανώσεων (η διάταξη του ά. 187 ΠΚ περί συστάσεως και συμμορίας, το ά. 5 περ. ιγ΄ του ν. 1729/1987 όπως έχει αντικατασταθεί με το ά. 10 του ν. 2161/1993, το ά. 15 § 1 εδ. γ΄ του ν. 2168/1993 καθώς και το ά. 2 § 3 του ν. 2331/1995) δεν προσφέρονταν για την πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος μιας και το προσέγγιζαν με τρόπο προσωποπαγή, ήτοι ως ενώσεις προσώπων και όχι ως επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στην παράνομη αγορά.¹⁴⁰

Η σημασία του ν. 2928/2001 στην αντιμετώπιση και καταπολέμηση του εγκληματικού φαινομένου του Ο.Ε. στη χώρα μας, ήταν κομβική.¹⁴¹ Ο ν. 2928/2001 (ΦΕΚ Α΄ 141/27.06.2001) ήταν μια προσπάθεια του Έλληνα νομοθέτη να συμπορευτεί με το πνεύμα της *Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος*. Ενδεικτική ως προς αυτό επίδραση υπήρξε η αντικατάσταση του ά. 187 ΠΚ «Σύσταση και συμμορία» με το τιτλοφορούμενο «Εγκληματική οργάνωση». Ειδικότερα η § 1 του ά. 187 του ν. 2928/2001, όριζε πως με κάθεirse έως δέκα ετών τιμωρούνταν όποιος συγκροτούσε ή εντάσσονταν ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων (οργάνωση)» και επιδίωκε τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονταν στα άρθρα του Ποινικού Κώδικα καθώς και στους

¹³⁹ Βλ. εκτενεστέρα στο Χλούπης 2020, 537.

¹⁴⁰ Λίβος 2000, 55-56.

¹⁴¹ Ορφανός 2021, 4.

Ειδικούς Ποινικούς Κώδικες. Οι προϋποθέσεις που έπρεπε να συντρέχουν σύμφωνα με την § 1 του ά. 187 ΠΚ προκειμένου να στοιχειοθετείται το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης αναφέρονταν σε τρία κριτήρια: α) ένα ποιοτικό, το αναφερόμενο στο δομημένο χαρακτήρα της ομάδας, β) ένα ποσοτικό, το σχετικό με τον αριθμό των συμμετεχόντων ατόμων στην ομάδα και γ) ένα χρονικό, το προσδιορίζον τη διάρκεια δράσης της ομάδας.¹⁴² Περαιτέρω, σύμφωνα με την § 3 του ίδιου άρθρου, με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών τιμωρούνταν όποιος εκτός από τις παραπάνω περιπτώσεις, ενώνονταν με άλλον για να διαπράξει κακούργημα (συμμορία), ενώ με τουλάχιστον τρεις (3) μήνες φυλάκιση τιμωρούνταν ο υπαίτιος αν η παραπάνω ένωση έγινε για τη διάπραξη πλημμελήματος, το οποίο τιμωρούνταν με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με το οποίο επιδιώκονταν οικονομικό ή άλλο όφελος ή προσβολή της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της γενετήσιας ελευθερίας.

Η παράλειψη της σύνδεσης της επιδίωξης οικονομικού οφέλους με τη δράση της εγκληματικής οργάνωσης, συνιστά σημαντικό μειονέκτημα του ν. 2928/2001. Με τον ν. 3875 (ΦΕΚ Α' 158/20.09.2010) *Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις*, το οικονομικό όφελος προκύπτει έμμεσα ως επιβαρυντική περίπτωση, μολονότι στη Σύμβαση αναφέρεται ρητά πως οι εγκληματικές οργανώσεις έχουν ως στόχο τους τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους.¹⁴³ Η διάταξη αυτή προκάλεσε πλήθος προβληματισμών που συνοψίζονται στην επίταση της επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Η υποβάθμιση της σημασίας του οικονομικού οφέλους ως κύριου σκοπού της εγκληματικής οργάνωσης έγκειται στο γεγονός, πως κατά τη θέσπισή του, το άρθρο, εστίαζε όπως και παλαιότερες αποσπασματικές ρυθμίσεις που προαναφέρθηκαν στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Ακόμη, η περιοριστική αρίθμηση των κακούργημάτων που επιτάσσονται στο ά. 187 ΠΚ, αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του περιπτώσεις εγκλημάτων που έπρεπε να περιλαμβάνονται. Αποκλείονται έτσι ως βασικά εγκλήματα οι διάφοροι τύποι δωροδοκίας καθώς και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.¹⁴⁴

¹⁴² Σταμούλη 2018, 279.

¹⁴³ Λίμα 2022, 5.

¹⁴⁴ Βιδάλη 2017, 189· Χλούπης 2019, 294-295.

Όπως παρατηρεί η Βιδάλη, η ταύτιση του Ο.Ε. με τη δομημένη εγκληματική οργάνωση κατά το ά. 187 ΠΚ, πραγματώνονταν υπό μια εξαιρετικά στενή έννοια, μιας και απουσίαζε οποιαδήποτε πρόβλεψη αναφορικά με τη δικτύωση της οργάνωσης εκτός του κύκλου των μελών της. Η ρύθμιση του θέματος επισημαίνει η ίδια, πως «...έθετε σε δοκιμασία την ουδετερότητα του ποινικού νόμου, επιτείνοντας έτσι την επιλεκτική λειτουργία του ποινικο-κατασταλτικού συστήματος... Δημιουργείται έτσι ένα πέπλο προστασίας “προς τα πάνω”, σε επίπεδο κρατικής γραφειοκρατίας και κέντρων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, που μόνον κατ’ εξαίρεση και σε ακραίες περιπτώσεις μπορούν να αποκαλυφθούν (βλ., π.χ., παραδικαστικό κύκλωμα), ως παρεμπίπτουσα συνέπεια της εφαρμογής του νόμου».¹⁴⁵

Όμως και ο ευρύς αριθμός των αδικημάτων που εντάσσονταν υπό την εννοιολογική ομπρέλα του όρου «οργανωμένο έγκλημα», όπως αυτό ορίζονταν στο ά. 187 ΠΚ, όπως διατυπώθηκε στο κείμενο του ν. 2928/2001, αποτέλεσε σύμφωνα με τις πηγές βασικό μειονέκτημα του άρθρου. Η έννοια του «οργανωμένου εγκλήματος» φέρεται να λειτούργησε για τις διωκτικές αρχές ως «κολυμβήθρα του Σιλβάμ» μιας και όλα τα αδικήματα που απαιτούσαν ένα βαθμό οργάνωσης, βαφτίζονταν ως «οργανωμένα». Αυτό αν και αποτελούσε για τις διωκτικές αρχές μια ασφαλή επιλογή καθώς στη διαδικασία στο ακροατήριο μπορούσε να γίνει η μεταβολή της κατηγορίας προς το ευμενέστερο για τον κατηγορούμενο (αρχή μη χειροτέρευσης της θέσης), αναδείκνυε την έλλειψη θεωρητικής γνώσης από τους δικαστές στο τι εν τέλει εστί το οργανωμένο έγκλημα.¹⁴⁶

Κατά τη Σταμούλη, το εν λόγω άρθρο εφαρμοζόταν συχνά σε υποθέσεις που δεν εμφάνιζαν τα απαιτούμενα από τον νόμο κριτήρια, δηλαδή εφαρμοζόταν σε προσωποπαγείς ενώσεις καθώς και σε απλές περιπτώσεις συναυτουργίας, δίχως δομή ή διάρκεια δράσης ή ακόμη σε περιπτώσεις που δεν πληρούνταν ούτε το ποσοτικό κριτήριο του ελάχιστου αριθμού των τριών ατόμων. Η υπέρ-διόγκωση των κατηγοριών κατά την άσκηση ποινικής δίωξης συνιστά σύμφωνα με σχετική έρευνά της, δομικό γνώρισμα της λειτουργίας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Τα οφέλη που εν προκειμένω αποκομίζονται από τις εισαγγελικές αρχές αφορούσαν την εξασφάλιση πως

¹⁴⁵Βιδάλη 2014α, 206.

¹⁴⁶Χλούπης, 2019, 293.

η ποινική δίωξη ασκήθηκε επί το αυστηρότερο και οι όποιες ενδεχόμενες μεταβολές θα γίνουν σε επόμενο στάδιο. Η τακτική αυτή υπερέβαινε τα όρια της νομιμότητας και επέσυρε μεγαλύτερη δικονομική βλάβη για τον κατηγορούμενο, αφενός ενισχύοντας την πιθανότητά του να προφυλακιστεί και αφετέρου, δημιουργώντας δυσμενέστερες εντυπώσεις για το πρόσωπό του εξαιτίας του χαρακτηρισμού του ως «μέλος εγκληματικής οργάνωσης».¹⁴⁷ Η καταχρηστική εφαρμογή του ά. 187 ΠΚ του ν. 2928/2001, «οδηγούσε στον κλωνισμό των δικαιοκρατικών φιλελεύθερων θεμελίων του ποινικού δικαίου»¹⁴⁸ γεγονός που αποδεικνύεται και ερευνητικά, όπως από την ανάλυση δικαστικών αποφάσεων στο πλαίσιο έρευνας της Σταμούλη, όπου και διαπιστώθηκε πως η κατηγορία για το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης δε στοιχειοθετήθηκε για ένα μεγάλο ποσοστό (76%) των κατηγορουμένων σε βάρος των οποίων είχε ασκηθεί ποινική δίωξη για την τέλεση αυτού του αδικήματος. Ειδικότερα από το δείγμα 141 κατηγορουμένων που παραπέμφθηκαν με την κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος, 82 αθώωθηκαν από την κατηγορία αυτή και 25 καταδικάστηκαν για συμμορία.¹⁴⁹ Η υπέρ-εφαρμογή του ά. 187 ΠΚ υποδεικνύει την αναπαραγωγή από τον ποινικό νόμο της κοινωνικής σύγκρουσης από την οποία και δημιουργήθηκε. Η εφαρμογή του από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα δε λαμβάνει χώρα σε ένα ουδέτερο περιβάλλον αλλά σε ένα πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου άτομα και ομάδες αγωνίζονται για την ικανοποίηση των συμφερόντων τους.¹⁵⁰

Σύμφωνα με τα πορίσματα της άνω έρευνας, οι όροι του ά. 187 ΠΚ (ν. 2928/2001) καταστρατηγήθηκαν και από την αστυνομία. Οι λόγοι στους οποίους τρεις ομάδες επαγγελματιών του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης απέδωσαν τη διευρυμένη εφαρμογή της ποινικής διάταξης από την αστυνομία συνοψίζονται: α) στην έλλειψη από τους αστυνομικούς γνώσεων και εξειδίκευσης στο ζήτημα των εγκληματικών οργανώσεων και στην αποτυχία διάκρισης των εγκληματικών οργανώσεων από τα ευκαιριακά εγκλήματα, β) στη μεγέθυνση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας του αστυνομικού έργου δια της εμφάνισης μεγαλύτερων ποσοστών εξάρθρωσης εγκληματικών οργανώσεων, γ) σε λόγους σκοπιμότητας (όπως η

¹⁴⁷ Σταμούλη 2018, 283, 285-286.

¹⁴⁸ Χλούπης 2025, 55.

¹⁴⁹ Σταμούλη 2018, 283.

¹⁵⁰ Σταμούλη 2018, 292.

εξασφάλιση καταδίκης σε βαρύτερη ποινή, η επιβολή προσωρινής κράτησης, η σύλληψη), δ) στη νομικοτεχνική κατασκευή της διάταξης, ε) στην προαγωγή των επιχειρησιακών δυνατοτήτων της αστυνομίας με κυριότερη αυτήν της άρσης του απορρήτου και στ) στον ηθικό πανικό για το Ο.Ε. και την κοινωνική επιταγή για καταστολή του.

Η επιλεκτική διενέργεια επιχειρήσεων καθώς και η κατάχρηση εξουσίας της αστυνομίας σε βάρος συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων συνιστά μορφή ανισότητας που εκδηλώνεται μέσα από τις συλλήψεις και τις συνθήκες κράτησης σε αστυνομικές δομές, τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την επιλεκτική είτε υπέρ-αστυνόμηση συγκεκριμένων αστικών περιοχών είτε υπό-αστυνόμηση άλλων, ανεξαρτήτως δεικτών και τιμών εγκληματικότητας.¹⁵¹ Στην *Ετήσια Έκθεση 2008* ο Συνήγορος του Πολίτη αναφέρει πως κοινό χαρακτηριστικό των συναφών ατομικών περιπτώσεων είναι η παγιωμένη πεποίθηση των διενεργούντων τις διοικητικές έρευνες αξιωματικών, πως για την αιτιολόγηση των επίμαχων αστυνομικών ενεργειών δεν είναι καν αναγκαία η αναγωγή στη συμπεριφορά του συλληφθέντος ή ακόμη στις εξατομικευμένες υπόνοιες για τη διάπραξη ποινικού αδικήματος, όπως ρητά απαιτεί ο νόμος. Αντιθέτως, εδραιωμένη πεποίθηση στο αστυνομικό σώμα είναι πως αρκεί η αόριστη επίκληση των υποκειμενικών εκτιμήσεων του εκάστοτε υπεύθυνου αστυνομικού για τους κινδύνους που ελλοχεύουν για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Τα σχετικά πορίσματα προσάπτουν κατά κανόνα στους συλληφθέντες την άσκοπη παρουσία τους στον τόπο και τον χρόνο που έλαβε χώρα το περιστατικό που διερευνάται.¹⁵²

Με τον ν. 4619/2019 (ΦΕΚ Α' 95/11.06.2019) το ά. 187 ΠΚ τροποποιήθηκε εκ νέου. Το νέο άρθρο διαφοροποιείται συγκριτικά με το προηγούμενο ως προς το στοιχείο της δομής της εγκληματικής οργάνωσης και ειδικότερα πως: α) για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος αρκεί η επιδίωξη τέλεση οποιουδήποτε κακούργηματος και ορισμένων από τον κατάλογο της έως τότε ισχύουσας διάταξης και β) προστίθεται ως αναγκαία προϋπόθεση για τη συγκρότηση του εγκλήματος η ύπαρξη μιας «επιχειρησιακά» δομημένης οργάνωσης. Η δομή της ομάδας είναι «επιχειρησιακή» όταν τα μέλη

¹⁵¹Βιτάλη 2019, 50.

¹⁵²Συνήγορος του Πολίτη 2008, 48-49.

λαμβάνουν σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση «...διακριτούς και αλληλοϋποστηριζόμενους ή αυτοτελείς ρόλους, ή διακριτούς και συνδυασμένους ή ανεξάρτητους στόχους, με σκοπό να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους είτε ατομικά είτε στο πλαίσιο της συλλογικής τους δράσης, ανεξαρτήτως της γνώσης εκάστου για τα συγκεκριμένα καθήκοντα των άλλων ή και για τον συγκεκριμένο σε κάθε περίπτωση στόχο της οργάνωσης»¹⁵³. Η χρήση από τον εγχώριο νομοθέτη του όρου «επιχειρησιακά» δομημένης οργάνωσης, καθίσταται μείζονος σημασίας για την ερμηνεία της κατά το ά. 187 ΠΚ § 1 πραγματοπαγούς δομής της εγκληματικής οργάνωσης, της διαφοροποιημένης από τις κατά το ά. 187 ΠΚ § 3 προσωποπαγείς συμμορίες η επικινδυνότητα των οποίων είναι σαφώς μειωμένη, όπως και η εμβέλεια της εγκληματικής τους δράσης.¹⁵⁴

Οι περιπέτειες του ά. 187 ΠΚ συνεχίστηκαν και στα χρόνια που ακολούθησαν. Με την τροποποίηση του ά. 187 ΠΚ (ΦΕΚ Α΄ 52/11.03.2022) προβλέφθηκε τόσο η διεύρυνση του τύπου των αδικημάτων που μπορούν να οδηγήσουν στη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της συμμορίας όσο και η μη αναστολή και η μη μετατροπή της επιβληθείσας ποινής καθώς και η μη χορήγηση του ανασταλτικού μέτρου της έφεσης σε περίπτωση καταδίκης για πράξεις του ά. 187 ΠΚ. Η διάταξη αυτή όπως θεσπίστηκε δίχως προηγούμενη διαβούλευση, δέχτηκε έντονη κριτική καθότι οι τροποποιήσεις που επέφερε θεωρήθηκε αφενός πως παραβιάζουν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, του καταδικαζομένου ή και του κρατουμένου και αφετέρου πως θίγουν θεμελιώδεις αρχές και έννοιες του Ποινικού Δικαίου. Με τις τροποποιήσεις που επέφερε το ά. 72 του ν. 4908/2022 στο ά. 187 ΠΚ, ειδικότερα: α) προστέθηκε στο δεύτερο εδάφιο της § 3 του ά. 187 αναφορά στα έννομα αγαθά της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και της περιουσίας και β) προστέθηκε στο ά. 187 ΠΚ παρ. 6, που προβλέπει πως «Στις περιπτώσεις καταδίκης για αξιόποινες πράξεις του παρόντος άρθρου, καθώς και για τα συναφή αδικήματα που συνεκδικάστηκαν με την ίδια απόφαση, η ποινή δεν αναστέλλεται ούτε μετατρέπεται με κανέναν τρόπο, τυχόν δε ασκηθείσα έφεση δεν έχει αναστέλλουσα ισχύ». Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση η προσθήκη των αδικημάτων κατά της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, στην τυποποίηση

¹⁵³ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» 2019, 42.

¹⁵⁴ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» 2019, 42.

του εγκλήματος της συμμορίας (ά. 187 ΠΚ) έγκειται στο γεγονός πως τα συγκεκριμένα αδικήματα, «...όταν τελούνται με μορφή πολυπρόσωπη, δεδομένης της ιδιαίτερης ποινικής τους απαξίας και των ειδικών περιστάσεων υποδομής και οργανωμένης δράσης, εγκυμονούν σημαντικό κίνδυνο διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας και κοινωνικής ειρήνης»¹⁵⁵. Σε ότι αφορά την τροποποίηση για τη μη χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος επί τυχόν ασκηθείσης εφέσεως για τα κακουργήματα ή τα πλημμελήματα του ά. 187 ΠΚ αυτή προκρίθηκε λόγω της μείζονος όπως επισημαίνεται ποινικής απαξίας των εν λόγω αδικημάτων καθώς και της ανάγκης αποτροπής των δραστών από την τέλεση τέτοιων πράξεων.¹⁵⁶

Η συγκεκριμένη διάταξη προκάλεσε την αντίδραση της ολομέλειας των δικηγορικών συλλόγων¹⁵⁷ της χώρας καθώς αποτιμήθηκε ως χαρακτηριστική περίπτωση εργαλειοποίησης του ποινικού δικαίου με δικαιολογία μια διαστρεβλωμένη και κακώς εννοούμενη, δίχως όρια αντεγκληματική πολιτική που εμπνεύστηκε από τον σχετικό με την οπαδική βία νόμο.¹⁵⁸ Η επέκταση του γνωστού στις τάξεις των οπαδών ως «ιδιωνύμου» σε υποθέσεις του κοινού ποινικού δικαίου, δημιουργούσε, σύμφωνα με τις πηγές, σειρά αξιολογικών αντινομιών βάσει την ιεράρχηση των εννόμων αγαθών από το Σύνταγμα.¹⁵⁹ Περαιτέρω, η διάταξη κατηγορήθηκε πως πλήττει ευθέως τις περί του

¹⁵⁵ Αιτιολογική Έκθεση & Λοιπές Συνοδευτικές Εκθέσεις 2022, 68.

¹⁵⁶ Αιτιολογική Έκθεση & Λοιπές Συνοδευτικές Εκθέσεις 2022, 68-69.

¹⁵⁷ Η Συντονιστική Επιτροπή σε σχετική ανακοίνωσή της κατήγγειλε την τροποποίηση της διάταξη του ά. 187 ΠΚ με την προσθήκη της § 6, χαρακτηρίζοντάς την ως ένα ακόμη δείγμα παράβασης των κανόνων καλής νομοθέτησης μιας και εισήχθη αιφνιδίως προς ψήφιση, δίχως διαβούλευση και δίχως να έχει εκφραστεί επ' αυτού η Επιστημονική Επιτροπή της Βουλής. Βλ. αναλυτικότερα την ανακοίνωση στο Ολομέλεια Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδας 2022.

¹⁵⁸ Χλούπης 2025, 54.

¹⁵⁹ «Ο δράστης ειδεχθών ανθρωποκτονιών κατά συρροή, που καταδικάστηκε σε περισσότερες ποινές ισοβίου καθείρξεως από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, και ο μεγαλέμπορος ναρκωτικών, που καταδικάστηκε σε ποινή ισοβίου καθείρξεως για διακίνηση μεγάλων ποσοτήτων ναρκωτικών, δικαιούνται να υποβάλουν αίτημα χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην ασκηθείσα Έφεσή τους από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο κατά το άρθρο 497 §5,8 ΚΠΔ... Ο απλός συνεργός μίας μικροκλοπής που έδρασε ως «τσιλιαδόρος» στο πλαίσιο συμμορίας συγκείμενης από τρία άτομα δεν δικαιούται να υποβάλει αντίστοιχο αίτημα, ούτε ενώπιον του πρωτοβαθμίου ούτε ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, κατ' εφαρμογή του νεόκοπου άρθρου 187 §6 ΠΚ. Οι απόλυτα υγιείς τρεις συναυτουργοί κακουργηματικής λαθρεμπορίας με διαφυγόντες δασμούς εκατομμυρίων ευρώ, καταδικασθέντες έκαστος

φυλελεύθερου Ποινικού Δικαίου αρχές, πως υποβιβάζει τον νομικό μας πολιτισμό και εντάσσεται σε σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο μιας άκριτης ποινικής καταστολής. Η προσθήκη της διάταξης ειδικότερα κατηγορήθηκε πως προσκρούει:

α) στον σεβασμό και την αξιοπρέπεια του ανθρώπου (όπως ορίζονται στο ά. 2 § 1 Σ και εξειδικεύονται στο ά. 7 § § 2, 3 και 4) χρησιμοποιώντας ανεπίτρεπτα τον κρατούμενο ως μέσο άσκησης γενικοπροληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής·

β) στην αρχή της αναλογικότητας (όπως ορίζεται στο ά. 25 § 1 εδ. 4 Σ) παρέχοντας στο Δικαστήριο τη δυνατότητα αναστολής της ποινής καθώς και ανασταλτικό χαρακτήρα στην ασκηθείσα έφεση για επαπειλούμενα με πρόσκαιρη ή ισόβια κάθειρξη αδικήματα ενώ αποκλείεται παντελώς με τη συγκεκριμένη ρύθμιση η δυνατότητα να χορηγηθεί αναστολή ή ανασταλτικό αποτέλεσμα ακόμη και σε καταδίκη για πλημμέλημα·

γ) στο ά. 6 § 1 της ΕΣΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, μιας και το ανασταλτικό αποτέλεσμα της έφεσης προσφέρει την ευχέρεια σε αυτόν που θα ασκήσει έφεση να επιτύχει την επανεκτίμηση της υπόθεσής του δίχως να υποστεί τις δυσμενείς για τον ίδιο συνέπειες της καταδίκης του σε πρώτο βαθμό·

δ) στις απορρέουσες από το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου νομικές απαιτήσεις, αφού η οριστική του ανατροπή επέρχεται με την αμετάκλητη καταδίκη του – η απαγόρευση να χορηγηθεί αναστολή ή ανασταλτικό αποτέλεσμα αντιτίθεται στην κατοχυρωμένη από διεθνή κείμενα δυνατότητα έφεσης και επανεκτίμησης της υπόθεσης από Δευτεροβάθμιο Δικαστήριο.¹⁶⁰

Οι αντιδράσεις που προκάλεσε η διάταξη του § 6 του ά. 187 ΠΚ (ν. 4908/2022) οδήγησαν τον νομοθέτη στην τροποποίησή της με το ά. 37 «Ανασταλτικό αποτέλεσμα έφεσης για το αδίκημα της εγκληματικής οργάνωσης - Τροποποίηση παρ. 6 άρθρου 187» του ν. 5090/2024 (ΦΕΚ Α΄ 30/23.02.2024). Επισημαίνεται πως και οι παρεμβάσεις του νόμου αυτού στο Γενικό Μέρος του ΠΚ, έτυχαν έντονης κριτικής.¹⁶¹ Περαιτέρω, σύμφωνα με την § 6 του ά. 187 ΠΚ (ν. 5090/2024):

σε δεκαετή ποινή καθείρξεως, δικαιούνται να αιτηθούν χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος μετά την καταδίκη τους από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο (που στην πράξη λόγω της οικονομικής φύσεως του αδικήματος είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα τους χορηγηθεί)»: Μοροζίνης 2022.

¹⁶⁰ Καζής 2022· Στυλιανίδου 2022.

¹⁶¹ Βλ. Καϊάφα-Γκμπάντι [χ.χ.]· Κουφάκη 2024.

- Παραμένει η απαγόρευση αναστολής, μετατροπής, ανασταλτικού αποτελέσματος επί καταδίκης για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση (και για συναφή αδικήματα).
- Παραμένει η απαγόρευση αναστολής, μετατροπής επί καταδίκης για συμμορία (και για συναφή αδικήματα).
- Επιτρέπεται η χορήγηση ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση εναντίον καταδικαστικής απόφασης για συμμορία (με ειδική αιτιολογία και υποχρεωτική επιβολή περιοριστικών όρων).¹⁶²

Όμως και οι νομοθετικές ρυθμίσεις αναφορικά με την υφ' όρον απόλυση των κρατουμένων για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση έτυχαν διαχρονικής κριτικής. Ο θεσμός της υφ' όρον απόλυσης, που εισήχθη στην Ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 811/1917 «Περί προσωρινής απολύσεως των καταδίκων εκ των φυλακών» (ΦΕΚ Α' 183/02.09.1917) δεν αποτελεί σύμφωνα με την κρατούσα στη νομολογία άποψη, «απαλλαγή από την ποινή, αλλά στάδιο εκτελέσεως αυτής, που επιδιώκει την αποτροπή της υποτροπής με τη βελτίωση του καταδίκου και την κοινωνική του αποκατάσταση»¹⁶³. Η απόλυση υπό όρους, όπως είναι ευρέως αποδεκτό πως αποτελεί ένα γνήσιο σωφρονιστικό θεσμό η ρύθμιση του οποίου έπρεπε να γίνεται στον Σωφρονιστικό Κώδικα και όχι στον Ποινικό Κώδικα¹⁶⁴, ρυθμίζεται στον τελευταίο με τις διατάξεις του ά. 105B ΠΚ. Σύμφωνα με την § 1 του ά. 105B ΠΚ όσοι καταδικάστηκαν σε στερητική της ελευθερίας ποινής μπορούν να απολυθούν υπό τον όρο της ανάκλησης εφόσον έχουν εκτίσει: α) σε περίπτωση φυλάκισης τα 2/5 αυτής ή πρόσκαιρης κάθειρξης τα 3/5 αυτής, β) σε περίπτωση πρόσκαιρης κάθειρξης για τα εγκλήματα του δεύτερου εδαφίου της § 6 τα 4/5 αυτής και γ) σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης τουλάχιστον 20 έτη. Όπως προβλέπεται στην § 6 του ά. 105B ΠΚ προκειμένου για ποινές κάθειρξης που επιβλήθηκαν για κακουργήματα των ά. 22 και ά. 23 του ν. 4139/2013, του ά. 30 του Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις (του ν. 425/2014, (ΦΕΚ Α' 80/01.04.2014) των ά. 134, ά. 187, ά. 187Α, των περ. γ' και δ' της § 1 του ά. 265, της § 1 του ά. 299, των ά. 323Α, 324, 380, 385 καθώς και για τα προβλεπόμενα στο 19^ο κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του ΠΚ, απόλυση υπό όρο δε μπορεί να χορηγηθεί στον

¹⁶² Ναζίρης 2024, 45.

¹⁶³ Ποινική Υπόθεση Ολομέλειας Αρείου Πάγου Αρ. 106/1991. Διαθέσιμο στο https://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=/areiospagos/4/1991/1991_4_0106.html Ανακτήθηκε την 5^η Ιανουαρίου 2026.

¹⁶⁴ Σανδάμη 2016, 138.

καταδικασθέντα εάν αυτός δεν έχει παραμείνει στον σωφρονιστικό κατάστημα, δίχως τον ευεργετικό υπολογισμό, για χρονικό διάστημα ίσο με τα 3/5 της ποινής που του επιβλήθηκε, και σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης 18 ετών. Το άνω κατά περίπτωση χρονικό διάστημα προσαυξάνεται κατά το 1/3 των λοιπών ποινών που ενδεχομένως έχουν επιβληθεί, στην περίπτωση που αυτές συντρέχουν συσσωρευτικά. Ο καταδικασθείς, σε κάθε περίπτωση, δύναται να απολυθεί έπειτα από την 20ετή παραμονή του στο κατάστημα και αν εκτίει περισσότερες ποινές ισόβιας κάθειρξης, έπειτα από την 25ετή παραμονή του κατάστημα. Σε περιπτώσεις συνολικής ποινής πρόσκαιρης κάθειρξης για τα εγκλήματα του β' εδάφιου που όπως επιβλήθηκε υπερβαίνει το ανώτατο όριο της συνολικής ποινής κατά τουλάχιστον 10 έτη, η υφ' όρον απόλυση μπορεί να χορηγείται εφόσον ο κατάδικος έχει εκτίσει πραγματικά 17 έτη.

Ο Κοσμάτος σε σχετικό άρθρο του αναφορικά με τις «νέες περιπέτειες» της υφ' όρον απόλυσης, ενός θεσμού που όπως παρατηρεί δεν αποτελεί «χάρισμα» της ποινής αλλά διαφορετικό τρόπο έκτισής της, υπογραμμίζει πως η αύξηση των χρονικών ορίων έκτισης της ποινής για την υφ' όρον απόλυση, όπως αυτή προβλέφθηκε από τις τροποποιήσεις του ά. 105B ΠΚ με το ά. 19 του ν. 4855/2021, για συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων καθώς και η αδυναμία απόλυσής τους με κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση, δε φαίνεται να έχει καμία επιστημονική τεκμηρίωση. Άλλωστε όπως επισημαίνει, με ποιο επιστημονικό εργαλείο ή μέθοδο δύναται να κριθεί αξιωματικά πως πρόκειται για κρατούμενους που a priori κρίνονται ως «αβελτίωτοι» ή για «πάντα επικίνδυνοι» εξαιτίας της διάπραξης των συγκεκριμένων αδικημάτων; Περαιτέρω, η επιλογή του ν. 4855/2021 δημιουργεί όπως επισημαίνει διαφορετικές κατηγορίες κρατουμένων οι οποίοι καλούνται ονομαστικά, κατά την απόφαση που εξέδωσαν τα ποινικά δικαστήρια, να εκτίσουν ίσες σε διάρκεια ποινές αλλά να παραμείνουν εντός σωφρονιστικών καταστημάτων διαφορετικό χρόνο.¹⁶⁵ Οι τροποποιήσεις του ν. 4855/2021 στο πεδίο της

¹⁶⁵ α) Κρατούμενος που καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης πέντε (5) ετών για συμμετοχή του σε εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187 ΠΚ) θεμελιώνει δικαίωμα για υφ' όρον απόλυση αφού εκτίσει τρία (3) έτη πραγματικής έκτισης. Ο ίδιος χρόνος των τριών (3) ετών πραγματικής έκτισης απαιτείται και για κρατούμενο που καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης οκτώ (ετών για διακίνηση ναρκωτικών (άρθρο 20 Ν 4139/2013). β) Κρατούμενος που καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης δεκαπέντε (15) ετών για διακίνηση ναρκωτικών (άρθρο 20 Ν 4139/2013) ή σε ποινή κάθειρξης εκατό (100) ετών (με εκτιτέα τα 20 έτη) για προώθηση στη ελληνική επικράτεια υπηκόων τρίτων (άρθρο 30 Ν 4251/2014) έχει τη δυνατότητα για

υφ' όρον απόλυσης επανέφεραν στο προσκήνιο παλαιότερες και ευτυχώς εφήμερες διατάξεις «...που εισήγαγαν ένα αδικαιολόγητα επιλεκτικό καθεστώς για την υφ' όρον απόλυση των κρατουμένων, ως προς το είδος του εγκλήματος»¹⁶⁶.

απόλυση υπό τον όρο της κατ' οίκον έκτισης της ποινής με ηλεκτρονική επιτήρηση, την οποία στερείται κρατούμενος για τα το έγκλημα της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση (άρθρο 187 ΠΚ), ακόμα και αν του επιβλήθηκε ποινή κάθειρξης πέντε (5) ετών. Βλ. Κοσμάτος 2023, 6.

¹⁶⁶ Κοσμάτος 2023, 6.

3.2. Η επιλεκτικότητα στην έκτιση της ποινής

Η επίσημη ή ανεπίσημη καθιέρωση ειδικών καθεστώτων φυλάκισης για τους λεγόμενους «επικίνδυνους κρατούμενους» αποτελεί σύμφωνα με τις πηγές, χαρακτηριστικό της σύγχρονης ποινικής καταστολής που συνδέει τις φυλακές του Παγκόσμιου Βορρά και του Παγκόσμιου Νότου. Η ανάγκη υπαγωγής των κρατουμένων, υποδίκων ή καταδίκων για πράξεις του οργανωμένου εγκλήματος σε ειδικό καθεστώς κράτησης ενέχει την εκτίμηση και συνακόλουθα την απόδοση σε όρους κριτικής εγκληματολογίας μιας ετικέτας, αυτής των «επικίνδυνων». Επικίνδυνος στη δημόσια τάξη είναι εκείνος από μέρος του οποίου αναμένονται πιθανότατα εγκλήματα συνέπεια των οποίων θα είναι η σοβαρή διατάραξη της έννομης τάξης.¹⁶⁷ Περαιτέρω όπως διαβάζουμε σχετικώς όταν γίνεται «...μια άμεση σύνδεση μεταξύ της συμμετοχής σε μια οργανωμένη ομάδα και της εφαρμογής «ειδικής» μεταχείρισης στη φυλακή, πρέπει πρώτα να εξετάσουμε τι θεωρείται από το νόμο «επικίνδυνη ομάδα» και πώς γίνεται «δημόσιος εχθρός». Με άλλα λόγια, πώς ο νομικός ορισμός επηρεάζει το σωφρονιστικό σύστημα, επιδρώντας στις επαγγελματικές κουλτούρες, στους εκτελεστικούς κανόνες διαχείρισης των φυλακών και στον «δημόσιο λόγο»¹⁶⁸.

Κάθε φορά που το ποινικό δίκαιο εισάγει σχετικούς με την «επικινδυνότητα» ορισμούς ελλοχεύει ο κίνδυνος χρήσης εξωνομικών παραμέτρων που επηρεάζονται σαφώς από την πολιτική διακριτική ευχέρεια. Τέτοιοι ευρείς ορισμοί διατυπώνονται σε ιστορικές περιόδους όπου η ανάγκη αντιμετώπισης απειλών κατά της δημόσιας ασφάλειας κρίνεται επιτακτική.¹⁶⁹ Στην Ιταλία η ανάγκη αντιμετώπισης της απειλής εκδηλώθηκε έπειτα από σειρά δολοφονιών που διέπραξαν ομάδες μαφιόζων. Η εισαγωγή του μέτρου των ειδικών συνθηκών κράτησης προκρίθηκε ώστε «...να μετατραπεί η φυλακή από θέρετρο σε ένα αφιλόξενο, σκληρό και αυστηρό μέρος, ώστε οι μαφιόζοι να μην μπορούν να χρησιμοποιούν το σωφρονιστικό ίδρυμα ως μέσο για να επιδεικνύουν την υπεροχή και το κύρος τους. Με άλλα λόγια, η πρόθεση ήταν να αποστασιοποιηθούν από τις εικόνες «αστακών και σαμπάνιας» του Ucciardone του

¹⁶⁷Κουράκης 1970, 785.

¹⁶⁸Miravalle 2025, 1359.

¹⁶⁹Miravalle 2025, 1361-1362.

Παλέρμο»¹⁷⁰. Η σωφρονιστική μεταχείριση σε καθεστώς απομόνωσης και σε φυλακές υψίστης ασφαλείας αφορά την κράτηση σε μονόκλινο κελί για 22,5 ώρες το 24ώρο. Ο χώρος είναι εξοπλισμένος με προηγμένα τεχνολογικά μέσα ασφάλειας και παρακολούθησης όπως και το εσωτερικό της φυλακής. Κάθε μονάδα διαιρείται σε τμήματα ή θαλάμους αποτελούμενα από μονόκλινα κελιά που βλέπουν σε τοίχο. Κάθε θάλαμος έχει δικό χώρο άσκησης στον οποίο ο κρατούμενος μπαίνει χρησιμοποιώντας ένα αυτοματοποιημένο σύστημα, δίχως να έρθει σε άμεση επαφή με το προσωπικό. Τα κελιά είναι διατεταγμένα σε δυο επίπεδα ακόμη και με τρόπο που οι κρατούμενοι δεν έχουν οπτική επαφή μεταξύ τους.¹⁷¹

Το καθεστώς «σκληρής φυλάκισης» ή «ειδικό καθεστώς κράτησης» που εφαρμόζεται στο ποινικοκατασταλτικό σύστημα χωρών του εξωτερικού έχει ως πραγματικό του στόχο να αναγκαστεί ο παραβάτης να συνεργαστεί με τη δικαιοσύνη ακόμη και να αποτραπεί η επανάληψη ή η συνέχιση των σχέσεων του με εγκληματικές οργανώσεις.¹⁷² Η συνεργασία με το δικαστικό σύστημα¹⁷³ προβάλλει ως ο μόνος τρόπος πρόσβασης, σε ισότιμη βάση με άλλους κρατούμενους σε σωφρονιστικά ευεργετήματα ή παροχές και εναλλακτικά μέτρα.¹⁷⁴ Το καθεστώς της «σκληρής φυλακής» αποσκοπεί στην ανάσχεση της επικοινωνίας μεταξύ των κρατουμένων και των εκτός φυλακής εγκληματικών οργανώσεων, των επαφών μεταξύ μελών της ίδιας της εγκληματικής οργάνωσης εντός της φυλακής ακόμη και της αποτροπής συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών

¹⁷⁰ Manca [χ.χ.].

¹⁷¹Shalev 2011, 153.

¹⁷²Caterini and Gallo 2025, 99.

¹⁷³ Ενδεικτική ως προς αυτό είναι η περίπτωση καταδικασμένου με ποινή ισόβιας κάθειρξης για σοβαρά αδικήματα σχετικά με εγκληματικές δραστηριότητες της μαφίας, για ανθρωποκτονία από πρόθεση και απαγωγή, του οποίου οι συνεχείς αιτήσεις για λήψη άδειας και απόλυση υπό όρους απορρίπτονταν με αιτιολογία τη μη συνεργασία του με τις δικαστικές αρχές και τη μη επίδειξη μεταμέλειας για το εγκληματικό του παρελθόν. Το ΕΔΔΑ έκρινε κατά πλειοψηφία πως υπήρξε παραβίαση του ά. 3 περί απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης του κρατουμένου από τον περιορισμό της προοπτικής υφ' όρον απόλυσής του (προοπτική που υπάρχει ακόμη και στην περίπτωση επιβολής ισόβιας κάθειρξης), ένεκα της μη συνεργασίας του με τις δικαστικές αρχές. Η στέρηση στους κρατουμένους να αγωνιστούν για την ελευθερία του είναι κατά το ΕΔΔΑ ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Βλ. Αναλυτικότερα στο European Court of Human Rights 2019a; ECHR Case Law 2019a.

¹⁷⁴ Manca [χ.χ.].

εγκληματικών οργανώσεων. Προς διασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας και δημόσιας τάξης, το καθεστώς περιλαμβάνει περιορισμούς στις συνεντεύξεις, λογοκρισία στην αλληλογραφία, περιορισμό των επισκέψεων και απομόνωση από άλλους κρατούμενους ώστε να περιοριστεί η επαφή με τον έξω κόσμο και η αλληλεπίδραση με άλλους κρατούμενους. Εφαρμόζεται σε καταδικασθέντες μεταξύ άλλων, για εγκληματικές οργανώσεις τύπου μαφίας, τρομοκρατία, εμπορία ανθρώπων, αδικημάτων σχετικών με ναρκωτικά.¹⁷⁵ Στην Ιταλία, το ειδικό καθεστώς, σύμφωνα με ά. «41-bis» του νόμου περί φυλακών (Prison Law No. 354/1975),¹⁷⁶ συνίσταται στον διαχωρισμό των κρατουμένων σε μικρές ομάδες έως και τεσσάρων ατόμων, τα οποία μπορούν να συναναστρέφονται για δύο ώρες την ημέρα - μια ώρα άσκησης σε εξωτερικό και μια ώρα σε κοινόχρηστο χώρο. Η τοποθέτηση στο καθεστώς, το οποίο βασίζεται σε διάταγμα του Υπουργού Δικαιοσύνης για αρχική περίοδο τεσσάρων ετών, συνεπάγεται σοβαρούς περιορισμούς των κρατουμένων στην επαφή τους με τον έξω κόσμο όπως αυτών της μιας, ωριαίας ανά μήνα, επίσκεψης από μέλος της οικογένειάς τους με ηχητική παρακολούθηση και βιντεοσκόπηση, ή σε περίπτωση που δεν είναι εφικτή η επίσκεψη, μιας δεκάλεπτης τηλεφωνικής κλήσης ανά μήνα.¹⁷⁷ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί αυτή του επικεφαλής μαφιόζικης συμμορίας, κρατούμενου από το 1999 υπό το καθεστώς 41 bis για την έκτιση ποινών για μαφιόζικα εγκλήματα και δολοφονίες, στον οποίο επετράπη εν καιρώ κορωνοϊού, ως αντικείμενο δικαιώματος, η πραγματοποίηση βιντεοκλήσεων μια φορά το μήνα με τους συγγενείς του. Το αίτημα έγινε δεκτό έπειτα από προσφυγή του κρατούμενου και «παρά τις οργανωτικές μεθόδους και τους χρονικούς περιορισμούς που αποσκοπούν στην πρόληψη τυχόν παράνομων επικοινωνιακών ροών».¹⁷⁸

Περιορισμοί σε φυλακή ειδικού καθεστώτος για κρατούμενους ως μέλη εγκληματικών οργανώσεων δεν απαντώνται μόνο στην Ιταλία. Ενδιαφέρουσες

¹⁷⁵ Dimonte 2024, 124.

¹⁷⁶ Για το ά. «41-bis» βλ. Capesciotti 2024, 8; Marietti 2026.

¹⁷⁷ Council of Europe 2020, 33.

¹⁷⁸ *Coronavirus, il boss al 41 bis può fare videochiamate con la famiglia: "È un diritto importante" : È quanto ha previsto il magistrato di sorveglianza di Sassari per Domenico Strisciuglio, 48 anni, capo dell'omonimo clan del Libertà e dal 1999 detenuto con il regime del carcere duro (41 bis).* (2021, Απρίλιος 27). *La Repubblica*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/KSn3g> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.

πληροφορίες αναφορικά με τις συνθήκες σε αντίστοιχο καθεστώς κράτησης άλλης χώρας, ειδικότερα της Ρωσίας, αντλούνται και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Η περίπτωση αφορά μεταξύ άλλων τις συνθήκες κράτησης κατηγορούμενου για διάφορα αδικήματα συμπεριλαμβανομένης της σύστασης και λειτουργίας εγκληματικής οργάνωσης. Το ΕΔΔΑ σημείωσε πως η φυλακή ειδικού καθεστώτος στην οποία ο προσφεύγων εξέτιε ποινή ισόβιας κάθειρξης υπόκειται σε αυστηρό καθεστώς. Ο προσφεύγων για διάστημα δυο σχεδόν ετών (6.11.2011 έως 25.11.2013) διατηρούσε επαφή με τον έξω κόσμο μόνο με γραπτό τρόπο καθότι όλοι οι άλλοι τύποι επαφών ήταν περιορισμένοι. Η δυνατότητα των συγγενών του να τον επισκεφτούν, ήταν μια φορά το εξάμηνο με διάρκεια όχι μεγαλύτερη των τεσσάρων ωρών. Ο διαχωρισμός του από τους επισκέπτες, αυτών που περιορίζονταν στους δυο ενήλικες, πραγματοποιούνταν με γυάλινο χώρισμα, υπό την παρουσία φρουρού και σε διαρκή απόσταση ακρόασης. Το Δικαστήριο αποφάσισε πως υπήρξε παραβίαση για το άνω διάστημα του δικαιώματος του προσφεύγοντος για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής. Σχετικά με τη βιντεοεπιτήρηση του κελιού του τελευταίου, αν και το ΕΔΔΑ σημείωσε πως κατά την κρίση του Συνταγματικού Δικαστηρίου αυτό ήταν αναμενόμενο μέτρο για όποιον εν γνώσει του διέπραττε ποινικό αδίκημα, εντούτοις έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του ά. 8 της Σύμβασης καθώς ο ρωσικός νόμος δεν έδειξε με επαρκή σαφήνεια το πεδίο εφαρμογής των εθνικών αρχών για βιντεοεπιτήρηση των καταδικασθέντων με ποινή κάθειρξης.¹⁷⁹

Η εφαρμογή του μέτρου του διαχωρισμού των κρατουμένων μελών εγκληματικών οργανώσεων αποσκοπεί και στην αποτροπή της βίας μεταξύ αντιμαχόμενων φατριών, οι οποίες τοποθετούνται σε διαφορετικές πτέρυγες μιας φυλακής ή ακόμη και σε διαφορετικές φυλακές. Ο διαχωρισμός των κρατουμένων που ανήκουν σε αντίπαλες ομάδες, συναρτίζει της αδυναμίας του κράτους να αστυνομεύσει επαρκώς τις εγκαταστάσεις του, δύναται να οδηγήσει στην ανάπτυξη εξαιρετικά ισχυρών εγκληματιών οργανώσεων ικανών να διευθύνουν εγκληματικές δραστηριότητες όχι μόνο εντός των φυλακών αλλά και εκτός των τειχών τους.¹⁸⁰

Η έννοια της επικινδυνότητας μετατράπηκε μεταπολεμικά και κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες, σε σταθερή παράμετρο αντεγκληματικής πολιτικής πολλών κρατών, ως βάση

¹⁷⁹ ECHR Case Law 2019b; European Court of Human Rights 2019b.

¹⁸⁰ InSight Crime (χ.χ.), 14.

για τη δικαιολόγηση μέτρων προστασίας απέναντι σε καθετί που ορίζεται ως απειλή, όπως υπότροπων εγκληματιών, ναρκομανών, αλκοολικών, φτωχών και μεταναστών ή φαινομένων με διεθνική διάσταση όπως το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία. Οι έννοιες της διακινδύνευσης και της δημόσιας ασφάλειας σε μια διαλεκτική σύνθεση, ευδοκίμουν την ανάπτυξη τάξεων λόγου (discourse) που δεν εδράζονται πλέον σε μια ηθική ή κλινική περιγραφή του ανθρώπου αλλά στον υπολογισμό των πιθανοτήτων και στην εφαρμογή στατιστικών στον πληθυσμό. Η μετάλλαξη της βασικής στόχευσης της αντεγκληματικής πολιτικής έγκειται στη συνειδητοποίηση πως η εξάλειψη της εγκληματικότητας είναι ουτοπική. Η πρόβλεψη της επικινδυνότητας με ότι αυτό συνεπάγεται στο αστυνομικό δίκαιο και στην ποινική διαδικασία, αντικατέστησε την αναγκαία για την επιβολή της ποινής ενοχή. Οι δυο κεντρικές πτυχές της κανονικοποιημένης πλέον εξαίρεσης αφορούν αφενός τη διεύρυνση της ομάδας που κάθε φορά στοχοποιείται από άτομα που συμμετέχουν σε τρομοκρατικές και εγκληματικές οργανώσεις, το «κοινωνικό περιθώριο» και ότι ορίζεται ως «κοινωνικός εχθρός» και αφετέρου, το δόγμα *raison d' état* της αντεγκληματικής πολιτικής που επικρατεί στο εγγυητικό μοντέλο των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων μιας και η ανάγκη προστασίας της κοινωνίας νομιμοποιεί αύξηση της έντασης της κοινωνικής άμυνας ως αναλογική αντίδραση στην ένταση που έχει ο υποτιθέμενος κίνδυνος.¹⁸¹

Το ζήτημα της ποιοτικής μεταβολής της εγκληματικότητας στην Ελλάδα, συνιστάμενης στη διάπραξη εγκλημάτων που χαρακτηρίζονταν από εγγενή βιαιότητα ή και διάχυτη επικινδυνότητα που απειλεί ευθέως τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, τέθηκε το 2014, στην Αιτιολογική Έκθεση στο ΣχΝ «Ρυθμίσεις Ποινικού και Σωφρονιστικού Δικαίου και άλλες διατάξεις». Με το ν. 4274 (ΦΕΚ Α' 147/14.07.2014) θεσμοθετήθηκε ουσιαστικά, όπως άλλωστε επισημαίνεται στη σχετική Αιτιολογική Έκθεση, ένα αυστηρότερο καθεστώς μεταχείρισης των κρατούμενων που κρίνονταν επικίνδυνοι για την τάξη και την ασφάλεια των καταστημάτων τύπου Α' και Β' καθώς και την ασφάλεια της χώρας και τη δημόσια τάξη.¹⁸²

¹⁸¹ Χουλιάρας 2016, 10-11.

¹⁸² Αιτιολογική Έκθεση στο ΣχΝ «Ρυθμίσεις Ποινικού και Σωφρονιστικού Δικαίου και άλλες διατάξεις». Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/wNjKV> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026, σ. 1.

Το νομοσχέδιο ουσιαστικά επικεντρωνόταν σε δυο κατηγορίες εγκλημάτων, της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, στο οποίο περιλαμβάνονταν και ποινικά αδικήματα αναφορικά με πράξεις που τελούνται στο πλαίσιο του οργανωμένου εγκλήματος.¹⁸³ Το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων για την υπαγωγή κρατουμένων στο καθεστώς κράτησης σε καταστήματα Γ' τύπου, αποτιμήθηκε από την ακαδημαϊκή κοινότητα ως εξαιρετικά ευρύ, επισφαλές ακόμη και με περιθώρια ακραίας δυσαναλογίας της ποινικής μεταχείρισης καθώς κρίνονταν ως «επικίνδυνος» κάθε καταδικασθείς σε ποινή κάθειρξης τουλάχιστον δέκα (10) ετών.¹⁸⁴ Κατά την επεξεργασία και κατά πλειοψηφία ψήφιση του νομοσχεδίου έγιναν προκειμένου για την άμβλυση των αντιδράσεων, αρκετές τροποποιήσεις με τον κύκλο των επιλέξιμων για καταστήματα τύπου Γ' να περιορίζεται ακόμη και να μειώνεται σε αυτά ο χρόνος παραμονής. Ο Κουλούρης επισημαίνει πως αυτό έγινε με τη συνήθη πρακτική της επιλογής συγκεκριμένων ιδιαίτερα «απαξιολογούμενων» πράξεων συναρτήσεως της διάρκειας των ποινών που επιβλήθηκαν για αυτές. Ο ίδιος παρατηρεί πως «[Ε]πρόκειτο, λοιπόν, για άλλη μια διεύρυνση των μέτρων δυσμενούς διακριτικής ποινικοσωφρονιστικής μεταχείρισης που βρίσκει πεδίο εφαρμογής συνήθως στις άδειες και την απόλυση υπό όρο, άρχισε με τους καταδίκους για εσχάτη προδοσία και συνεχίστηκε με τους «εμπόρους» ναρκωτικών, για να επεκταθεί στους δράστες ένοπλων ληστειών και τα μέλη εγκληματικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων».¹⁸⁵ Με το εν λόγω νομοθετικό καθεστώς δημιουργούνταν όπως υποστηρίζεται, κατά παράβαση της αρχής της ισότητας, είδη κρατουμένων με εμφανώς διαφοροποιημένους όρους διαβίωσής τους στα σωφρονιστικά καταστήματα.¹⁸⁶ Επί της ουσίας προβλέπονταν η δημιουργία

¹⁸³ Πανούσης 2014.

¹⁸⁴ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών 2014.

¹⁸⁵ Κουλούρης 2016, 2480-2481.

¹⁸⁶ Το καθορισθέν από τον τροποποιηθέντα Σωφρονιστικό Κώδικα και τις υπουργικές αποφάσεις αριθμ. 88741/2014 (ΦΕΚ Β' 3455/23.12.2014) και 104356/2014 (ΦΕΚ Β' 3581/31.12.2014) κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας των φυλακών τύπου Γ', είχε πλήθος συνεπειών για τους κρατούμενους σε αυτού του τύπου τις φυλακές. Οι συνέπειες που προβλέπονταν ήταν: 1) η μη λήψη τακτικών και εκπαιδευτικών αδειών (με δυνατότητα ωστόσο λήψης ολιγώρων εξόδων αντί έκτακτων αδειών), 2) η μη δυνατότητα να τίθενται σε καθεστώς ημιελεύθερης διαβίωσης, 3) η μη δυνατότητα να λαμβάνουν έως και δυο φορές το μήνα τρόφιμα από τους επισκέπτες (όπως αυτό επιτρέπεται για τα υπόλοιπα καταστήματα κράτησης κατόπιν έγκρισης από τα Συμβούλια Φυλακής), 4) η μη εργασία τους έξω από τις πτέρυγες κράτησής τους, 5) η μη

πειθαρχικών φυλακών, δίχως την τήρηση της πειθαρχικής διαδικασίας, για ακαθόριστο αριθμό κρατουμένων.¹⁸⁷ Λόγος έγινε επίσης και για την εισαγωγή αποτυχημένων θεσμών που δε δημιουργούσαν άλλο από «Φυλακές υψίστης ανασφάλειας».¹⁸⁸ Οι επικρίσεις για τη ρύθμιση δημιουργίας καταστημάτων κράτησης τύπου Γ' όξυναν σύμφωνα με τη σχετική Αιτιολογική Έκθεση στο ΣχΝ «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις»¹⁸⁹ τις αντιδράσεις σε συνολικότερα χαρακτηριστικά του σωφρονιστικού συστήματος οδηγώντας εν τέλει στην άρση της. Το ΣχΝ, όπως έγινε ο ν. 4985 (ΦΕΚ Α' 203/27.10.2022), άλλαξε μεταξύ άλλων την ορολογία για τις φυλακές ώστε αντί για «Καταστήματα Κράτησης» να γίνεται λόγος για «Σωφρονιστικά Καταστήματα» ακόμη και επανέφερε κεκαλυμμένα ως «Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφαλείας» τις φυλακές Γ' τύπου.¹⁹⁰

Στην Ελλάδα, ο έλεγχος της φυλακής βρίσκεται κατά ένα μέρος, σύμφωνα με τον Κουλούρη, στα χέρια του φυλακτικού προσωπικού που όμως δεν επαρκεί για να καλύψει από άποψη ασφάλειας και τάξης στοιχειωδώς τη φυλακή με συνέπεια η φύλαξή της να «εκχωρείται» ή να «κερδίζεται» από ομάδες κρατουμένων.¹⁹¹ Η πράξη «ανάθεσης» είτε αυτή «εκχωρείται» είτε αυτή «κερδίζεται» από ομάδες κρατουμένων,

μετακίνησή τους έξω από τις πτέρυγες κράτησής τους πλην εξαιρετικών περιπτώσεων, 6) η μη λήψη συσσιτίου σε κοινόχρηστο χώρο, αλλά μόνο στα κελιά ή τους θαλάμους κράτησής τους για την αποφυγή συγκεντρώσεών τους, 7) η μεταγωγή τους σε άλλες φυλακές μόνο για δικονομικούς και λόγους υγείας και όχι για προσωπικούς, οικογενειακούς και κοινωνικούς λόγους. Βλ. Κουλούρης 2016, 2483-2484.

¹⁸⁷ Κοσμάτος 2014, 607.

¹⁸⁸ «...μπορεί κάποιος να υποστηρίξει σοβαρά, ότι με την αυστηροποίηση των ποινών και επιβολή διαφοροποιημένου καθεστώτος μεταχείρισης, με στέρηση ελευθεριών των εγκλειστων πέραν του πυρήνα που η ποινή στέρησης της ελευθερίας επιβάλλει, αντιμετωπίζεται η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα του κοινού ποινικού δικαίου; Αν ήταν έτσι, τότε δεν θα υπήρχε κανένα από αυτά τα φαινόμενα: η Μαφία θα ανήκε στην ιστορία και η τρομοκρατία θα είχε εξαλειφθεί... Η Ελλάδα πώς αντιδρά – αν όχι με την εισαγωγή αποτυχημένων και απάνθρωπων θεσμών, που μόνον προβλήματα δημιούργησαν όπου εφαρμόστηκαν;»: Βιδάλη 2014β.

¹⁸⁹ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις». Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/WqZdL> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026.

¹⁹⁰ Φυτράκης 2023, 2-3.

¹⁹¹ Βλ. τη συνέντευξη του Ν. Κουλούρη Στο Αθανασίου 2000.

εκτιμούμε πως αναδύει δυο καθοριστικές για τη λειτουργική ικανότητα της φυλακής, παραμέτρους. Η πρώτη παράμετρος είναι η σχετική με τη συνθήκη ανισορροπίας από την οποία και επέρχεται η «εκχώρηση» και συχνά αφορά την υποστελέχωση των σωφρονιστικών καταστημάτων της χώρας μας με προσωπικό, συναρτήσει του υπερπληθυσμού¹⁹² των κρατουμένων που διαχρονικά απαντάται σε αυτά. Η μεν υποστελέχωση ελλοχεύει κινδύνους κυρίως για τη διασφάλιση της ασκούμενης σωφρονιστικής πολιτικής συμπεριλαμβανομένης και της εμφάνισης φαινομένων διαφθοράς εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων,¹⁹³ ο δε υπερπληθυσμός αποτελεί «ζήτημα αιχμής για τη διασφάλιση του σκληρού πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων»¹⁹⁴ των κρατουμένων. Η δεύτερη παράμετρος είναι η συναφής με τους συσχετισμούς και τις δυναμικές που δημιουργούνται στον πληθυσμό των κρατουμένων, στο μέτωπο εξουσίας της φυλακής, αφενός από την «ανάθεση» αρμοδιοτήτων και αφετέρου για την «ανάθεση» αυτών. Η «καλύτερη μεταχείριση» ή με άλλους όρους η θετική «διακριτική» ή «επιλεκτική μεταχείριση» στη φυλακή, στην οποία προσβλέπει ο έγκλειστος πληθυσμός επιτυγχάνεται μέσα από ένα πλήθος άτυπων διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα σε ένα πλαίσιο που τυπικά προβλέπει την ίση μεταχείριση για το σύνολο των κρατουμένων κατά το ά. 3 του ν. 2776/1999 (ΦΕΚ Α' 291/24.12.1999). Στο ίδιο πνεύμα ο Κανόνας 13 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων ορίζει πως «...οι κανόνες θα εφαρμόζονται αμερόληπτα, χωρίς διακρίσεις για οποιονδήποτε λόγο όπως το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τη πολιτική ή άλλη άποψη, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, τη σύνδεση με εθνική μειονότητα, την περιουσία, την γέννηση ή άλλη κατάσταση»¹⁹⁵.

Η «ανάθεση» αρμοδιοτήτων από μέρους του προσωπικού στους κρατουμένους συντελείται στο πλαίσιο των προβλεπομένων στο ά. 38 του Σωφρονιστικού Κώδικα περί καθορισμού εργασίας και απασχόλησης των κρατουμένων. Η διοίκηση υποχρεούται

¹⁹² Χατζηθεοδώρου 2016, 2414· Βαρβατάκος 2016, 2381-2404.

¹⁹³ Η διακύμανση στα επίπεδα στελέχωσης και πόρων μπορεί να εξηγεί τα διαφορετικά κίνητρα των σωφρονιστικών αρχών να παρέμβουν και να κατακερματίσουν τις κυρίαρχες συμμορίες. Όταν οι πόροι είναι λίγοι και οι διαφθορά μεγαλύτερη είναι πιθανό το προσωπικό να συνεργαστεί και εν τέλει να διευκολύνει ισχυρές ομάδες να εδραιώσουν το μονοπώλιο. Βλ. Butler, Slade and Nunes Dias 2018, 437.

¹⁹⁴ Συνήγορος του Πολίτη 2014, 158-159.

¹⁹⁵ Council of Europe 2020, 3. Βλ. ακόμη United Nations Office on Drugs and Crime 2015, 2.

στην οργάνωση προγραμμάτων και στην παροχή εργασίας στους κρατούμενους, σε κύριες ή βοηθητικές εργασίες και υπηρεσίες, μη τιμωρητικού ή καταπιεστικού χαρακτήρα, για την εξυπηρέτηση λειτουργικών αναγκών του καταστήματος και κατόπιν αδείας του δικαστικού λειτουργού του περιβάλλοντος χώρου αυτού.

Η ανάθεση ή η συνέχιση των εργασιών ή υπηρεσιών, όπως προβλέπεται στο ά. 39 του Σωφρονιστικού Κώδικα, γίνεται κατά προτίμηση σε κρατούμενους στους οποίους προσιδιάζουν οι εργασίες αυτές βάσει της ηλικίας, των ενδιαφερόντων, των ικανοτήτων, της επαγγελματικής εμπειρίας, της εκπαίδευσης ή κατάρτισής τους. Η «ανάθεση» καθηκόντων βέβαια δε γίνεται μόνο με θεσμικό τρόπο, ήτοι δεν αφορά μόνο τις τυπικές διαδικασίες και τη λήψη αποφάσεων από τα όργανα της φυλακής στο πλαίσιο άσκησης των αρμοδιοτήτων τους. Η ανεπαρκής στελέχωση των ελληνικών φυλακών ακόμη και η ανεπαρκής διοίκηση του προσωπικού τους, φέρεται «να δίνουν χώρο» στην ανάληψη από μέρος των κρατουμένων αρμοδιοτήτων που οφείλει να κάνει το προσωπικό ως προς τον έλεγχο της κατάστασης. Όπως διαβάζουμε στη δημόσια δήλωση της CPT για την Ελλάδα, η Επιτροπή εντόπισε αριθμό ουσιαστικών διαρθρωτικών ζητημάτων στις ελληνικές φυλακές μεταξύ των οποίων αυτών της έλλειψης στρατηγικού σχεδίου για τη διοίκηση του συστήματος των φυλακών, της έλλειψης αποτελεσματικού συστήματος εκθέσεων και εποπτείας και της ανεπαρκούς διοίκησης του προσωπικού. Η Επιτροπή διαπίστωσε πως εξαιτίας της ανεπαρκέστατης στελέχωσης των φυλακών «ο έλεγχος στους κοιτώνες ορισμένων φυλακών που επισκέφθηκε έχει στην πράξη αφεθεί σταδιακά στα χέρια ομάδων ισχυρών κρατουμένων»¹⁹⁶.

Στην καθημερινή πρακτική της φυλακής, η συμπεριφορά του κρατουμένου, το μορφωτικό του επίπεδο και τέλος η επαγγελματική του εμπειρία, αποτελούν σημαντικά κριτήρια για την ανάθεση των «δημοφιλέστερων» ή και περισσότερο «υπεύθυνων» θέσεων εργασίας όπως αυτών στο κυλικείο των υπαλλήλων, στο λογιστήριο κρατουμένων, στο ιατρείο κ.λπ. Κατά τον Weber, η κοινωνική θέση (status) που κατέχει κάποιος κυρίως λόγω του επαγγέλματός του καθορίζει την κατάταξή του σε μια ιεραρχική δομή κοινωνικής διαστρωμάτωσης.¹⁹⁷ Το είδος και ο χώρος εργασίας

¹⁹⁶ Council of Europe 2011, 4.

¹⁹⁷ Τσαούσης 2001, 333-334. Σε ότι ειδικότερα αφορά την κοινωνική δομή της φυλακής, επισημαίνεται πως αυτή φέρεται να έχει πυραμιδική μορφή. Οι ανώτερες τάξεις δημιουργούνται στη βάση της εξουσίας

καθορίζουν όπως στην ευρύτερη κοινωνία, την κοινωνική διαστρωμάτωσή του στην μικροκοινωνία της φυλακής. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι παράμετροι όπως το «όνομα» του κρατούμενου στον χώρο της παρανομίας, η εμπειρία του σε βιώματα εγκλεισμού, τα ερείσματα εντός και εκτός φυλακής. Η κοινωνική θέση στην ιεραρχία της κοινωνίας των κρατουμένων εξαρτάται ακόμη από την πρόσβαση σε πλήθος εξουσιών, όπως είναι η ποινή, το αδίκημα, η οικονομική κατάσταση, η βούληση για άσκηση βίας. Άλλες πηγές εξουσίας που ορίζουν την κοινωνική θέση που αντιστοιχεί σε κάθε κρατούμενο είναι οι σχετικές με την πρόσβαση στα προνόμια που παρέχει η φυλακή, με τις σχέσεις με το προσωπικό της φυλακής και με τους συγκρατούμενους, με τη φυσική κατάσταση του κρατούμενου, τον σεξουαλικό του προσανατολισμό, την εμπειρία και τις διασυνδέσεις του, τις ικανότητές του και τις ηθικές του αξίες.¹⁹⁸ Η επιλεκτικότητα στη μεταχείριση των κρατουμένων μελών εγκληματικών οργανώσεων αλλά και κρατουμένων για εγκλήματα του δρόμου, απόρων, ασθενών κρατουμένων (ψυχικά, σωματικά ασθενών και ουσιοεξαρτώμενων) εν προκειμένω εμφανίζεται αν όχι στην καθεαυτή συμπεριφορά του προσωπικού των φυλακών απέναντί τους τουλάχιστον από τη συγκριτική προσέγγιση αυτής με την αντίστοιχη που απολαμβάνουν οι κρατούμενοι του λευκού κολάρου. Οι κοινωνικές σχέσεις που διατηρούν οι τελευταίοι μέσα στη φυλακή χαρακτηρίζονται γενικά καλές και ισορροπημένες.¹⁹⁹ Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται να διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους από αυτή των άλλων κρατουμένων, με την τήρηση των θεσμικών κανόνων και αφήνοντας μια εν γένει καλή εντύπωση στις αρχές των φυλακών. Οι σχέσεις τους με το προσωπικό των φυλακών περιγράφονται ως εξαιρετικές, ενίοτε ενισχυόμενες και από την αρωγή που προσφέρουν προς τη διοίκηση με τις ειδικές δεξιότητές τους.²⁰⁰

που κατέχουν τα άτομα στην υπόγεια οικονομία και στην παρανομία. Οι πιο αδύναμοι της φυλακής, όσοι αναγκάζονται να «εργάζονται» δίχως ευεργετικό υπολογισμό ή χρησιμοποιούνται από συγκρατούμενους τους για να επιβιώσουν, βρίσκονται στο κατώτερο μέρος της κλίμακας. Στο ενδιάμεσο μέρος βρίσκεται ο λοιπός πληθυσμός της φυλακής. Οι απόκληροι βρίσκονται εκτός της ταξικής δομής της φυλακής, με τους μεν μόνιμα απόκληρους να μην εισέρχονται ποτέ στον κυρίως χώρο της και να παραμένουν καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησής τους σε πτέρυγες/κελιά προστασίας και τους δε συγκυριακά απόκληρους, να μπορούν να βρουν μια θέση στη φυλακή και στην ταξική δομή αυτής, όταν εκλείψουν οι λόγοι για τους οποίους προσωρινά αποκλείονται. Βλ. αναλυτικότερα Σπυρέα 2021, 246.

¹⁹⁸ Δρόσου 2016, 253.

¹⁹⁹ Κασάπογλου 2018, 699.

²⁰⁰ Benson and Cullen 1988, 212.

Εν αντιθέσει με τη θετική αξιολόγηση των κρατουμένων του λευκού κολάρου ως προς τη φερεγγυότητα και τη χρησιμότητά τους ακόμη και την προνομιακή αξιοποίησή τους βάσει των δυνατοτήτων τους και των αναγκών της φυλακής, οι κρατούμενοι για αδικήματα του Ο.Ε., υπό την επικράτηση στερεοτύπων όπως αυτών του περιθωριακού, του αναξιόπιστου, του πονηρού ή του επικίνδυνου, του αμόρφωτου χειρώνακτα, αξιοποιούνται προνομιακά σε χειρωνακτικές εργασίες της φυλακής. Ιδιαίτερης σημασίας χρήζει η αναφορά πως η αξιοποίηση κρατουμένου του Ο.Ε. και η ανάθεση σε αυτόν μιας σχετικά καλύτερης θέσης εργασίας όπως αυτής του αρχικαθαριστή αντί του απλού καθαριστή διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στις σχέσεις επιρροής του με του συγκρατούμενούς του. Επιδιωκόμενος στόχος μέσα από την τυχόν απόδοση θέσης ευθύνης αποτελεί η επίτευξη της καλύτερης ευκαταστάσις ισορροπίας καθώς ο έλεγχος της κοινότητας της φυλακής.²⁰¹ Στο πνεύμα διάρρηξης του μετώπου εξουσίας φατριών, συνάμα με την τοποθέτηση σε εργασία, παρέχονται κίνητρα ή διευκολύνσεις, χορηγούνται άδειες. Το ενδεχόμενο να τύχουν καλύτερης μεταχείρισης, οδηγεί κρατούμενους να επανεξετάσουν τη στάση τους και να επιδείξουν προς το προσωπικό των φυλακών διάθεση συνεργασίας.²⁰²

Κατά τον Weber, η κατάταξη ενός ατόμου σε μια ιεραρχική δομή κοινωνικής διαστρωμάτωσης, περαιτέρω του κοινωνικού παράγοντα, προσδιορίζεται και από τον οικονομικό παράγοντα, δηλαδή εάν κατέχει ιδιοκτησία και πόση, ακόμη και από τον πολιτικό παράγοντα, δηλαδή εάν έχει δύναμη και πόση, τη δύναμη που αντλεί από τη σχέση του με κάποιο κόμμα και την πολιτική εξουσία.²⁰³ Η οικονομική αυτάρκεια στην περίπτωση των κρατουμένων σε σωφρονιστικό κατάστημα, επιδρά καθοριστικά στη διαμόρφωση καλύτερων συνθηκών διαβίωσής τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διατροφή των κρατουμένων που αποτελεί κατά το άρθρο 32 του Σωφρονιστικού Κώδικα υποχρέωση του Κράτους. Σύμφωνα με τον Κανόνα 22 των Ευρωπαϊκών Σωφρονιστικών Κανόνων, η λήψη θρεπτικών γευμάτων (τριών καθημερινά) διασφαλίζεται από τις σωφρονιστικές αρχές οι οποίες μάλιστα σε ορισμένες χώρες επιτρέπουν τους κρατούμενους να μαγειρεύουν τα δικά τους γεύματα καθώς αυτό τους

²⁰¹ Σπανουδάκη 2022, 291.

²⁰² Βλ. τη συνέντευξη του Ν. Κουλούρη στο Αθανασίου 2000.

²⁰³ Τσαούσης 2001, 333-334.

δίνει τη δυνατότητα να προσεγγίσουν μια θετική πτυχή της ζωής στην κοινότητα.²⁰⁴ Σε τέτοιες περιπτώσεις σύμφωνα με τον Κανόνα 22, παρέχονται στους κρατούμενους οι κατάλληλες εγκαταστάσεις μαγειρέματος ακόμη και αρκετή τροφή ώστε να μπορούν να καλύπτουν τις διατροφικές τους ανάγκες. Η ημερήσια σίτιση των κρατουμένων ωστόσο, αποτιμάται πολλές φορές, όπως στη χώρα μας, ως προβληματική²⁰⁵ λόγω του ανεπαρκούς ποσού στον προϋπολογισμό που προορίζεται για τον σκοπό αυτό. Στην Ελλάδα το ημερήσιο χρηματικό ποσό αρτοτροφοδοσίας των κρατουμένων στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ενηλίκων ανέρχεται σύμφωνα με το ά. 1 της ΚΥΑ 16297/2025 (ΦΕΚ Β' 3769/17.07.2025), στα 4,00 ευρώ ανά κρατούμενο. Η ημερήσια δαπάνη ανά κρατούμενο φέρει αποκλίσεις ανά χώρα· ειδικότερα φέρεται να είναι υψηλότερη στις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες και χαμηλότερη στις ανατολικές χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης.²⁰⁶

Εκτός από τη διατροφή, η ικανότητα απόκτησης και κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών²⁰⁷, συχνά πολυτελών για το στερητικό περιβάλλον της φυλακής προϊόντων,

²⁰⁴ Οι αλλαγές στη διατροφή έχουν μεγάλη επίδραση στη σωματική και στην ψυχική υγεία των κρατουμένων. Η δυνατότητα των κρατουμένων να μαγειρεύουν το φαγητό τους, συμβάλλει σύμφωνα με τις πηγές στη βελτίωση της συμπεριφοράς τους ακόμη και στη μείωση της υποτροπής τους καθώς ομαλοποιεί τις συνθήκες στη φυλακή ώστε να αντανakλούν περισσότερο τις συνθήκες εκτός αυτής. Σύμφωνα με σχετική έρευνα οι κρατούμενοι είναι πιο πιθανό να είναι υπέρβαροι έναντι του γενικού πληθυσμού μιας και η διατροφή τους είναι πλούσια σε επεξεργασμένα τρόφιμα, υδατάνθρακες, λίπος και αλάτι. Βλ. αναλυτικότερα European Commission 2016, 3.

²⁰⁵ Βλ. τη διαπίστωση του ΣτΠ για το έτος 2013 όταν το ποσό για την ημερήσια σίτιση των κρατουμένων ανέρχονταν στα 2,20 ευρώ, Στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 2018.

²⁰⁶ Altobelli, Guergache, Galassi, Petrocelli and Marziliano 2024, 4.

²⁰⁷ Η υπόγεια οικονομία της φυλακής αποτελεί ένα διαρκές χαρακτηριστικό της που οφείλεται στη στερητική φύση του περιβάλλοντος· έχει ως αντικείμενό της τόσο αγαθά όσο και υπηρεσίες. Τα αγαθά μπορεί να είναι παράνομα (αυτά που εισάγονται παρανόμως όπως τα ναρκωτικά, αυτά που εισάγονται νομίμως και υφαρπάζονται προκειμένου να μεταπωληθούν όπως φάρμακα, αυτά που κατασκευάζονται εντός της φυλακής και εν συνεχεία καταναλώνονται ή χρησιμοποιούνται όπως ναρκωτικά και όπλα). Τα αγαθά μπορεί ακόμη να είναι νόμιμα εκτός φυλακής και παράνομα εντός αυτής (όπως κινητά και αιχμηρά αντικείμενα) ακόμη και νόμιμα αγαθά εντός και εκτός φυλακής. Σε ότι αφορά τις υπηρεσίες, αυτές μπορεί να είναι παράνομες (όπως η παροχή προστασίας, η παροχή υπηρεσιών προς άλλους κρατούμενους, υπηρεσίες που αφορούν σε διευκόλυνση για την τοποθέτηση σε θέση εργασίας ή για την τοποθέτηση σε κελί) αλλά και υπηρεσίες νόμιμες εκτός της φυλακής και παράνομες εντός της (όπως η παροχή υπηρεσιών

προϊόντων που είναι αναγκαία για την αναπαραγωγή του status, προσδίδει στους κρατούμενους που διαθέτουν τους πόρους για τα απολαύσουν, κύρος. Το ταξικό γούστο σε όρους του Bourdieu, θα λέγαμε πως οριοθετεί ακόμη και εντός της φυλακής τους «χώρους των προτιμήσεων» των εχόντων το κεφάλαιο (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, συμβολικό). Η «ροπή και ικανότητα προς την (υλική και/ή συμβολική) ιδιοποίηση μιας καθορισμένης τάξης ταξινομημένων και ταξινομητικών αντικειμένων ή πρακτικών»²⁰⁸, στην περίπτωση των κρατουμένων πραγματώνεται με τη συνθήκη των διαφοροποιημένων τρόπο τινά συνθηκών διαβίωσης που διαμορφώνει η δυνατότητα προμήθειας τροφίμων και άλλων ειδών με δαπάνη των κρατουμένων από το πρατήριο - καντίνα/κυλικείο της φυλακής, κατά το ά. 14 § 5 του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α' και Β' (ΥΑ 58819/07.04.2003, ΦΕΚ Β' 463/17.04.2003) και ά. 32 § 5 του Σωφρονιστικού Κώδικα. Σύμφωνα με τα πορίσματα σχετικής ποιοτικής κοινωνικής έρευνας, τη δυνατότητα απόλαυσης πολυτελών για το περιβάλλον της φυλακής ειδών έχουν οι ισχυρότεροι κρατούμενοι (κατά κύριο λόγο αυτοί του λευκού κολάρου) οι οποίοι μέσα από την εισροή τέτοιων ειδών σε μεγάλες ποσότητες και το διαμοιρασμό τους σε λιγότερο ισχυρούς κρατούμενους δημιουργούν ελεγχόμενους συγκρατούμενους καθώς και εδραιώνουν σχέσεις ανταλλαγής ειδών και υπηρεσιών. Στην περίπτωση των κρατουμένων του οργανωμένου εγκλήματος η δημιουργία ελεγχόμενων θεμελιώνεται μάλλον στη λογική του φόβου και της επιρροής παρά στην πρακτική της παροχής ή της διευκόλυνσης.²⁰⁹

Όψεις ταξικού γούστου και προφανώς επιλεκτικότητας στις συνθήκες κράτησης που έχουν εδραιωθεί στις ελληνικές φυλακές, εμφανίζονται και στους χώρους κράτησης – στα λεγόμενα «κελιά VIP» που διάγουν οι «επίλεκτοι» κρατούμενοι. Επισημαίνεται πως πρόκειται για συνθήκες κράτησης που εδραιώθηκαν ατύπως και όχι στο πλαίσιο μιας προσέγγισης που δίνει προτεραιότητα στην αποκατάσταση του δράστη προσφέροντάς του ανέσεις στο περιβάλλον εγκλεισμού του όπως συμβαίνει σε αρκετές χώρες στο

φροντίδας χώρου και επιτάχυνση των διαδικασιών περιποίησης του χώρου, η παροχή υπηρεσιών φροντίδας χώρου ή μεταφοράς νόμιμων αγαθών, η παροχή υπηρεσιών σχετικών με την επικοινωνία με τους οικείους, η παροχή γενικών υπηρεσιών όπως η δερματοστιξία). Βλ. Σπυρέα 2021, 260-261.

²⁰⁸ Bourdieu 2013, 219.

²⁰⁹ Σπανουδάκη 2022, 288-289.

εξωτερικό.²¹⁰ Ενδεικτική περίπτωση επιλεκτικότητας στις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές, αποτελούν οι «υψηλοί φιλοξενούμενοι» στην 6^η Πτέρυγα των φυλακών του Κορυδαλλού. Δημοσιεύματα θέλουν να φιλοξενοούνται στα VIP κελιά αυτής, πολιτικοί, επιχειρηματίες καθώς και άλλοτε οικονομικοί παράγοντες της χώρας. Οι διαμένοντες στην εν λόγω πτέρυγα έχουν την τύχη να μη συνωστίζονται στον ίδιο θάλαμο με πολλούς άλλους, ακόμη και οι πιο προνομιούχοι να βρίσκονται μόνοι τους στο κελί.²¹¹ Η διάσταση στις συνθήκες κράτησης ακόμη και εντός του ίδιου καταστήματος απασχόλησε και τον τύπο. Οι εντυπωσιακές ανισότητες που εμφανίζονται στα κελιά των «πατρικίων» και των «πληβείων» (βλ. Εικόνα 2), αποδίδονται στην υποχωρητικότητα ή και σε κρούσματα διαφθοράς ακόμη και στην πλήρη εγκατάλειψη της φυλακής όπου έλαβαν χώρα.²¹²

²¹⁰ Σε αρκετές χώρες στο εξωτερικό, τα σωφρονιστικά ιδρύματα δίνουν προτεραιότητα στην αποκατάσταση παρά στην τιμωρία του δράστη προσφέροντάς του ανέσεις που απαντώνται μάλλον σε πολυτελείς εστίες ή κέντρα ευεξίας παρά σε παραδοσιακή φυλακή. Συγκριτικά με τις σκληρές συνθήκες που βιώνει η συντριπτική πλειοψηφία των φυλακισμένων, ο πληθυσμός των λεγόμενων «πολυτελών φυλακών» απολαμβάνει ανέσεις ενδεικτικές των οποίων είναι η διαβίωση σε ευρύχωρα ιδιωτικά δωμάτια, η ιδιωτική τουαλέτα, το εκλεκτό φαγητό, τα ψυχαγωγικά προγράμματα κ.ά. Μοντέλα τέτοιων φυλακών λειτουργούν στην Νορβηγία, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στην Ελβετία, στην Νέα Ζηλανδία. Βλ. αναλυτικότερα στο *Luxury Behind Bars: The Prisons That Treat Inmates Like VIPs* (2025, Μαρτίου 19). *inmateAID*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/A7cdS> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

²¹¹ Τα προνόμια των VIP στις φυλακές Κορυδαλλού (2012, Νοέμβριος 19). *NEWS 247*. Διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/ellada/ta-pronomia-ton-vip-stis-filakes-koridallou/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

²¹² Λαμπρόπουλος 2020.

Εικόνα 2. Όψεις επιλεκτικότητας στις συνθήκες κράτησης.

Πηγή: Λαμπρόπουλος, Β. Γ. (2020, Ιούνιος 27). Τα κελιά – σουίτες και οι «σπηλιές» της εξαθλίωσης στις φυλακές Κορυδαλλού (εικόνες). *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο

<https://shorturl.at/A0kOU> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

(Στην πηγή οι φωτογραφίες παρατίθενται μεμονωμένες και όχι ως σύνθεση)

Η διαβίωση στα κελιά αυτά αντανακλά την κατάταξη κάποιων κρατουμένων στην ιεραρχική δομή της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των εγκλείστων εξαιτίας της δυνατότητας - εξουσίας που άτυπα έχουν, να διαμορφώνουν κατά το εφικτό τον «χώρο κατοικίας» τους εντός της φυλακής. Αυτό αποτελεί έκφραση αφενός των κοινωνικών ακόμη και ταξικών τους διακρίσεων και αποστάσεων από τον υπόλοιπο πληθυσμό των κρατουμένων και αφετέρου, των μορφών του οικονομικού τους κεφαλαίου, δηλαδή της οικονομικής τους δυνατότητας για κατανάλωση, του κοινωνικού τους κεφαλαίου όπως του κύκλου των κοινωνικών τους επαφών, του πολιτισμικού τους κεφαλαίου, όπως της εκπαίδευσης και των γνώσεών τους, του συμβολικού τους κεφαλαίου όπως του γοήτρου, της υπόληψης και της αναγνώρισης που τυγχάνουν.

Η επιλεκτικότητα στη μεταχείριση εκτιμούμε πως έχει διαβαθμίσεις ακόμη και προσλαμβάνει τυπικό χαρακτήρα εν είδει «ειδικών μέτρων προστασίας», αναλόγως της κοινωνικής τάξης του κρατουμένου. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί αυτή του πρώην προέδρου της Γαλλίας Sarkozy στη VIP πτέρυγα της φυλακής La Santé του Παρισιού. Ο πρώην πρόεδρος, καταδικασθείς για εγκληματική συνωμοσία σε πέντε (5) χρόνια φυλάκισης, τα δυο (2) χωρίς αναστολή, αποφυλακίστηκε πρόωρα εν αναμονή εκδίκασης της έφεσής του.²¹³ Η διατροφή του κατά την εικοσαήμερη κράτησή του, προφανώς σε συνάφεια με την υψηλή κουλτούρα του (αστική ή «κυρίαρχη» τάξη) αποτελούνταν από «γαλακτοκομικά, μπάρα δημητριακών, μεταλλικό νερό, χυμό μήλου και μερικές γλυκές λιχουδιές»²¹⁴. Ο πρώην πρόεδρος δήλωσε πως επιθυμεί να αποτίσει φόρο τιμής στο σωφρονιστικό προσωπικό που κατέστησε υποφερτό αυτό τον εφιάλτη.²¹⁵

Όμως και τα ηγετικά κυρίως μέλη εγκληματικών οργανώσεων ενίοτε εκφράζουν και ατύπως ικανοποιούν διαφοροποιημένα ως προς τον ευρύ πληθυσμό των εγκλειστών, γούστα και πρακτικές κατανάλωσης όπως αυτών του εξοπλισμού/διακόσμησης των κελιών τους ή και της διατροφή τους. Πρόκειται για ένα πλαίσιο ευμενούς διακριτικής μεταχείρισης που αποδίδεται στη θέση ισχύος που κατέχουν οι "υψηλά ιστάμενοι" κρατούμενοι - μέλη εγκληματικών οργανώσεων με αντιστροφή της συνήθως δυσμενέστερης νομικής κατάστασης στην οποία υπάγονται λόγω των πράξεών τους. Το

²¹³ Γαλλία: Αποφυλακίστηκε ο Νικολά Σαρκοζί. (2025, Νοέμβριος 10). *Euronews*. Διαθέσιμο στο <https://gr.euronews.com/2025/11/10/gallai-apofylakish-nikola-sarkozi-dikastikh-epithrhsh> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026, Σαρκοζί: Αυτό είναι το VIP κελί που θα οδηγηθεί – Ποια είναι η ιστορική φυλακή La Sante. (2025, Οκτώβριος 14). *In news paper*. Διαθέσιμο στο <https://www.in.gr/2025/10/14/world/sarkozi-ayto-einai-vip-keli-pou-tha-odigithei-poia-einai-istoriki-fylaki-la-sante/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

²¹⁴ Nicolas Sarkozy raconte ses trois semaines en prison: «Le gris dominait tout, dévorait tout » (2025, Δεκέμβριος 6). *Le Monde*. Διαθέσιμο στο https://www.lemonde.fr/politique/article/2025/12/06/nicolas-sarkozy-raconte-ses-trois-semaines-en-prison-le-gris-dominait-tout-devorait-tout_6656260_823448.html Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

²¹⁵ Γαλλία: Επέστρεψε σπίτι του ο Σαρκοζί – Οι όροι της αποφυλάκισής του [εικόνες – βίντεο] (2025, Νοέμβριος 10). *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/563913001/gallia-epestrepse-spiti-toy-o-sarkozi-oi-oroi-tis-apofylakisis-toy-eikones-vinteo/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

κελί πολυτελείας για παράδειγμα που διαμόρφωσαν στις φυλακές της Νιγηρίας οι αρχηγοί της γεωργιανής μαφίας είχε σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα, ανέσεις αντίστοιχες με αυτές ενός πολυτελούς δωματίου σε ξενοδοχείο.²¹⁶ Τα πρότυπα κατανάλωσής τους, όπως το αυτοσχέδιο αποστακτήριο και το μπάρμπεκιου με κάρβουνα,²¹⁷ σε συνάφεια με την κοινωνική τους τάξη (μικροαστική ή και εργατική τάξη), ήταν μάλλον «λαϊκά». Η διενέργεια ανακριτικών πράξεων για αξιόποινες πράξεις και η εκδίκαση των παραπτώματων τους από το Πειθαρχικό Συμβούλιο του Καταστήματος αναμένονταν σύμφωνα με σχετικό δημοσίευμα, πως θα επέφερε την πειθαρχική ποινή της μεταγωγής τους σε διαφορετικό για κάθε μέλος Κατάστημα, στα οποία θα διαβιούσαν με άλλους κρατούμενους υπό συνθήκες ισότητας και όχι διακριτικής μεταχείρισης.²¹⁸

²¹⁶ Καραμήτρου 2020.

²¹⁷ Καραμήτρου 2020.

²¹⁸ Φακαλής 2020.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Κριτική επισκόπηση

Κριτική επισκόπηση

Με την παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρήθηκε με τρόπο συστηματικό και κυρίως κριτικό η ανάδειξη του επιλεκτικού χαρακτήρα του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης με έμφαση στην ποινική μεταχείριση και την έκτιση ποινών κρατουμένων μελών εγκληματικών οργανώσεων. Η παραγωγή και η εφαρμογή του ποινικού νόμου χαρακτηρίζεται από ασυμμετρίες και αντιφάσεις, οι οποίες είναι απότοκες κοινωνικών ανισοτήτων, και υπονομεύουν την αρχή της ουσιαστικής ισότητας ενώπιον του νόμου.

Μέσα από το θεωρητικό πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας καθώς και των θεωριών της κοινωνικής σύγκρουσης, το έγκλημα προσεγγίστηκε συναρτήσει ανισοτήτων και με την εγκληματοποίηση να αναδεικνύεται σε μια επιλεκτική διαδικασία, στενά συνδεδεμένη με τις κυρίαρχες ιδεολογίες και τις ταξικές δυναμικές. Τόσο η διάκριση μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς εγκληματοποίησης, όσα και τα φαινόμενα της υπό-εγκληματοποίησης και υπέρ-εγκληματοποίησης, κατέστησαν σαφές πως ορισμένες μορφές επιβλαβούς κοινωνικά συμπεριφοράς, συναρτήσει της κοινωνικής θέσης, της πολιτικής και οικονομικής ισχύος των εμπλεκομένων, τυγχάνουν αυξημένης ποινικής καταστολής, ενώ ορισμένες άλλες αντιμετωπίζονται με επιείκεια ή παραμένουν εκτός του ποινικού ελέγχου.

Η εξέταση του οργανωμένου εγκλήματος, του σχετικού προς αυτό εγχώριου ποινικού δικαίου καθώς και του σωφρονιστικού πλαισίου εντός του οποίου εκτίεται η ποινή κατέδειξε την ύπαρξη φαινομένων επιλεκτικότητας. Η ανάλυση προσδιόρισε επίσης πως η σωφρονιστική μεταχείριση δεν απαλλάσσεται από φαινόμενα επιλεκτικότητας καθώς θεσμικές ρυθμίσεις, διακριτικές ευχέρειες και κοινωνικοί παράγοντες δύνανται να οδηγήσουν σε διαφοροποιημένη μεταχείριση των κρατουμένων.

Ολοκληρώνοντας καταθέτουμε την άποψη πως η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος δεν αποτελεί έκφραση συγκυριακής δυσλειτουργίας, αλλά εγγενές στοιχείο της ποινικής δικαιοσύνης στις σύγχρονες κυρίως κοινωνίες. Η αντιμετώπιση του φαινομένου προϋποθέτει έναν ουσιαστικό επαναπροσδιορισμό των ποινικών πολιτικών και των σωφρονιστικών πρακτικών, με έμφαση στη διαφάνεια, στον περιορισμό των κοινωνικών και ταξικών ανισοτήτων και τέλος, στην ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αθανασίου, Αρ. (2000, Νοέμβριος 7). Ισχυροί κρατούμενοι και φύλακες... παρατηρητές. *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο <https://www.tanea.gr/2000/11/07/greece/isxyroi-kratoymenoi-kai-fylakes-paratirites/> Ανακτήθηκε την 7^η Ιανουαρίου 2026.

Αιτιολογική Έκθεση & Λοιπές Συνοδευτικές Εκθέσεις. 2022. Διαθέσιμο στο <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/11887138.pdf> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.

Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου «Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις»: Αιτιολογική Έκθεση - Επιφυλάξεις στη «Σύμβαση για την Καταπολέμηση του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος», 2010, Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/C1O2L> Ανακτήθηκε τη 12^η Δεκεμβρίου 2025.

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», 2019, Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/5LeBG> Ανακτήθηκε την 27^η Ιανουαρίου 2026.

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μεταρρυθμίσεις ποινικών διατάξεων, κατάργηση των καταστημάτων κράτησης Γ' τύπου και άλλες διατάξεις». Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/WqZdL> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026.

Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ρυθμίσεις Ποινικού και Σωφρονιστικού Δικαίου και άλλες διατάξεις». Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/wNjKV> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026.

Αλοσκόφης, Ου. 2021. Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis. *Crime Times*, 15. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/JqGrQ> Ανακτήθηκε την 27^η Νοεμβρίου 2025.

Αντωνόπουλος, Γ. και Παπανικολάου, Γ. 2016. "Καπιταλισμός χωρίς άδεια": Η ελληνική περίπτωση. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σσ. 955-976.

Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Γενική Διεύθυνση Ασφάλειας & Αστυνόμευσης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Συλλογής & Ανάλυσης Δεδομένων. 2025.

- Έκθεση για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2024. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/2fw9m> Ανακτήθηκε την 30^η Δεκεμβρίου 2025.
- Αστυνομική Επιθεώρηση (Αύγουστος – Σεπτέμβριος 2000), σσ. 498-499, Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/8Pa9V> Ανακτήθηκε την 28^η Δεκεμβρίου 2025.
- Βαρβατάκος, Ν. 2016. Χώροι Κράτησης και Ανθρωπιστική Κρίση. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σσ. 2381-2404.
- Becker, H. S. 2000. *Οι περιθωριοποιημένοι: μελέτες στην κοινωνιολογία της παρέκκλισης*. Μτφρ. Α. Κουτζόγλου και Β. Μπουρλιάσκος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2009, Ιούλιος 1). Η πορεία προς το οργανωμένο έγκλημα. *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/zJDih> Ανακτήθηκε την 7^η Δεκεμβρίου 2025.
- Βιδάλη, Σ. 2007. *Έλεγχος του εγκλήματος και δημόσια αστυνομία: Τομές και συνέχειες στην Αντεγκληματική Πολιτική*. Τομ. 1ος. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Βιδάλη, Σ. 2011. Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όρια της: Ναρκωτικά και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα. Στο Χαλκιά, Αθ. (επιμ.). *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός τόμος για τον Ιάκωβο Φαρσεδάκη*. Τομ. 2^{ος}. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 1751-1784.
- Βιδάλη, Σ. 2013. *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. 2014α. *Αντεγκληματική Πολιτική: Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. 2014β. Φυλακές υψίστης ανασφάλειας; Διαθέσιμο στο <https://www.onisimos.gr/vidaliprison/> Ανακτήθηκε την 7^η Ιανουαρίου 2026.
- Βιδάλη, Σ. 2017. *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. 2018. Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss. *The Art of Crime*, 6. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/wUeot> Ανακτήθηκε την 22^η Δεκεμβρίου 2025.
- Βιδάλη, Σ. 2019. *Έγκλημα και τιμωρία*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Βιδάλη, Σ. 2022. *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Βιδάλη, Σ. 2023. Οργανωμένο Έγκλημα: μια επισκόπηση *KReport*. Διαθέσιμο <https://www.kreport.gr/2023/03/27/organomeno-egklima-mia-episkopisi-3/>
Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.
- Βιδάλη, Σ. και Κουλούρης, Ν. 2012. *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Bourdieu, P. 2013. *Η διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Μτφρ. Κ. Καψαμπέλη. Αθήνα: Πατάκης.
- Γαζή, Ε. 2015. «Ηθικός Πανικός»: μια χρήσιμη κατηγορία ανάλυσης; Στο Καρύδης, Β. και Χουλιάρης, Αθ. (επιμ.). 2015. *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σσ. 145 -148.
- Δασκαλάκης, Η. 1985. *Η κοινωνιολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών. 2014. *Κείμενο 41 Πανεπιστημιακών για τις φυλακές τύπου Γ'*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/pEirk> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026.
- Δρόσου, Ι. Ξ. 2016. *Η μικροκοινωνία των φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών.
- ECHR Case Law. 2019a. *Η μη απόλυση από τις φυλακές ισοβίτη κρατούμενου συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Ο καταδικασθείς πρέπει πάντοτε να έχει τη δυνατότητα απόλυσης και χορήγησης αδείας*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/n9u3i> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- ECHR Case Law. 2019b. *Η συνεχής βιντεοεπιτήρηση κρατούμενου συνιστά απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Η δίκη κεκλεισμένων των θυρών πρέπει να είναι αιτιολογημένη, διαφορετικά παραβιάζει τη δίκαιη δίκη*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/FhXSv> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. 2018. Υπόθεση Κουρέας και λοιποί κατά Ελλάδος (Προσφυγή υπ' αριθμ. 30030/15). Στρασβούργο. Διαθέσιμο στο [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-188593%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-188593%22]}) Ανακτήθηκε τη 16^η Ιανουαρίου 2026.
- EUROPOL. 2025. *EU-SOCTA 2025. Αξιολόγηση απειλών όσον αφορά το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση για το 2025: Το μεταβαλλόμενο DNA του σοβαρού και του οργανωμένου εγκλήματος*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/1e0B6> Ανακτήθηκε τη 2^α Ιανουαρίου 2026.

- Ζαραφωνίτου, Χρ. 2009. Ο φόβος του εγκλήματος: Ένα ελληνικό “παράδοξο”. *Ποινδικ & Εγκληματολογία*, 1: 1-10.
- Καϊάφα-Γκμπάντι [χ.χ.]. Τα χαρακτηριστικά και η φιλοσοφία των παρεμβάσεων του ν. 5090/2024 σε θεσμούς του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/baKsc> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Καζής, Τ. 2022. Ο τιμωρητισμός ως ιδεολογία για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής: Παρατηρήσεις στο άρθρο 187 παρ. 6 Π.Κ. Διαθέσιμο στο <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/o-timwrhtismos-ws-ideologia-gia-thn-askhsh-antegklhmatikh-s-politikhs-parathrhseis-sto-arthro-187-par-6-pk/> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Καραμήτρου, Μ. (2020, Μαΐου 23). Φυλακές Νιγρίτας: Σε κελί πολυτελείας οι αρχηγοί της γεωργιανής μαφίας. *CNN Greece*. Διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/ellada/story/220512/fylakes-nigritas-se-keli-polyteleias-oi-archigoi-tis-georgianis-mafias>. Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.
- Καρύδης, Β. Χ. 2010. *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Καρύδης, Β. Χ. 2016. Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 1629-1648.
- Κασάπογλου, Α. 2018. «Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου». Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ. και Παπανικολάου, Γ. (επιμ.). *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker: “Whose Side Are We On?”: Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου*. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σσ. 687-706.
- Κοσμάτος, Κ. 2014. Ξαναγράφοντας τον Σωφρονιστικό Κώδικα: Παρατηρήσεις στις διατάξεις του Ν 4274/2014 «Ρυθμίσεις Ποινικού και Σωφρονιστικού Δικαίου και άλλες διατάξεις» σχετικά με τα καταστήματα κράτησης «τύπου Γ’». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 7: 602-609.
- Κοσμάτος, Κ. Η. 2023. υφ’ όρον απόλυση σε νέες περιπέτειες, *NOVA CRIMINALIA*, 19: 5-7. Διαθέσιμο στο <https://hcba.gr/novacriminalia/341/> Ανακτήθηκε την 27^η Ιανουαρίου 2026.

- Κουλούρης, Ν. 2016. Ο ακρωτηριασμός των σωφρονιστικών θεσμών και η επιστροφή στη σωφρονιστική «κανονικότητα». Ο σύντομος βίος των φυλακών «υψίστης ασφαλείας» στην Ελλάδα. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 2468- 2495.
- Κουλούρης, Ν. Κ. 2019. Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος. Στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης, Ν. Κ. Παπαχαλάμπους, Χ. (επιμ.). *Εγκλήματα των ισχυρών: διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Πάτρα: ΕΑΠ, σσ. 15-39.
- Κουράκης Ν. 1970. Περί της έννοιας του επικινδύνου στη δημόσια τάξη. *Ποινική Επιθεώρηση* 1970: 783-788.
- Κουράκης, Ν. 1999. Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 10: 1017-1025.
- Κουφάκη, Αγ. 2024. Πόσο ορθή είναι κατά τη γνώμη σας η αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων στην ελληνική πραγματικότητα; *The Art of Crime*, 14. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/ροΧmF> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Λάζος, Γρ. 2007. *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: νομική βιβλιοθήκη.
- Λαμπρόπουλος, Β. Γ. (2020, Ιούνιος 27). Τα κελιά – σουίτες και οι «σπηλιές» της εξαθλίωσης στις φυλακές Κορυδαλλού (εικόνες). *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/A0k0U> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.
- Λαμπροπούλου, Εφ. 2023. 30 χρόνια Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα: Τι μάθαμε; *KReport*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/ZhENW> Ανακτήθηκε την 30^η Δεκεμβρίου 2025.
- Λίβος, Ν. 2000. Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του. Στο Ελληνική Εταιρεία Ποινικού Δικαίου. 2000. *Το οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου. Πρακτικά Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σσ. 17-68.
- Λίμα, Δ. 2022. *Οργανωμένο Έγκλημα: Δογματική ανάλυση και δικαιοφιλοσοφική θεμελίωση της ποινικής αντιμετώπισης του αδικήματος της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μοροζίνης, Ι. 2022. Η συνταγματική διάσταση του αποκλεισμού χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος σε ασκηθησόμενο ή ασκηθέν ποινικό ένδικο μέσο κατά

- τη νέα παράγραφο 6 του άρθρου 187 ΠΚ. Διαθέσιμο στο <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/h-syntagmatikh-diastash-tou-apokleismou-xorhghshs-anastaltikou-apotelesmatos-se-askithisomeno-h-askhthen-roiniko-endiko-meso-kata-th-nea-paragrafo-6-tou-arthrou-187-pk/> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Ναζίρης, Γ. 2024. Οι τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα σε σχέση με την αναστολή εκτέλεσης της ποινής, τη μετατροπή της ποινής, και την απόλυση υπό όρο 45. Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/gyqKX> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Ολομέλεια Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδας. 2022. Η Συντονιστική Επιτροπή της Ολομέλειας εκφράζει την έντονη αντίθεσή της στην ακολουθούμενη κυβερνητική πρακτική της αιφνίδιας και αποσπασματικής νομοθέτησης. Διαθέσιμο στο <https://olomeleia.gr/el/content/i-syntonistiki-epitropi-tis-olomeleias-ekfrazei-tin-entoni-antithesi-tis-stin> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Ορφανός, Σ. 2021. *Οργανωμένο έγκλημα – Άρθρο 187 ΠΚ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πανούσης, Γ. 2005. Δυνητικός & επικίνδυνος κόσμος & εγκλήματα δυνητικής διακινδύνευσης, *Ποινικός Λόγος*, 3: 1071-1088.
- Πανούσης, Γ. 2014. *Φυλακές υψίστης ασφαλείας: Ο σωφρονισμός έγινε αφανισμός*. Διαθέσιμο στο <https://tvxs.gr/arpouseis/arthra-gnomis/fylakes-ypsistis-asfaleias-oso-fronismos-egine-afanismos-kratoymenon/> Ανακτήθηκε την 6^η Ιανουαρίου 2026.
- Παντελίδης, Γ. Ι. 2025. Το σύγχρονο οργανωμένο έγκλημα στο ποινικό δίκαιο. *Έγκλημα και τιμωρία: Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας*, 16: 9-19.
- Ποινική Υπόθεση Ολομέλειας Αρείου Πάγου Αρ. 106/1991. Διαθέσιμο στο https://www.cylaw.org/cgi-bin/open.pl?file=/areiospagos/4/1991/1991_4_0106.html Ανακτήθηκε την 5^η Ιανουαρίου 2026.
- Πρακτικά της Βουλής Ζ' Περίοδος (Προεδρευόμενης Δημοκρατίας) Σύνοδος Β', Συνεδρίαση Γ', Πέμπτη 10 Οκτωβρίου 1991, σ. 62, Διαθέσιμο <https://shorturl.at/Do7Uf> Ανακτήθηκε την 28^η Δεκεμβρίου 2025.
- Σανδάμης, Μ. Μ. 2016. *Ο θεσμός της απόλυσης υπό όρο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπανουδάκη, Μ. Β. 2022. Σύγκριση της ιδρυματικής μεταχείρισης των εγκληματιών του λευκού κολάρου και των στελεχών του οργανωμένου εγκλήματος στις ελληνικές φυλακές. Η οπτική του σωφρονιστικού προσωπικού. *The Art of Crime*, 12: 268-299.

- Σπυρέα, Σ. 2021. *Κοινωνική τάξη και εμπειρία της φυλακής: Μια εγκληματολογική προσέγγιση*. Διδακτορική διατριβή. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Σταμούλη, Ει. 2016. *Οργανωμένο έγκλημα και οικονομική κρίση: τάσεις και μεταβολές*. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σσ. 1194-1230.
- Σταμούλη, Ει. 2018. *Ποινική Δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος*. Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ. και Παπανικολάου, Γ. (επιμ.). *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker: "Whose Side Are We On?"*: Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σσ. 276-294.
- Σταμούλη, Ει. 2019. *Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα*. Στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης Ν., Παπαχαλαράμπους Χ., (επιμ.). *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Πάτρα: ΕΑΠ, σσ. 213-237.
- Σταμούλη, Ει. 2025. *Το φαινόμενο του οργανωμένου εγκλήματος: Προσπάθειες εννοιολογικής οριοθέτησης και εγκληματολογικές θεωρήσεις*. *Έγκλημα και Τιμωρία: Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογικής*, 16: 32-51.
- Στυλιανίδου, Χ. 2022. *Η «επικίνδυνη» τροποποίηση του άρθρου 187 Π.Κ. και η πρόβλεψη περί υποχρεωτικής «φυλάκισης»*. Διαθέσιμο στο <https://govwatch.gr/finds/i-troporoiisi-toy-arthroy-187-toy-poinikoy-kodika-me-to-n-4908-2022/> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.
- Στυλιανού, Α. Στ. (2025, Οκτώβριος 31). *Η εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος. Η σημερινή*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/7RxW9> Ανακτήθηκε την 1^η Ιανουαρίου 2026.
- Συμεωνίδου – Καστανίδου, Ε. 2025. *Το οργανωμένο έγκλημα στο ποινικό δίκαιο*. *Έγκλημα και τιμωρία: Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας*, 16: 9-19.
- Συνήγορος του Πολίτη. *Ετήσια Έκθεση 2008*. Διαθέσιμο στο <https://www.openbook.gr/etisia-ekthesi-2008-synigoros-toy-politi/> Ανακτήθηκε την 26^η Ιανουαρίου 2026.

- Συνήγορος του Πολίτη. *Ετήσια Έκθεση 2014*. Διαθέσιμο στο <https://www.openbook.gr/etisia-ekthesi-2014-synigoros-toy-politi/> Ανακτήθηκε την 8^η Ιανουαρίου 2026.
- Thio, A. 2008. *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*. Μτφρ. Μ. Μπαρπάτση. Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
- Τσαούσης, Ι. 2001. *Η κοινωνία του ανθρώπου: Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φακαλής, Τ. (2020, Ιούνιος 5). Φυλακές Νιγρίτας - Εισαγγελέας: Με απειλούν μέσω viber για τα VIP κελιά. *ΈΘΝΟΣ*. Διαθέσιμο στο <https://www.ethnos.gr/greece/article/109150/fylakesnigritaseisaggeleasmeapeilounmesovibergiatavirkelia> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.
- Φουκώ, Μ. 1989. *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. Μτφρ. Κ. Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη. Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.
- Φυτράκης, Ε. 2023. Ο ν. 4985/2022 ως αλλαγή (σωφρονιστικού) παραδείγματος. *Εγκληματολόγοι*. Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, 11: 2-3.
- Χατζηθεοδώρου, Γ. Σ. 2016. Οι σύγχρονες συνθήκες κράτησης στις φυλακές: μεταξύ ευρωπαϊκού ιδεαλισμού και ελληνικού ρεαλισμού. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 2405-2430.
- Χλούπης, Γ. 2000. Το άρθρο 187 ΠΚ: «Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης». *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6, 536-548.
- Χλούπης, Γ. 2019. Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Στο Βιδάλη Σ., Κουλούρης, Ν. Κ. Παπαχαλάμπους, Χ. (επιμ.). *Εγκλήματα των ισχυρών: διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Πάτρα: ΕΑΠ, σσ. 279-303.
- Χλούπης, Γ. 2025. Οργανωμένο έγκλημα, ασφάλεια κι αντεγκληματική πολιτική. Εγκληματολογικές και ποινικές διαστάσεις της αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος, με έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα. *Έγκλημα και Τιμωρία: Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογικής*, 16: 52-72.
- Χουλιάρης, Α. 2012. «Η λειτουργία του Ποινικού Δικαίου υπό την άποψη της συγκρουσιακής θεωρίας για το έγκλημα («conflict criminology»)». Στο Στράγγας, Ι.,

Χάνος, Α., Παπαχαραλάμπους, Χ. και Τσούκα, Χ. (επιμ.). *Αγαθό, Συμφέρον και Δίκαιο*. Εκδόσεις Σάκκουλα – Nomos – L' Harmattan, σσ. 859-860.

Χουλιάρης, Αθ. 2016. Η διαχρονική λειτουργία της έννοιας της επικινδυνότητας στις ποινικές επιστήμες. Εισήγηση στο 1^ο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (Αθήνα, 24-27 Μαΐου 2016). Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/5oOKe> Ανακτήθηκε την 7^η Ιανουαρίου 2026.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Albanese, J. 2011. *Organized Crime in Our Times*. New York: Routledge.

Altobelli, E., Guergache, A. K., Galassi, F., Petrocelli, R. and Marziliano, C. 2024. Cost Analysis of Penitentiary Systems and Comparison Between the Countries of the Council of Europe. *Economies*, 12: 311. <https://doi.org/10.3390/economies12110311>

Antonopoulos, G. A. 2009. 'Are the 'others' coming?': Evidence on 'alien conspiracy' from three illegal markets in Greece. *Crime Law Soc Change*, 52: 475-493.

Becker, H. S. 2008. *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.

Benson, M. and Cullen, F. 1988. "The special sensitivity of white collar offenders to prison: A critique and research agenda". *Journal of Criminal Justice*, 16: 207-215.

Bernard, Th. J., Snipes, J. B. and Gerourd, A. L. 2010. *Vold' s Theoretical Criminology*. New York – Oxford: Oxford University Press.

Bittle, St. 2019. Book Review: Valeria Vegh Weis: *Marxism and Criminology: A History of Criminal Selectivity*. *Critical Criminology*, 1-3. doi.org/10.1007/s10612-019-09478-0

Breuilly, J. 2011. Max Weber, charisma and nationalist leadership. *Nations and Nationalism* 17(3): 477–499.

Butler, M., Slade, G., Nunes Dias, C. 2018. Self-governing prisons: Prison gangs in a international perspective (pp. 1-16). *Trends Organ Crim*. <https://doi.org/10.1007/s12117-018-9338-7>.

Capesciotti, M. 2024. Criminal Detention in the EU: Conditions and Monitoring: Update of FRA's Criminal Detention Database. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/b4itT> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.

- Caterini, M. and Gallo, M. 2025. Life Imprisonment and the Special Prison Regime (art. 41 bis Penitentiary Order) in Italy. In Ilijić, Lj. (ed.). *Prison Life Organization and Security: Criminological, Penological, Sociological, Psychological, Legal, and Security Aspects*. Belgrad: Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade, pp. 99-128.
- Chadwick, K. and Scraton, Ph. Λήμμα: Criminalization. In McLaughlin, E. and Muncie, J. (eds.). 2001. *The Sage Dictionary of Criminology*. London; New Delhi: Thousand Oaks, pp. 68-70.
- Chambliss, J. W. 1964. A Sociological Analysis of the Law of Vagrancy. *Social Problems*, 12(1): 67-77.
- Chambliss, J. W. 1975. Toward a Political Economy of Crime. *Theory and Society*, 2(2): 149-170.
- Cohen, St. 2011. *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and Rockers*. London – New York: Routledge.
- Council of Europe. 2011. *Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT): Δημόσια δήλωση σχετικά με την Ελλάδα*. Στρασβούργο. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/8vpsG> Ανακτήθηκε τη 14^η Ιανουαρίου 2026.
- Council of Europe. 2020. *Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006, at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies and revised and amended by the Committee of Ministers on 1 July 2020 at the 1380th meeting of the Ministers' Deputies)*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/d3qb2> Ανακτήθηκε τη 12^η Ιανουαρίου 2026.
- Council of Europe. 2020. *Report to the Italian Government on the visit to Italy carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 12 to 22 March 2019*. Strasbourg, Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/6oHk1> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- Cressey, D. R. 2008. *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*. New Brunswick – London: Transaction Publishers.
- DeKeseredy, W. S and Dragiewicz, M. 2012. Introduction. Criminal Criminology: past, present and future. In DeKeseredy, W. S and Dragiewicz, M. (eds). 2012. *Routledge Handbook of Critical Criminology*. New York: Routledge, pp. 1-9.

- DeKeseredy, W. S. and Perry, B. 2006. Introduction. The Never-ending and Constantly Evolving Journey. In DeKeseredy, W. S. and Perry, B. (eds). *Advancing Critical Criminology*. Oxford: Lexington Books, pp. 1-8.
- Dimonte, C. 2024. A slow revolution and the security dilemma: Rethinking punishment and the prison system through a human rights-based perspective. *Global Campus Human Rights Journal*, 8: 111-133.
- European Commission. 2016. *Danish model on food systems in correctional facilities (self-catering)* Διαθέσιμο στο <https://webgate.ec.europa.eu/dyna/bp-portal/best-practice/103> Ανακτήθηκε τη 16^η Ιανουαρίου 2026.
- European Court of Human Rights. 2019. *Affaire Izmayev c. Russie (Requête no 74141/10)*. Strasbourg. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/qDqWx> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- European Court of Human Rights. 2019a. *Affaire Marcello Viola c. Italie (Requête no 77633/16)*. Strasbourg. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/oOEaX> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- European Court of Human Rights. 2019b. *Affaire Izmayev c. Russie (Requête no 74141/10)*. Strasbourg. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/qDqWx> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- European Union. 2021. *Serious and Organised Crime Threat Assessment*, Europol 2021, Διαθέσιμο στο <https://cutt.ly/pNoUfno> Ανακτήθηκε την 30^η Δεκεμβρίου 2025.
- Finckenaue, J. O. 2005. Problems of Definition What is Organized Crime? *Trends in Organized Crime*. 8(3): 63-83.
- Goode, E. and Ben-Yehuda, N. 1994. Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction. *Annual Review of Sociology*. 20: 149-171.
- Hirschfeld, K. 2015. *Gangster states: Organized Crime, Kleptocracy and Political Collapse*. London: Palgrave Macmillan.
- InSight Crime. (χ.χ.). *The Prison Dilemma: Latin America's Incubators of Organized Crime*. Διαθέσιμο <https://shorturl.at/gYdSc> Ανακτήθηκε την 5^η Ιανουαρίου 2026.
- Janowitz, M. 1975. Sociological Theory and Social Control. *American Journal of Sociology*, 81(1), 82-108.

- Klaous, V. L. 2001. Not a process of enlightenment: the conceptual history of organized crime in Germany and the United States of America. *Forum on Crime and Society*, 1(2): 99-116.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T. and Ball, R. A. 2007. *Criminological Theory: Context and Consequences*. London - New Delhi: Sage Publications.
- Long, M. A. 2015. Critical Criminology. In Jennings, W. G. (ed.) *The Encyclopedia of Crime and Punishment*, pp. 1-7. <https://doi.org/10.1002/9781118519639.wbecpx148>
- Luyten, K. 2025. *Violence and organised crime in the EU*. European Parliamentary Research Service. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/5P6V1> Ανακτήθηκε την 5^η Ιανουαρίου 2026.
- Maculan, A., Ronco, D. and Vianello, Fr. 2013. *Prison in Europe: overview and trends*. Rome: Antigone Edizioni
- Manca, V. [χ.χ.]. Il carcere duro. Un “doppio binario” ostativo alla rieducazione. *Associazione Antigone*, Διαθέσιμο <https://shorturl.at/NZjPe> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- Marietti, S. 2026. *Prison conditions in Italy*. 3rd edit. Rome: Antigone Edizioni. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/ROKsT> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.
- Melossi, D. 2004. Theories of Social Control and the State between American and European Shores. In Sumner, C. (ed.) *Blackwell Companion to Criminology* (pp. 33-48). Oxford: Blackwell.
- Miravalle, M. 2025. Gangs, mafia, organised groups in prisons: the formal and informal strategies of managing the “public enemy”: Two cases-study between Global North and Global South. *Oñati socio-legal series*, 15(4): 1356-1379.
- Mitrani, S. 2019. Book review: Valeria Vegh Weis, *Marxism and Criminology. A History of Criminal Selectivity*. *Labour: Journal of Canadian Labour Studies / Le Travail: revue d'Études Ouvrières Canadiennes*. 83: 290-292. doi.org/10.1353/ilt.2019.0025
- Murji, K. Λήμμα: Moral panic. In McLaughlin, E. and Muncie, J. (eds). 2001. *The Sage Dictionary of Criminology*. London; New Delhi: Thousand Oaks, pp. 175-177.
- Paoli, L. and Vander Beker, T. 2014. Organised crime: A Contested Concept. In Paoli, L. (ed.). *The Oxford Handbook of Organised Crime*. New York: Oxford University Press, pp. 13-31.

- Quinney, R. 2002. *Critique of the Legal Order: Crime Control in Capitalist Society*. New Brunswick – New Jersey: Transaction Publishers.
- Quinney, R. 2008. *The Social Reality of Crime*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Ruggiero, V. 1997. Criminals and Service Providers: Cross - national dirty economies, *Crime, Law & Social Change*, 28: 27–38.
- Ruggiero, V. 2017. *Dirty Money: On Financial Delinquency*. Oxford: Oxford University Press.
- Sellin, Th. 1963. Organized Crime: A Business Enterprise, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 347(1): 12-19.
- Shalev, Sh. 2011. Solitary Confinement and Supermax Prisons: A Human Rights and Ethical Analysis. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 11: 151-183.
- Taylor, I., Walton, P. and Young, J. 2012. *Critical Criminology*. New York: Routledge.
- Thompson, B. and Williams, A. 2014. *The Myth of Moral Panics: Sex, Snuff, and Satan*. New York: Routledge.
- Turk, A. T. 1966. Conflict and Criminality. *American Sociological Review*, 31(3): 338-352.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (χ.χ.) *Defining organized crime*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/K0V6Y> Ανακτήθηκε την 7^η Δεκεμβρίου 2025.
- United Nations Office on Drugs and Crime. 2015. *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/cMyLA> Ανακτήθηκε τη 12^η Ιανουαρίου 2026.
- United Nations. 2004. *A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/HdUIQ> Ανακτήθηκε την 2^α Ιανουαρίου 2026.
- Vegh Weis, V. 2017α. *Marxism and criminology: A history of criminal selectivity*. Leiden; Boston: Brill.
- Vegh Weis, V. 2017β. Criminal Selectivity in the United States: A History Plagued by Class & Race Bias. *DePaul Journal of Social Justice*, 10(2): 1-32.
- Wright, A. 2013. *Organised Crime*. London: Willan Publishing.
- Young, J. 2009. Moral Panic: Its Origins in Resistance, Ressentiment and the Translation of Fantasy into Reality. *The British Journal of Criminology*, 49: 4-16.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΔΙΧΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Coronavirus, il boss al 41 bis può fare videochiamate con la famiglia: "È un diritto importante" : È quanto ha previsto il magistrato di sorveglianza di Sassari per Domenico Strisciuglio, 48 anni, capo dell'omonimo clan del Libertà e dal 1999 detenuto con il regime del carcere duro (41 bis). (2021, Απρίλιος 27). *La Repubblica*. Διαθέσιμο στο <https://shorturl.at/KSn3g> Ανακτήθηκε την 4^η Ιανουαρίου 2026.

Nicolas Sarkozy raconte ses trois semaines en prison : « Le gris dominait tout, dévorait tout » (2025, Δεκέμβριος 6). *Le Monde*. Διαθέσιμο στο https://www.lemonde.fr/politique/article/2025/12/06/nicolas-sarkozy-raconte-ses-trois-semaines-en-prison-le-gris-dominait-tout-devorait-tout_6656260_823448.html Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

Γαλλία: Αποφυλακίστηκε ο Νικολά Σαρκοζί. (2025, Νοέμβριος 10). *Euronews*. Διαθέσιμο στο <https://gr.euronews.com/2025/11/10/gallai-apofylakish-nikola-sarkozi-dikastikh-erithrhsh> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

Γαλλία: Επέστρεψε σπίτι του ο Σαρκοζί – Οι όροι της αποφυλάκισής του [εικόνας – βίντεο] (2025, Νοέμβριος 10). *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/563913001/gallia-epestrepse-spiti-toy-o-sarkozi-oi-oroi-tis-apofylakisis-toy-eikones-vinteo/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

Σαρκοζί: Αυτό είναι το VIP κελί που θα οδηγηθεί – Ποια είναι η ιστορική φυλακή La Sante. (2025, Οκτώβριος 14). *In news paper*. Διαθέσιμο στο <https://www.in.gr/2025/10/14/world/sarkozi-ayto-einai-vip-keli-pou-tha-odigithei-roia-einai-istoriki-fylaki-la-sante/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.

Τα προνόμια των VIP στις φυλακές Κορυδαλλού (2012, Νοέμβριος 19). *NEWS 247*. Διαθέσιμο στο <https://www.news247.gr/ellada/ta-pronomia-ton-vip-stis-filakes-koridallou/> Ανακτήθηκε τη 18^η Ιανουαρίου 2026.